

Irodalmi tükör / szépirodalom

Pék Pál: Vak vágta, Vesztegzár, Miféle kéz - - - - -	3
Péntek Imre: Összetartozás, „összhang”, közös kulturális régióépítés - - - - -	5
Halász Albert: Görbe sínek föl a mennybe, Határjárás a magasban - - - - -	8
Szúnyogh Sándor: Megpróbálom, Képeslapok, Dacolás, Ellentét, Eskü, Ithaka - - - - -	9
Kabdebó Tamás: Ami az életrajzból kimaradt - - - - -	11
Szolva János: Visszajára fordul, Megvigasztal, Elágazik, Vannak még, Édes és keserű, „Kiszere”, Megfognak, elengedik, Hol a találkozás? - - - - -	14
Soós József: Hamvad a múlt, Kínoktól szépült, Göcseji anizs, Kútmély délután, Elfejtett álom, Szavak holdudvarával - - - - -	16
Kutszegi Csaba: Mesemondóverseny - - - - -	18
Kardos Ferenc: Egész, Kapuk, Napló - - - - -	22
Molnár Gábor: Mit is akarok mondani, hol már semmi sem csilingel, tarló, kerepel - - - - -	26
Marafkó László: A kiválasztódás - - - - -	28
Tóth Imre: Infra, Késlekedő Buddha, Palimpszeszt - - - - -	33
Demény Péter: Kolozsvári kults' - - - - -	34
Tari István: Nyomok, Túrve a tébolyt, Performansz - - - - -	36
Király László: Kodály-legendárium - - - - -	38
Gülch Csaba: Kiegészített töredékek (Major-Zala Lajos emlékére) - - - - -	44
Utassy József: Iszonyú lesz!, Erzsikém!, Mert - - - - -	46

Tanulmány / Kritika

Pomogáts Béla: Aleatória (Cselényi László születésnapjára) - - - - -	48
Márkus Ferenc: A kulcsszó: az élet Tari István költészetéről - - - - -	55
Bence Lajos: Megírni a „magunk” versét (Jegyzet Szúnyogh Sándor lírájáról, 10 évvel távozása után) - - - - -	61
Ludvig Károly: Mással hangzó pálya társak – könyvbe mutató 7 szóban (Hagymás István: A mitikus József Attila) - - - - -	65
Gömöri György: Regényes életrajz, vagy életrajzi regény? (Kabdebó Tamás: Blackwell és a magyarok. Diplomata regény) - - - - -	71
Molnár Márta: A mozaikdarabok összeállnak (Kabdebó Tamás: Életút) - - - - -	73
Gyenes Imre: Nadas Péter - dokumentálva - - - - -	74

25 éves a Hevesi Sándor Színház

Tucsni András: Európai mércével – Zalában - - - - -	76
Pápes Éva: Keretek között szabadon Beszélgetés Bagó Bertalan művészeti igazgatóval - - - - -	79
Ferencz e. Győző: A rivalda hátterében Egy színházi „mindenes”, Boncz Barnabás - - - - -	83
Péntek Imre: Zenés darabok dicsérete - - - - -	89

Hír- Tükör

Péntek Imre: Az "Építész" halálára - - - - -	93
Szerzőinkről - - - - -	94
Következő számaink tartalmából - - - - -	94

Címlapterv: Nászpáng Grafika

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a Pannon Tükör és egyesületi könyvekről

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László (Nagykanizsa)

Dr. Hóbor Erzsébet – Zalaegerszeg
Kiss Gábor – Zalaegerszeg
Papp Ferenc – Nagykanizsa
Nógrádi László – Lenti
Cséby Géza – Keszthely, Hévíz

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre – főszerkesztő
Szemes Péter – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – fómunkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre – vers, próza
Szemes Péter – tanulmány, kritika
Marton Zoltán – képzőművészet
Király László – zene
Ferencz e. Győző – helytörténet

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK

Pék Pál – Nagykanizsa
Kardos Ferenc – Nagykanizsa
Tar Ferenc – Hévíz
Lukács Zoltán – Ljubljana
Kabdebó Tamás – Newcastle, Írország
Makkai Ádám – Waianae, Hawaii, USA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége,
8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
www.pannontukor.hu

Kérjük szerzőinket, kézírataikat lehetőség szerint e-mailben, CD-n vagy floppy-n juttassák el szerkesztőségünkbe.

KIADÓ

Zalai Írók Egyesülete

8900 Zalaegerszeg, Európa tér 4.
E-mail: animator@zalaszam.hu
Telefon: 30/9562-303
Kiadóvezető: Lackner László

Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a kiadó címén igényelhető.
Az egyes számok ára: 300 Ft.
Előfizetői díj egy évre: 1500 Ft.

Számlasszám:

Zalavölggye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg, 75500258-10809415

ISSN 1219-6886

Nyomdai munkák: Gura Nyomda Bt.

Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu
Telefon: 92/599-464

Előkészítés: Graffit Stúdió Bt.

Zalaegerszeg, Mártírok útja 52.
Telefon: 92/510-890
www.graffit.hu

Készült

Zala Megye, Zalaegerszeg,
Nagykanizsa, Lenti, Hévíz

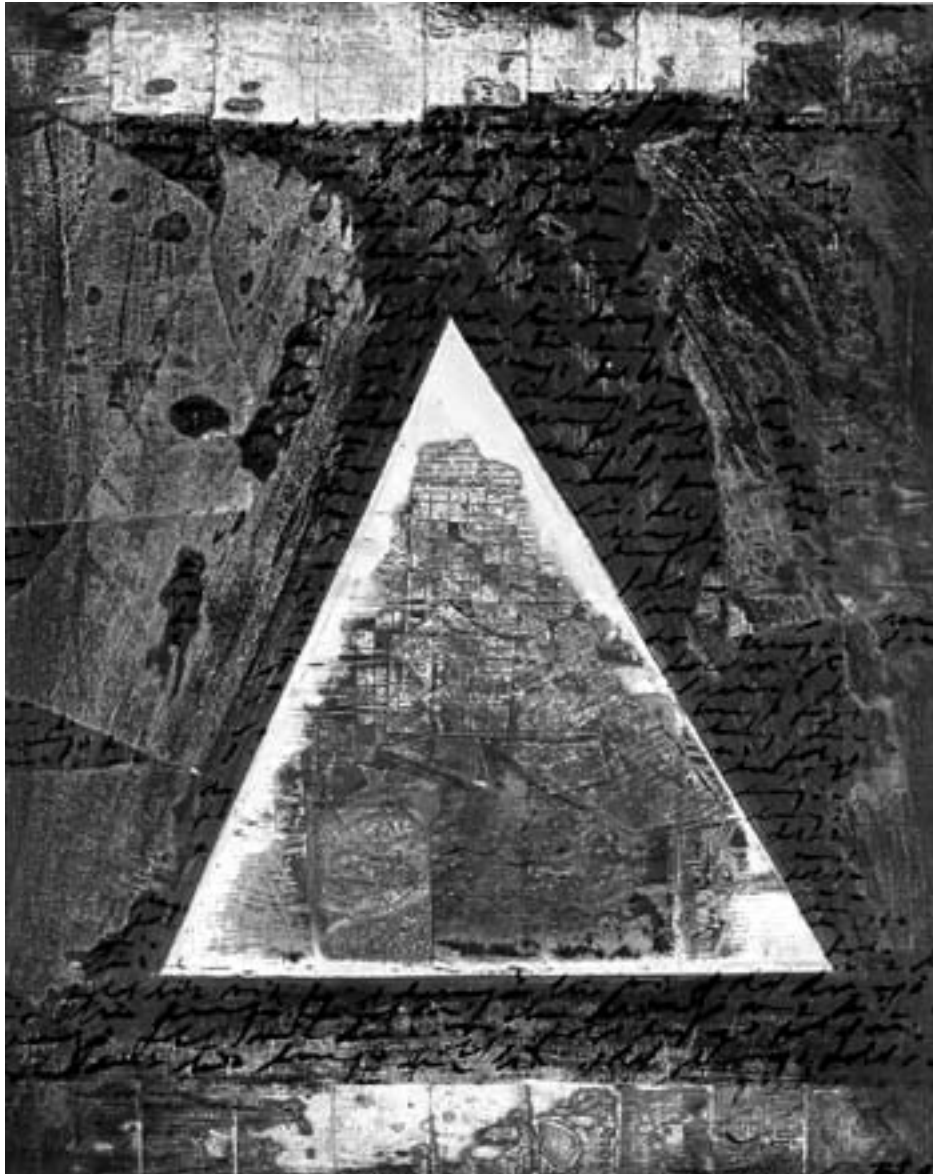
önkormányzatának támogatásával.

További támogatóink:

NB Forsz
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax-92-510006

Budaházi Tibor: Jel

Pék Pál

Vak vágta

Késsel szegett utakon és
rontott szavak tébolyán
ver a világ riadtan még
ütemet a koponyán..?

Vagy vágta ez csupán a néma
ágyékokon, s napra nap
megvakított lovasodként
vezet ott a pézsmaszag,

s minden perced beleszédül..?
Zuhanhatsz az éjen át,
tükreiben önmagával
néz szembe az árvaság –

S miért? Hiszen vermeidben
fölbred a tiszta rög,
s megszólal az örök anyag
körbe forgó ég mögött,

s törvényed a konok mégis,
s utószor a légy velem –
Magadért, ki befogadsz így,
törd meg az én kenyerelem,

s hidd, hogy akkor annyit érek,
amennyi térsz, s lesz tovább –
Holtig hallod márvány-testünk
iszonyú-szép karambolát.

(2007)

Vesztegzár

1.

Végül eladják ágyadat.

Az ég arcára üt sebet,
s kerít köréd e torz világ
zajló vizet meg gödröket.

És merülsz lassan.

Így igaz.

És roncsolódsz, és nincs jeled,
és néptelen már, néptelen
a ház, a part,
a hű sziget.

2.

Ezért aztán lámpalázás
bukfencek az utakon, ezért
csak a vesztegzár
egy libikókán,
s szó-lucskok.

Ezért az éj, a latrok éje,
s önmagába hal a Nap,
holt malasztal kifizetve
elereszt, mi egyre tart:
rögeszméd, hogy tisztábban élsz
(térden mégis), mint az ország,
s tévútjain aki veled,
benned látja a bolondját –

3.

Torkodat hát remény fojtja.

Hitet cserélj, s lásd a fák
ringatnak egy holt fegyelmű békét,
s nem-várt föltámadást.

(2007)

Miféle kéz

Miféle kéz és miféle árnyék
fekszik már a késen,
s künn a dombokon,
ítéletét, ha céloom sincs, se vágyam,
szörnyeim vajúdva
újra meghívom?

Így lesz a minden csöndbe fúló tréfa?
Vagy annyi csak, mi egykor kijutott,
ha nem felelt, ki kezdetétől tudta,
ezernyi szavam ma egyetlen titok..?

Mert merő kín, hogy szerethette mégis,
mi belőle kelt, mint örök én,
hogy ízeire bontott világokra ámult
az úr legutolsó szegletén,

s hogy visszahátrál koponyák éjébe,
s végül egy rózsa holnapló egén
úgy úszik, mint harmatgyöngyön árnya,
ha átkelhet a világ szemetén.

(2007)

Péntek Imre

Összetartozás, „összhang”, közös kulturális régióépítés

December 21-én a magyar-szlovén határ mentén is számos ünnepséget rendeztek a határbontás alkalmából. Bajánsenye, Nemesnép, Rédicss a magyar oldalon az átkelőket jelző települések nevei. Főként az utóbbi ismert, mely az idők során valódi nemzetközi határállomássá nőtte ki magát. A közvetlen átkelőnél hivatalos épületekkel, őrizettel, vámosokkal, s a megfelelő sorompókkal – mindkét oldalon. Mert persze ellenőriztek a magyar „határőrizeti szervek”, elkérve a szükséges dokumentumokat, és ellenőriztek a szlovén „határőrizeti szervek”, ugyancsak elkérve az útlevelet. Még emlékszem azokra az időkre, amikor a magyar sorompó háromszor vastagabb, erősebb volt, mint a jugoszláv. S erre a dologra – gondolom nem csak én – nem voltam büszke. Egyszerűen, határvidék volt ez a javából. Ide beutazni az elmúlt rendszerben, a „létező szocializmusban”, főként az ötvenes-hatvanas években, nem volt egyszerű. Csak többszöri ellenőrzés és igazoltatás után. Zalaegerszegtől a határ felé haladva, már a vonaton vagy a buszon feltűntek az igazoltató katonák, és bizony minden gyanús személyt előállítottak. Már feledésbe merült a „határsáv” intézménye, melyet a „láncoskutyá-Titó” korszakban hoztak létre és s még a hatvanas évek végén is érvényben volt, igaz, enyhültebb formában. Ez egy jó harminc kilométeres zónát jelentett a határ mentén, különböző szakaszokra osztva, s az egyik szakaszból a másikba közvetlenül nem, csak jó 20-30 km-es kerülővel és megfelelő papírokkal lehetett eljutni. S nem beszélünk még az 1956-os időszakról, amikor az osztrák határ lezárása után – főként decembertől – a menekülők jórészt erre vették az irányt, hogy eljussanak Nyugatra, a „szabad világba”. A menekítők, az „embercsempészek” és a befogadókat, a szállásadókat súlyos börtönbüntetésre ítélték. (Szegény apám is ennek lett áldozata, amiért egy hóviharos decemberi éjszakán budapesti munkásokat /a harcok résztvevőit/ és családtagjaikat fogadtuk be, és segítőtünk átjutásukban a „zöld határon”, ahelyett, hogy földadtuk volna őket. Amire a Kádár-kormány fenyegető rendelete kötelezett.)

Megszenvedték az itt élők az elmúlt majd hatvan évet. Nem volt elég a gyanakvás, a bizalmatlanság, a félelemkeltő légkör, a Varsói Szerződés hadműveleti terveiben ez a „zóna” lett volna – hála Isten, nem lett – az első csapásmérő körzet. A zajdai laktanya századai – és jópár másik a nyugati határ mentén – indították volna a támadást a kapitalizmus „elsöprése” céljából, ám arról kevesebb szó esett: el is szenvedték volna a NATO első csapását. Nos, ezért sem telepítettek ide komoly gyárat, üzemet, a zalai határsávot elkerülte a „szocialista iparosítás”. (Az ötvenes évek magyar Maginot-vonalának emlékei itt-ott még megmaradtak, betemetett lövészárkok, légvédelmi ütegállások, vastag falú betonbunkerek, mélyen a föld alatt.) A tsz-esítés itt is megtette a maga hatását: a virágzó hetési, göcseji állattenyésztés, mezőgazdálkodás, amelynek évszázados hagyományai voltak, tönkrement, feledésbe merült. Feledésbe merült az a tájjellegű termelési kultúra is, amit tán jobb lett volna átmenteni, amit ma újra felfedezünk... A tágas, istállóval, pajtával, és más gazdasági épülettel teleépült portákban csak az idősebbek maradtak, akik dolgoztak a megszakadásig. És tehetetlenül nézték, amint gyerekeik az iskola után másutt keresték a boldogulást. Olyan méretű elvándorlás vette kezdetét, aminek következménye ma egy lepusztult ország rész, idős, magatehetetlen emberek, elnéptelenedő települések, omladozó, rogyadozó épületek. (Ellentétben a szlovéniai oldal ma is jól működő, fejlődő, tőkeerős magángazdaságaival.) El kell ismerni: sokat enyhített a hermetikus elzárkózáson az '59 táján bevezetett kishatárforgalom. Ez jelentette a „olvasás” kezdetét, a hrucsovi nyitás politikáját, ami a pártfőtitkár bukása után sem szűnt meg. Ki is használták ezt mindkét oldalon. A magyarok főként Vinjakért, farmerért mentek át, a jugoszlávok (szlovének) pedig az olcsó élelmiszereket vitték. (Emlékszem, alkoholt behozhattam az engedélyezett mennyiségben, de a Magyar Szót, az újvidéki magyar nyelvű napilapot mindig elkobozták a vámosok. Már ha megtalálták.) Arról, hogy a Muravidéken egy, a Vajdasághoz kötődő magyar kulturális élet kezd kibontakozni, csak szórványos ismereteink voltak. Jellemző, hogy egyszerre hallottam Szúnyogh Sándorról és Major-Zala Lajosról, Lentiben, valamelyik hazalátogatásom alkalmából, '67-ben vagy '68-ban. Mind a ketten egy távoli, elérhetetlen (vagy alig elérhető) világban éltek, írtak, jelentették meg könyveiket, melyekhez csak szellemi csempészárúként jutottunk hozzá. A peremvidék helyzetén ez a könnyítés alapvetően nem változtatott. (Sok izgalmas, határon átnyúló családi-rokoni sors tárul fel ezekből az évekből Göncz László: *Egy peremvidék hírmondói* című szociografikus interjúkötetében. Sajnos hasonló mű nem született a határ magyar oldalán.) Ez a peremvidék nem hasonlítható a Hamvas Béla által leírt inspiratív helyzethez: „Mindig a határterületek a fontosak. Csak itt van lehetőség arra, hogy sokszerű ellenállást lehessen legyőzni, és itt fakad megedezett spiritualitás.” Az itt tenyésző „különművéség” nem tudta „megtermékenyíteni” egymást – legalábbis az 1950-es évekig –, mert nem is

tudott egymásról. És „zseniális emberek” sem nagyon fejlődtek ki erre felé, ha mégis, mielőbb távoztak innen, felismerve: számukra itt nem terem babér. Távozott Major Lajos – Kislakos (ma Tormaföldéhez tartozik) szülőtte – 1949-ben, kalandos módon átszökve a jugoszláv határon, az ÁVH letartóztatása elől. Nyugaton, Svájcban élve vált ismert költővé, az egyetemes magyar irodalom jellegzetes alkotójává. Távozott Szabó Ferenc SJ – aki Kálócán látta meg a napvilágot 1931-ben – és teológiai és irodalmi pályáját ugyancsak Nyugaton, Rómában teljesítette ki. Ám idővel itt is új tehetségek bukkantak fel. A „hely géniusának” irodalmi szolgálatát Pék Pál, Pécsi Gabriella vagy Szoliva János költészete vette át, folytatta. (Ahogy ez hasonlóképpen megtörtént a Muravidéken Szúnyogh Sándor, Bence Lajos, Zágorec-Csuka Judit, Halász Albert immár a „provincián” túl is számon tartott költészetében, Göncz László prózájában, Hagymás István esszéiben.) S még valami: két olyan költő-író, aki betelepült, mégis sok mindent meg tudott fogalmazni ennek a vidéknek hangulataiból, szellemiségéből. S természetesen: önmagából. Utassy Józsefről és Nádas Péterről van szó. Egyikük, Utassy jó ideig csak rövidebb-hosszabb időszakokat töltött, rokonlátogatóban Rédicson, anyósáéknál, s itt csapta meg az az összetéveszthetetlen illat, ami ebből az elzárt tájból párállik elő. Pár éve végleg a határ menti faluba települt le, feleségével együtt. Rédicsi és a bázakerettyei otthonban született versei éppúgy hozzátartoznak e tájék mitológiájához, mint Nádas Péter gombosszegi meditációi, a háza udvarán hatalmasra nőtt öreg vadkörtefa „színeváltozásai”, melyet nemcsak prózájában, fotóin is megörökített.

A peremvidékiség meghaladása – azt hiszem – a leginkább a képzőművészetben sikerült. S ez nem utolsó sorban a lendvai Bánffy-várkastélyban működő Galéria Múzeumnak köszönhető. A jugoszláv pártvezetés már a hatvanas években fontosnak tartotta, sőt, szorgalmazta a nemzetközi kulturális kapcsolatokat, többek között a határ menti magyar megyékkel. S a létrejövő új intézmény keretében a nemzetközi művésztelép – 1973-tól – amolyan szellemi-alkotói műhely, kiállítási fórum, kapcsolatteremtő együttlét. A telep és az intézmény vezetői – Király Ferenc és Gerics Ferenc megértették: a maguk sajátos eszközeivel sokat tehetnek a régióban élő művészek szóértéséért. S talán egy pannon kulturális régió kialakulásáért. Persze, könnyebb a képzőművészek helyzete: nem kell tolmács a művek befogadásakor. És Zala, Vas és a Muravidék képzőművészei számos környékbeli kiállításon, a zalaegerszegi gébárti vagy a nagykanizsai kendlimajori művészteléken ismerkedtek egymással, s a máig tartó jó viszonyt ezek a szakmai együttlétek alapozták meg.

2000-től az irodalmi életben is újabb együttműködési formákra került sor. A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Zalai Írók Egyesülete számos közös rendezvényt bonyolított le, elsősorban Zalaegerszegen és Lendván. Költészet napi és szerzői estek, megzenésített versek CD-bemutatói, könyvpremierek, közös könyvheti programok kapcsolták össze még szorosabbra a két (határ)vidék irodalmi életét. S nem utolsó sorban megjelentek a közös kiadású kötetek: a Kettős hangzat – Kardos Ferenc és Zágorec-Csuka Judit közös könyve -, Bence Lajos tanulmányai (Identitás és entitás), valamint a Hazatérítő című verskötet. Kevés vagy sok? Szerintem inkább kevés. A jövőben több energiát kell fordítanunk a közös szellemi megmutatkozásra, elősegítve – könyvekkel, folyóirat-publikációkkal – a muravidéki kulturális értékek anyaországi integrációját. Erre egy elfeledett kezdeményezés is kötelez bennünket, az 1979-ben megjelent Összhang (Szozvocje) című antológia. Fűlszövegében a következő sorok olvashatók: „Az Összhang egy újfajta irodalmi akció első lépése. Mintha láthatatlan kezek felszedték volna a szellemi határkarókat: két ország költői találkoznak a könyvben. Szlovénia magyar nyelvű költészete, valamint Vas és Zala megye versei kulcsolódnak itt közös kiadvánnyá... 1979 októberében Szlovénia vendégül látja Vas és Zala megye költőit...” (Sajnos, az irodalmi találkozón nem vehettem részt, de máig büszke vagyok, hogy szereplője lehettem ennek valóban úttörő vállalkozásnak. S említsük meg a két megvalósító, Pete György és Sz. Kanyó Leona nevét, akiknek szervező és szerkesztői munkája nélkül ez a „demonstráció” aligha valósul meg.) És a folytatás elmaradt, a viszonzás máig várat magára. Jövőre, az antológia megjelenésének 30. évfordulóján egy újabb „összhang” antológiával emlékezhetnénk erre a nemes és korai kapcsolatteremtésre. S ebben már a prekmurjei szlovén költők művei is helyet kaphatnának...

A sorompók eltűntek, de sokan beszélnek arról: belül, a lélekben, a mentalitásban rejlő, évtizedek alatt kialakult sorompók eltűntek-e... Képesek vagyunk-e tovább lépni? Képesek vagyunk-e egy színes, izgalmas multikulturális régiót teremteni az új lehetőségek birtokában? A pannon hagyomány újrafelfedezésével. Az Európai Unió anyagi és erkölcsi támogatásával. Távol a centrumoktól, elsősorban a saját szellemi teljesítményeinkre támaszkodva. Meg kell mondani: biztató jelek éppúgy vannak, mint lehangoló jelenségek. Annyi biztos: újra kell tanulnunk egy csomó dolgot. Gesztusokat kell tennünk, még akkor is, ha nem viszonzózzák. (Egyszer majd igen.) A kölcsönös tájékozódás adhat csak támpontokat: az új minőségű kulturális közeg megteremtésében. Hogy össze tudjuk kötni a régi (elszakadt) és új fonatú szálakat. S egy értékekben gazdag, szlovén (horvát), osztrák és magyar kulturális „szőttesel” borítva fátylat a viszály évtizedeire. Legyen kötelező a térségben az „összhangzat-tan”, megfelelően az Unió várakozásának is. Sok munka, rengeteg feladat vár ránk, mindazokra, akik tevékeny részt vállalnak a „határtalan” Európa megteremtésében. De minden biztonnal megéri!

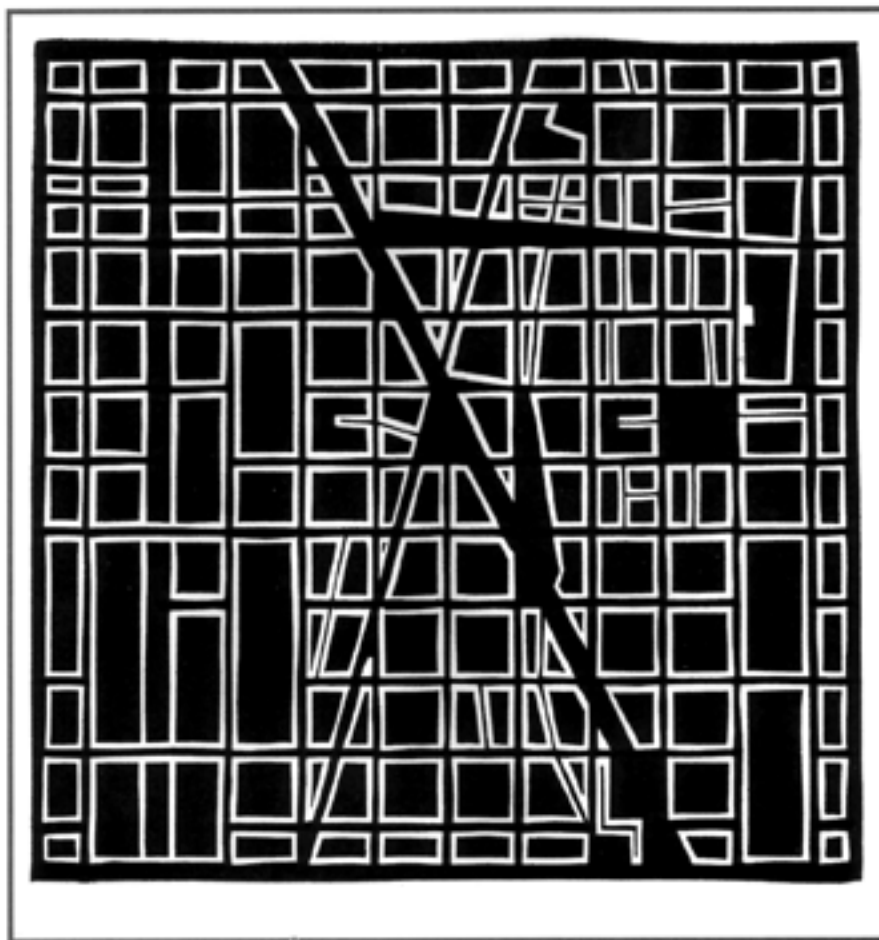
Az áthatások és egymásba fonódások szép példája az a kötet, amely a muravidéki és rábavidéki kortárs szlovén irodalom alkotóinak műveiből állt össze, Zágorec-Csuka Judit műfordításában és Székely András Bertalan szerkesztésében. Sok-

sok új név (lásd: újratanulás) található benne, rengeteg új ismeret a szlovén irodalom belső fejlődéséről, területi tagozódásáról, az anyaországi és nemzetiségi írók-költő (intézményes) kapcsolatáról. Ebben találtam egy fiatal prekmurjei költő, Robert Felix Titan versére, amely talán kifejezi azt az egyelőre még zavaros, feldolgozatlan lelkiállapotot, amit átélünk – az eltűnt határ mindkét oldalán. Címe: *Amikor átléped a határt.*

„Amikor átléped a határt,
nem szirénázik riasztóberendezés,
vagy nem gyullad fel lámpa,
a határőr sem lép feléd.
Amikor átléped a határt, csak
megszeppensz, vagy kacsintasz
bal szemeddel, de ezt még magad
sem veszed észre, nem történik semmi.”

Igen, áthaladunk a (volt) határátkelőn, és „nem történik semmi”. Csak egyszerűen és természetesen belépünk abba a közös hazába, Európába, ahova mindig is tartoztunk, s ahonnan oly sok éven át kitaszítottak.

Zalaegerszeg, 2008. jan. 7.

Salamon Árpád: Festőálvány

Halász Albert

Görbe sínek föl a mennybe

Kiszuperált hegyi vasút –
kúszna lám még a magasba,
hátán cipelve lihegő,
hosszú, acél lábú utast.

Kérdés, mi kérdés sem lehet,
hogyan lesz-e hegy, (s) lesz-e (a)cél;
meg lesz-e – hát – cipelő hát,
hogyan lehessen kiszuperált.

Ám van vég, s előtte kezdet,
közte sovány, kevés remény,
mi ég örökké szívünkben:
kúszhassunk, cipelhessünk még.

Határjárás a magasban

Mennyből a schengen
eljött mi hozzánk
pásztorok pásztorok

...
istennek fia
kis jézus hozta
jászolba jászolba
...

büszkén áll az én hazám már
állnak sokan most falánál
a schengeni magasságnál

lenn a schengen fenn a haza
fenn a Haza, a magasba(n)
ott is marad a nyavalya

én e végen te a végen
leszavazva viszi krampusz
mint az ördög – schengen – dörmög

hazám lenne földön lenne
körbejárnam megkerülném
legényeket megvesszőzném

mivégre jó nekem schengen
ha a hazám fenn az égen
ha a hazám határtalan

határköve jobbra ballra
világító sarkcsillaga
a kapuja tárva nyitva

Szúnyogh Sándor

Megpróbálom

(Ki)fordítom a szót,
(ki)tárom a beszegezett ajtót,
(ki)ásom az édes gyökereket,
(ki) olvasom a mondókát,
(ki)iszom a kékséget,
Fojtott lélegzettel
A kagylókért víz alá merülök,
Hogy felhozzam
a legszebb gyöngyöt NEKTEK!

Képeslapok

Beletemettem magamat
a régi képeslapok árnyékába,
végigsimogattam a házak szögleteit,
egyedül,
önzően.
Csosztattam a járdán,
És a szembenéző ablakok
Kalapot emeltek előttem,
én visszamosolyogva bólintottam
és egy örök objektívbe
zártam magamat.

Dacolás

Nem sírok,
Mert benne vagyok a szóban,
a puszta gondolatban,
s árnyakkal lopódzva
visszavonszolom magam lelkedbe.
VSSZAJÖVŐK –
a tavaszban, nyárban,
őszben vagy télben:
Benne vagyok!
Parányi sóhaj vagyok
a poros aszfalton,
szenderegve megyek
az IDŐVEL.

Ellentét

Visszatérek meg nem tett utamról,
kikiáltom néma szavam,
megsiratom át nem élt örömöm,
kiiszom üres poharam.
Megálmodom álmatlan éjszakám,
felnyergelem nem létező paripám,
elmesélem elfelejtett meséim,
elmormolom hitetlen regéim,
megesküszöm a hitért,
vagyon adok a valótlán kincsért,
megpihenek égető árnyékodban,
megfulladok szikkadt patakodban;

Aztán behunyt szemmel is kitalálom,
mi következik!

Eskü

Ha neved öröm,
és a fűszálak harmatos ága,
virágpor a lepkék csápján,
nevetés a lányok ajkán...
Ha a neved megnyugvás,
idegszálak ernyedése,
feszültség enyhülése,
magvak csírázása,
harangok kondulása,
lég tisztulása,
béke glóriája;
akkor társadul szegődöm
a vaksötétben is!

Ithaka

Ott a szentháromsági dombok alatt,
ott selyemszínű ködfátyol vonulatában,
ott az eltérített patakok irányában,
ott a kiszorított mocsarak alján ,
ott a távolbalátó vár tövében,
ott a Szent Katalin-templom tornyában,
ott az évszázados ősi legendák suttogásában,
ott a földbe rejtett sarkantyúk titkaiban,
ott a tiszta források csobogásában,
OTT VAN LENDVA,

LENDVA AZ ÉN ITHAKÁM.

Kabdebó Tamás

Ami az életrajzból kimaradt

I. 1943. augusztus 20.

Mint általában augusztus 20-án, 1943-ban is összegyűlt a család a Veránka szigeti nyaralóban, megünnepelni a nagy király és a róla elnevezett nagybátyám nevenapját. István tehát szellemében velünk volt, míg testileg mint honvédtiszt harcolt – már tudtuk, a közeledő orosz fronton. Másik nagybátyám, Géza, ugyancsak ott volt, egy tüzérezredben, apám viszont szabadságát töltötte Bácskában, tehát itthon. Ő főzte a hallevest a közösen (mármint kilenc éves halászinas személyemmel együtt) fogott harcsákból, kecsegékből, pontyokból. A Duna vize még olyan tiszta volt, hogy a közepéből merítettük a hallevesnek való vizet.

Utána fánkot ettünk, egyikben Szent István ötpengős rejtezett, a tálat úgy irányították a fölöttük – tizennégyen voltak – hogy én, a gyerek, meglelhessem az ezüstpénzt.

Valahogy az ifjú Dénes hiányzott a társaságból, holott nagyevő volt, tizenöt évesen két adagot fogyasztott mindenből és most mégsem volt jelen, hogy megtegye. A kávé Erzsó nagynéném pörkölte, én daráltam, ő főzte lombikban, az erősszívűeknek kétszer is föl-le futtatta a feketedő vizet, én kávé cukromat szopogattam, amikor befutott Dénes. Erős, zömök, kesehajú fiú volt, jó unokatestvér, de valahogy hiányzott belőle a körültekintő elővigyázatosság. Az iskolában jeles tanuló volt, osztályában a legerősebb. Egyszer nekiesett egy darázs-fészeknek, csak a Dunába fejeselése mentette meg, hogy agyon ne csípjék a darazsak.

Most egy székot tartott a kezében, abban egy ficánkoló, frissen fogott pontyot, kerek képe ragyogott a büszkeségtől. „Veránka alsó kövezeténél fogtam – mondta – fenékhóra tűzött csuszával.” Apám átvette a halat, a kisbárkába tette, aztán leült idősebb sógoraival kártyázni. Az asszonyok elmosták az edényeket, tereferéltek, ketten kifeküdtek a fűre, a szilvafa alá – mely a nyaraló és a Dunához vezető lépcsős „kikötő” között állt és lombjaival, szilváival gyéreb- ben engedte át a napsugarakat. Az infraredtől így is le lehetett barnulni. A repülőket Dénes vette észre először. Fönn zümmögtek, nagy rajokban, ezüstösen csillogó muslicafelhők gyanánt, a kék levegőégben, bántani jöttek, de egyelőre nem bennünket.

Aztán, mintegy a semmiből, nagy viheder keletkezett. A sáverdő levelein szüntelen golyószóró-sorozatokként peregtek a hízott esőcseppek. Hullámaival csapkodott a Duna, miként egy felbőszült asszonyszemély. Villámlott, dörgött, zuhogott az áldás – de nem többet, mint negyed órát. Aztán a sötét felhők – úgy ahogy jöttek – elvonultak. Még javában tartott a verőfényes koradélután.

Eta néni, civilben patikus, nagybátyám felesége, Dénes anyja, szemlélt tartott a csónakok fölött. Az övéké hiányzott. „Buci!” – süvöltötte. Ez volt Dénes beceneve. „Hol van a ladikunk?” „Hát lent, kikötöttem.” „De hogyan?”

Rögvest kilestük, mégpedig a repülőket figyelő messzelátóval, hogy Dénesék csónakja, vagy egy kilométerrel lejjebb billeg lefelé, folyásirányt, a Duna közepén.

„Visszahozod, te ördögfia!” – süvöltött ismét Eta néni, haragtól villámló szemekkel. Dühében nem gondolt arra, hogyha Dénes az ördögfia, akkor vagy ő maga az ördög, vagy a fronton harcoló István bátyám.

Dénes azonnal fejest ugrott és erős tempókkal úszni kezdett. Erzsó néném, kezében a gukkerral még egy darabig látta bucskázó fejét, majd az eltűnt a láthatárról, valamint a szabadon csurogó csónak is. Elmúlt vagy két óra, a kámforrá változottaknak se híre, se hamva. Eta néni, Dénes tenyeres-talpas szülőanyja pánikba esett. Le-föl szaladgált a Duna-parton és a szó szoros értelmében vörös haját tépte. Aztán kiáltozni kezdett: „Hogy lehettem ekkora marha, elküldeni otromba kamasz fiamat! Hogy az ördög vinné el a csónakot és az Isten hozná vissza a fiamat.” „Majd én megpróbálom” – szölt az apám. Ügyes ember volt, hat láb magas és a családban a legjobb Duna-járó. Csiklibe vágta magát – így neveztük a legfürgébb halászcsonakot – két evezővel fölszerelve.

Aztán elmúlt még két óra, sötétedni kezdett. A Duna sárgás-zöldes felszíne sötétszürkére váltott. Fölül a sirályok már eltakarodtak. Füleltünk. Én mint a legfiatalabb, a lépcsőn ülve. „Loccs, loccs” – két evező ütemes loccsanása. A kanyarban, a vízen, felpúposodó, fölfeketéllő árnyak. „Jönnek!” – üvöltöttem. Körém sereglett minden felnőtt. Jött is, lomhán elől az apám, a csiklivel, mögötte Dénes, az ő ladikjával. Dénes már jó ideje befogta az elszökött csónakot, de evező híján fölhozni nem tudta. Mostoha volt a Duna-part. Ezt a helyzetet látta át apám, amikor egy pót-evezőt vitt magával.

Dénes vacsorára megette a maradék hallevest és befalta a fennmaradt fánkokat.

II. Kisvárosi ballada

Sz.-ék a sarkon laktak, mi a Deszkás utca harmadik házában. Házaik mögött rét terült el, a réten túl tó, ahová a Vörös-híd alól volt bejárás, aminek tetején a pecás szobor honolt. A háború után majd mindenki szűkösen élt. Apám megpróbálta talpra állítani a fafeldolgozó üzemet, nevelőanyám viszont disznókat nevelt süldőkori saját magam segítségével. Iskola után, délutánonként a réten legeltettem a malacokat. Közben filléres cowboy-regényeket olvastam.

Itt talált rám, koraesti sétája során Sz. bácsi. Persze már ismertük egymást. Láttam lánya esküvőjét, a háború elején, a „Papak” templomában, a karcsú, feketefürtös bogárszemű menyasszony hosszú fátylat, fehér pártát viselt, a vőlegény szemüveget, apró bajuszkat. Büszkén domborított, ifjú neje lefelé a lépcsőn már nekilendülve csacsogott. Dorottya egyébként egy ügyvédi irodában dolgozott, ahol férje Zoltán is. Ám röviddel az esküvője után be kellett vonulnia, idővel a Don mellől küldött képeslapot. Sz. nénit is ismertem, Dorottya mamája sátoros ünnepeken finom lekváros buktát sütött, olyankor behívott, megkínált vele.

Azt mondja nekem Sz. bácsi: „A cowboy-regények érdekesek, de kisebb fiúknak valók. Te már kezdesz kinőni belőlük. Hozok neked egy H. G. Wells regényt, kölcsönbe, azt kóstold meg!” Vissza is ment a házba és kihozta nekem a *Világok harcát*. Két nap alatt fölfaltam. Sőt, elkóricáltak az ügyeletemre bízott malacok, annyira belemerültem a könyvbe. Harmadnap vártam, hogy Sz. bácsi kijöjjön a könyvéért. Meg is tette, és hozott egy másikat cserébe. Sz. bácsi vékony, csontos ember volt, mindig sötét ruhát viselt és nyakkendőt, talán így kívánta a városházi regula, ahol napközben dolgozott. „Na, hogy tetszett a könyv?” – kérdezte.

Lelkendeztem. Leírtam a fantasztikus, az űrből érkező lényeket, akik fölfalni jöttek a mi civilizációnkat, rengeteg mindent elpusztítottak, de végül rajtavesztettek: megölték őket a bacillusok, melyekhez mi, emberek, már hozzászoktunk. Átéltam a főhősök, a kis család borzalmát, akik tanúi voltak a katasztrófának, amit ők szerencsésen túlélték.

Sz. bácsi bólogatott. „Látod, így járnak a gonoszok. Nemrég háborút hoztak ránk a barátságot színlelő idegen hatalmak, pusztulást, fogságot, deportálást. Félmillió magyar katonát hajtottak ki az orosz frontra.”

Értettem mire céloz. Veje, Zoltán a Donnál harcolt, ott tűnt el, már vagy egy esztendeje. Lánya, Dorottya így özvegyen maradt.

Szemközi szomszédunkat, Braunbergeréket elvitték Auschwitzba. Még két évvel azelőtt az udvaron pincikéztem a hároméves Ivánnal, aki, kérésre, így produkálta magát: „Én Braunberger Iván, sofőr, mozdonyvezető vagyok, füttyölni is tudok, így ni!” Éles mozdonyfüttyöt hallatott a pufók kisgyerek. Egy áldozat a másik félmillióból.

Aztán eltakarodtak a németek, majd jöttek az oroszok. Minden harmadik-negyedik házba bekvártélyozták magukat. Itt-ott cukorkákat osztogattak, amott kifosztották az otthonokat, ha nem volt tüzelőjük, eltűzelték a bútorokat. Aztán legtöbbje elpucolt, csak helyőrséget hagytak itt a tűzoltó laktanyában, meg a feneketlen ragályt: elleptek bennünket a kelések, Sz. bácsit is, de annyira, hogy menni alig tudott, járt hozzá az orvos. Mindazonáltal gondoskodott szellemi táplálékaimról. A mi könyveinket, egykori lakásunkkal együtt tévedésből fölégették az oroszok. Kisfilmekkel gyújtottak be a kályhába, odaégett ott, akkor minden. A könyvtárunk is.

Ám ezen az első szabadnak ígérkező tavaszon tovább jöttek a kölcsönkönyvek. Dorottya hozta ki őket a mezőre. Azt kérdezte tőlem egy nap: „Vakok közt ki a király?” Porcelán fogain csillogott a mosoly.

Nem tudtam. Aztán kezembe nyomta az idevágó Wells könyvet, és saját kérdésére ezt felelte: „A félszemű!”

Decemberre disznók lettek a malacokból, többet eladtunk, kettőből hízó lett. Mintha ez hozta volna a gondolatársítást. Sz. bácsi lánya módfelett meghízott. Megemlítettem ezt apámnak. „Ketten vannak” – mondta. „Hogyan?” „Hát úgy, hogy Dorottyanak kisbabája lesz.” Ezt már végképp nem értettem. Tudtam már azt, hogy nem a csóktól lesz a gyerek, és az iskolai enciklopédiából azt is kiolvastam, hogy a férfi megtermékenyíti a nőt, s rá kilenc hónapra az megszüli a gyereket. No de hát Zoltán, Dorottya férje több mint két éve odaveszett a Donnál.

Januárban, disznóvágás után átküldött apám Sz.-ékhez egy tál kóstolóval, friss kolbászt, hurkát vittem át nekik. A H. G. Wells könyveket már kiolvastam, Sz. bácsi egy Verne könyvet adott kölcsön: *80 nap alatt a Föld körül*. Sz. nénitől csodálatos bejgliket kaptam, Dorottyától egy parittyt, férjétől maradt rá. Egyébként ismét karcsú volt, a baba bölcsőben ringott a nappali szoba kellős közepén.

Kint sokáig nagy hó volt, a csecsemőt csak valamikor márciusban lehetett babakocsijában kitolni. Ezt hol a mama tette, hol a nagyszülők.

Történt aztán, később tavasszal, hogy apám félrevont. „Kisfiam, van a városban egy kölcsönkönyvtár, oda beíratlak. Ne menj egyelőre Sz.-ékhez, gyászolnak.”

Megdöbbenve vettem tudomásul, hogy egy este a halottnak hitt Zoltán telefonált egy budapesti kórházból, ahol ápolták. Orosz fogságból tért vissza Magyarországra, és Pesten várta, hogy hazatérhessen családjához. A telefonbeszélgetés éjszakáján Dorottya lenyelt egy doboz altatót.

Zoltán a temetésére tért haza, csontsoványan. Idővel magára szedett néhány kilót, és úgy tologatta a kicsit az utcán, mintha édeslánya lett volna. Aztán nevére vette.

III. Hősünk, mint hőscincér

Önéletrajzának az ember akarva-akaratlanul is főhőse lesz. És bár igyekszik igazat mondani, ritkán fordul elő, hogy kudarcairól számolna be. Most egy pár sor erejéig szakítok e tradícióval.

Húsz éves voltam, és pénztelen egyetemista. Kaptam egy kis ösztöndíjat, valamint az uszodában némi kalóriapénzt, de akkori farkasétvágyammal mindent feletem. Kellett tehát a kiegészítés. Ilyen volt az úszásoktatás. Szombat és vasárnap reggelente adtam az úszóleckéket, főleg gyerekeknek, itt-ott félénk felnőtteknek is.

S. Mari volt a legszebb tanítványom. Tizenhat éves volt, középiskolás és bármelyik divatlapba bekerülhetett volna, felöltözve vagy fürdőruhásan. Mikor megtanult úszni, nem hagytam abba a vasárnapi találkozást. A vasárnap délelőtti úzás helyett esti randevú lett soron, hol fagyaltozni mentünk, néha táncolni – olcsóbb helyekre –, hol moziba. Fogamhoz vertem a garast, de persze én fizettem mindig.

Történt egyszer, hogy Mari hét közben felhívott telefonon és így szólt: „A következő vasárnap nem találkozhatunk, mert az iskolámmal hajókirándulásra megyünk Dunaújvárosba.” Akkorra már az egykori Pentele átment a Sztálinvárossá vedlési folyamaton és elnyerte mostani nevét. Vasárnap délután eszembe jutott, hogy – apám drága fényképezőgépével a vállamon – megvárom a hajót az Eskü téren, mi több, lekattintom az érkező Marit. Mivelhogy nem volt róla még fényképem.

Jött a hajó, kiömlött belőle a leányiskola, de S. Mari sehol. Sebaj, gondoltam, elmegyek egyedül moziba. A margitszigeti teniszstadionban a Stendhal regényéből készült filmet, a *Vörös és feketét* adták, Gérard Philippe-pel a főszerepben. Aki nem tudná, a regényben és a filmben a főhős minden nőt meghódít, minden férfi ellenfelet legyőz, ám a végén lefejezik.

A film befejeztével az emberek tódultak kifelé az alkalmi nézőtérről, és mit tesz Isten, a hátam mögött felismerni véltem egy csengő szopránt. Megálltam. Így beértek. S. Mari egy ávos hadnagy kíséretében. A találkozás elkerülhetetlen volt. Mari üdvözölt, egy pillanatra némileg megszeppenve. A hadnagy, colos, de cingár legény így szólt: „Szóval te vagy a Kabdebó Tamás. És most verekedni akarsz...”

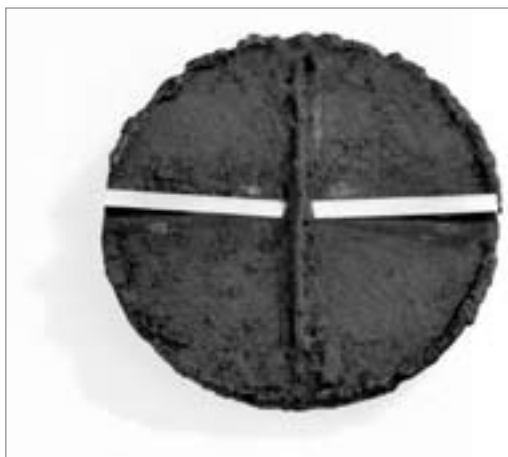
„Nincs dolgom veled.” – mondtam. Az emberek itt-ott elsepertek mellettünk. Marin egybeszabott fehér vászonruha volt, arany gombokkal. Sötétszőke hajában aranyszínű hajcsat. Olyan szép volt, mint egy Botticelli kép. De – gondoltam, mert gondolkodtam, hogy mitévő legyek – nem olyan okos, mint amilyen szép. Toporogtunk a szigeti aszfalt-járdán. Eszembe jutott nagymamám mondása: „Egy szép lánynak csak annyi esze legyen, hogy ne álljon a csurgó alá, ha esik az eső.” Végül azt mondtam: „Most Mari gyere velem, én kísérlek haza anyádhoz.”

Válaszképpen fölcsettant a szoprán: „Azzal megyek, akivel jöttem.”

Hát így. Jött egy 26-os autóbusz, megállt. Felpattantam rá, elrobogott velem, és a sűrű mozilátogató nép egy csapattával. Csak állóhely volt a buszon. Egyik kezemmel a fogantyút, a másikkal a fényképezőgépet fogtam. Velem szemben három suhanc, akkor így mondtuk: jampi.

Az egyik készakarva bokán rúgott. A másik kettő nyerítve nevetett. Az ülő utasokhoz fordultam. „Kérem, fogja meg valaki egy percre a gépemet.” Gondoltam, ha ez meglesz, én széttrancsírozom a jampecokat. De senki nem ajánlkozott. Az emberek megmerevedett arccal bámulták a Dunát, majd a Margit hidat, ahol a busz megállt.

A jampik leugrottak, és számfületeket mutogattak. (Se hódítás, se győzelem, csupán bokánrúgás.)

Horváth László:
Kiemelkedés

Szoliva János:

Visszájára fordul

Visszájára fordul a nap.
Megjön mindenki, aki elment,
előkerül az elveszett.

A helyére kerül minden,
polcra repülnek a könyvek.
Hangosan csak a visszhang nevet.

Belénk mar az este,
sötéttel telik az ágy –,
nem ismernek egymásra a pizsamák.

Álmunkban ott a máshol,
az is velünk alszik, aki nincs már.

Megvigasztal

Ha nagyon esne,
ha elkapna a zápor,
elképezelem,
hogyan menekülnék –

Talán beszaladnék egy házba,
és onnan figyelném,
elvonulnak-e a fellegek.
Mindig megvigasztal egy kis bizonytalanság.

Elágazik

Vonalat húzok papírosra,
akár út is lehetne.
Ha kidomborodna,
ha kiszélesedne,
mehetnék rajta akármerre –

Elágazik találgatásom.

Vannak még

Hiszem, hogy forgandó,
és van szalmaszál –
És persze a csodák,
hogya galamb sülvé száll.

Édes és keserű

Valami félbehagyott,
valami elhallgatott,
mit vézna sorokba tuszkolok –,
édes és keserű a múlt.

„Kiszere”

Hosszú nap minden nap,
„kiszere méra bávatag” –,
magammal nézek farkasszemem.

Megfognak, elengedik

A nők gyakran háttal állnak,
csak ritkán fordulnak feléd.
S hogy boldog légy,
hogya ne fájjon,
megfognak,
elengedik kezedet.

Hol a találkozás?

Kezdődik. Abbamarad.
És hol az akkor,
hol a találkozás?
És hol hever a délután?

És hol a pillanat,
ami megmarad –,
ami virág valahol?

Soós József

Hamvad a múlt

Érik a köd,
átöleli a fűszálakat.
Bükkfák deres lombja
templommá áll össze.

Hamvad a múlt.

Rám alkonyult
a huszadik század.

Kínoktól szépült

Oly ember volt
akár a kút.
Kristályvizű.
Fémderekú.

Arcára vésvé
tenger barázda.
Tette a dolgát
veríték-ázva.

Kérges tenyere
teremtve-termő.
Élete volt csak
hét szűk esztendő.

Kínoktól szépült
tiszta tekintet.
Szóltlak apám:
Szeress te minket!

Göcseji anzix

Szilvalekvár ízűt kárál a tyúk.
Fanyar fugát hangolnak hízó jégcsapok.
Idegen magvak fáin nőnek gyepes sírokon.

Kútmély délután

Visszhangzó, kútmély délután.
Fényes égre írnak a fák,
mint üvegre a jégvirág.

Füstölög egy halom lehullt levél,
a tűzön hárs és szilvafa muzsikál.
Sír a vén, kenetlen kerék,
ahogy elhajt lassan egy megrakott szekér.

Mohos, zöld téglákon kondul a vödör,
csobban végül.
A lenti hűvös, néma égben fák magasa
körbe szédül.

Elfelejtett álom

mint megsárgult csontváz
zörög a kukoricás
rég halott földeken
nyurga szél nyargalász

egy magányos öregasszony
kendője károg az égen
- elfelejtett álom –
varjak fekete seregében

Szavak holdudvarával

Aludni ölben,
vagy maréknyi mohán.

Valahol verset hagyni:
mint csordultig telt pohár.

Szavak holdudvarával
lefedhető a világ.

Kutszegi Csaba

Mesemondóverseny

A hold bevilágított a rácsos ablakon, az egyik sugara a derekamra tekeredett, és kiragadott a szabadságba. A fénynyaláb egyre feljebb emelt, és egy másik bolygón tett le a mezőre, ahol egy különös alak várt rám. Hosszú szakála és sasorra volt, haja kétoldalt copfba fonva pihent a vállán. Elmondta, hogy ő minden cigányok őse, tőle származnak az indiai maharadszák és az egyiptomi fáraók. Aztán hozzáfűzte:

- Az eredeti foglalkozásom mesemondó, de most éppen munkanélküli vagyok, így van időm tanítványokkal foglalkozni.

Engem azért szemelt ki magának, mert a híres félig perzsa, félig grúz király, Pharnavaz egyenes ági leszármazottja vagyok. Ezt egy kicsit hitetlenkedve hallgattam, mert nagyanyám sohasem mesélt arról, hogy az ereimben grúz és perzsa vér is csordogálna. De miért ne lenne így, kérdezem, ha a magyarok szkíta-párthusoktól, sumér japánoktól és ufóktól is származhatnak.

Hozzáláttunk az első leckéhez. A Mester azt mondta, meg kell ismerkednem Pharnavaz király igaz történetével.

- Hát jó – feleltem –, végül is szívesen meghallgatom.

- Pharnavaz király egyszer különös álmot látott. Lakatlan házból akart kimenni, de hiába próbálkozott, nem sikerült neki. Egyszer csak az ablakon át behatolt egy napsugár, körülölelte a derekát, és kiragadta a házból. Vitte, vitte magával, majd a mezőn elengedte. A király, aki akkor még nem király, hanem nemes ifjú, messze földön híres vadász volt, körülnézett. Észrevette, hogy a nap már alacsonyan áll, ezért kinyújtotta a kezét, és letörölte a takarékon lángoló égitest verejtékét, majd a tenyerével megnedvesítette az arcát. Ezután hirtelen felébredt, és így szólt magában: az álom azt jelenti, hogy elmegyek Aszpanba, és ott jóban lesz részem. Pharnavaz felkelt, és egymagában vadászni indult. Űzőbe vett egy szarvast Digomi mezején. A fejedelmi him bemenekült Tbiliszi hegy-völgyei közé, de az ifjú utána eredt, megfeszítette az íját, és meglőtte. A vad még ment egy keveset, majd elhullott egy hegy tövében. Pharnavaz odament hozzá, és eldöntötte: mivel a nap már lenyugodott, az éjszakát a zsákmány mellett tölti, és csak reggel kel útra. Sűrű eső kezdett hullani. A hegy aljában volt egy barlang, amelynek bejáratát régen kövekkel torlaszolták el, de a környéken túl múló idő romba döntötte az építményt. Pharnavaz, hogy menedéket találjon az eső elől, bement a barlangba. Odabent mérhetetlen kincset talált: arany- és ezüstpénzzel teli arany- és ezüstedényeket. Az ifjúnak eszébe jutott az álma, elcsodálkozott, és eltelt örömmel. A barlang bejáratát ismét elzárta, és meg sem állt hazáig. Otthon anyjának és nővéreinek elújságolta a hírt. Még azon az éjszakán öszvérekkel útra keltek, és felpakoltak a kincsből annyit, amennyit csak tudtak. Amint megvirradt, elfedték a barlang bejáratát. Őt éjszakán át tartott a kincsek elszállítása.

Tátott szájjal hallgattam a mesét. Felfedeztem a hasonlóságot a leendő király és köztem, de magamban bosszankodtam: engem a Hold, és nem a Nap ragadott ki a cellából, ez biztosan azt jelenti, hogy nem lesz akkora szerencsém, mint a nemes ifjúnak volt egykoron.

- Mindez akkortájt történt – folytatta a Mester – amikor Nagy Sándor hadvezére, a gonosz Azo uralkodott a grúzok földjén. Abban az időben, ha megjelenése, gazdagsága vagy nemessége révén kitért valaki a népből, a kegyetlen despota megölette. Pharnavaz szövetkezett Kudzsi nyugati grúz fejedelemmel, megnyerték céljuknak az oszétokat és a lekeket is, a kincsből pedig hatalmas sereget toboroztak, és véres harcokban legyőzték Azót, aki az utolsó csatában életét vesztette. Ezt követően Pharnavaz erős és gazdag birodalmat épített ki – fejezte be az öreg.

Ez tökéletes hepiend volt, de másból is rájöttem, hogy vége a mesének: a Mester az utolsó szavak közben már alig bírta nyitva tartani a szemét. Így vannak kalibrálva ezek a régi mesemondók: amint véget érnek a sztorijaik, le is járnak, mint a falóra. Mindenesetre jólesett megtudnom, hogy királyok ivadéka vagyok. Pharnavazról meg Kudzsiról ugyan még sohasem hallottam, oszétokról és lekekről nem is beszélve, de egy Nagy Sanyit ismerek én is (közel lakik, a cigánysoron), viszont kötve hiszem, hogy a mesében róla volna szó. Már éppen azon voltam, felkeltem az öreget, és finoman megkérdezem, hogyan és mikor fogok ilyen messziről hazatérni (már nagyon vágytam a górémba), amikor a Mester szeme hirtelen kipattant, mint horrorfilmben a megölhetetlen gyilkosé. Felugrott, lekapta a parókáját meg az álszakállát, és gúnyosan a képembe nevetett. Ha máson nem is, de a leesett államon volt mit röhögnie. Ugyanis igen csak csodálkozóba ejtett a látvány. Mert a Mester nem volt más, mint maga Kanalas Józsi. Megértettem azt is: nem én keltegetem őt a távoli bolygón, hanem ő ébresztget engem itthon, a faluban, a körzeti megbízott cellájában.

Nem tudtam, örüljek-e neki vagy sem, kicsit tartottam tőle a délután történetek miatt. De Józsi nem látszott ellenségesnek, sőt továbbra is úgy viselkedett, mint a mesében: mintha a mesterem volna. Tehetséges vagy, testvérem, mondta, de mesemondásban még fejlődnöd kell. Amit most tőlem fogsz hallani, azt ajánlom, vésd jól az agyadba. A helyedben szóról szóra megtanulnám...

- Jól van – bólintottam, de magamban azt gondoltam: csak a békesség kedvéért teszem.

- Besütött a nap a góré lécei közt – kezdett hozzá Józsi...

- Besütött a nap a góré... – motyogtam vele én is...

- A sugara átölelte a derekamat – folytatta –, és magával ragadott az egyik keskeny résen át, ki, a végtelen semmibe. Már előbb éreztem, hogy készülődik valami, szívem szerint el is húztam volna a csíkot, de nem volt erőm megmozdulni. Merev végtagokkal feküdtem a ponyván, még szerencse, hogy elrendeztem alatta a szalmát, így kényelmes fekvés esett rajta. Na, nem sokáig, mert épphogy lehunytam a szemem, már jött is értem a napsugár, legalábbis amikor magamhoz tértem, úgy éreztem, egy szemhunyasnyit sem aludtam. A napocska kint a mezőn letett a földre, és úgy elbújt a hátam mögött, hogy hirtelen azt sem tudtam, merre keressem. Gondoltam persze, hogy fent van még, hiszen elég rendesen sütött, éreztem a fülcimpámon. Amikor megfordultam, észrevettem, hogy már nagyon alacsonyan áll. Kinyújtottam hát a kezemet, és letöröltem a verejtékét, majd a tenyeremen maradt izzadsággal megnedvesítettem az arcomat.

Nagyon figyeltem, próbáltam Józsival együtt mozgatni a számat, de már kigúvadt a szemem az erőteljes koncentrációtól. Ez komolyan gondolja, hogy egy hallásra ennyi mindent szóról szóra meg tudok jegyezni? Arról nem is beszélve, hogy idegesített a felismerés: Józsi is ismeri Pharnavaz király történetét. Gyanús lett a dolog, mint minden, amiben a Kanalas benne van.

- Ott állodogáltam már egy ideje a mező közepén – fúzta tovább –, amikor hirtelen eszembe jutott: mindez azért történik velem, mert nemsokára valami jóban lesz részem. Abban a pillanatban az akácos ösvény végén felbukkant a Kanalas Józsi...

Nem hagyta abba a mesélést, de itt bólogatva magára mutatott.

- ...a cigánysor felől kujtorgott a faluba befelé. Itt is van a valami jó, gondoltam magamban, hiszen éppen ideje már, hogy Józsi megadja a tartozását. Ő is erre gondolhatott, mert ahogy meglátott, hirtelen másfelé lett dolga. De engem sem kell ám féltetni: nyomába eredtem, üztem, ahogy csak bírtam, egyre fogyott közöttünk a távolság. A hajszához a napocska töltött belém erőt, arról nem is beszélve, hogy ha nem ránt ki a góreből, az isten tudja, mikor találkozom a Kanalas Józsival. Hát, szó se róla, van benne valami: jobban ki kéne aknázni a napenergiát.

Tudtam, hogy szóba fogja hozni a délután történeteket, de ennyire kacifántos tálalásra nem számítottam. Mindegy, úgy tettem, mint aki nagyon figyel, és tanulja a szöveget, közben persze lapítottam.

- Józsi a temető szélénél értem utol, lehet, most nem jó helyen mondom, de nekem a nagy iramodás már perdöntő bizonyíték volt, úgyhogy nem is kérdeztem én semmit, hanem csak ütöttem egyből. Jól sikerült: Józsi meg sem nyikkant, befeküdt rendesen az árokba. Már éppen ki akartam kutatni, van-e nála valami, amivel leróhatná a tartozását, amikor égzengés tört ki, és rögtön utána szakadni is kezdett az eső. Hol van már a napocska, gondoltam. Arra, hogy mi történik a Kanalas Józsival, már ő sem kíváncsi, röhögtem magamban. Nem volt mit tennem, lerángattam az első sírról a kőtetőt, és bebújtam a lyukba.

Szó se róla, jól forgatja a szót, még azt is kitalálta, mi történt, miközben félholtan az árokban pihent. Tényleg bemásztam a sírba. A fene sem akart bőrig ázni. Ha már ilyen okos, megkérdeztem tőle:

- Mit mondjak a góreről, ha kérdeznék felőle?

Józsiból ömleni kezdett a színtiszta igazság:

- A góret pedig kártyán nyertem. Az a félbolond Szima Imre hőzöngött a kocsmában, hogy cigány nem lehet nála külön, kizárt, hogy kisebbséghez tartozó bármilyen játékban is legyőzze. Rosszkor rossz helyen mondta, mert az alvégi krimóban mindig is a kisebbség volt többségben. Szima Imre, becsületére legyen mondva, oda is lejárt, azt mondta, jól érzi magát a helyi hárlamban. De az is lehet, hogy a City Night Clubban is állta volna a szavát. Annyira bolond volt szegény, hogy szívesen pocskolta a nemrég örökölt vagyonát. Én tizennégyenél megálltam, ő meg tizenhétre nagy garral ráhúzott egy ászot. No, akkor megyünk a góréért, mondta az egyik unokabátyám, vitatkozni nem lehetett, de nem is volt tanácsos, mert csak közeli rokonból is vagy tíz-tizenöt toporgott az asztal körül. Szimának még megvolt a rossz lova, került egy kiszolgált stráfkocsi is, azzal parkíroztunk le szorosán a góré mellé. A tetejéről lehajigáltuk a cserepet, az alját meg körbefűrésztük. Eltartott egy ideig, pedig voltunk rá elegen. Amikor a vágással készen lettünk, ráborítottuk az építményt a kocsira. A cserepeket bepakoltuk, aztán rásóztunk a gebe farára. Bírta volna a szegény pára, de amikor egyre több testvérem bújt be a górétaxiba, majd' ina szakadt a nyomorultnak. A Szima utánunk is kiabált: aztán a lovamat épségben hozzátok vissza! Azzal befordult a kapun, mint valami hétszilvafás nemes. Biztosan ráiszik a bánatra, röhögtünk. Röhögni való lett a Szima-porta is: a nagykapu mellett góré nélkül árválkodott a tyúkök. A teteje, amin egykor tengeri száradt, megmaradt ugyan, de a pallódeszkák között olyan rések tátongtak, hogy esős éjszaka után csak ázott tyúkok bújhattak volna ki alóla – ha lettek volna. A Szima, miután az anyja is meghalt, szélnek eresztette a baromfiudvart, néhány macacsul visszatérő szerencsétlennek kitekerete ugyan a nyakát, de mivel se kopaszítani, se főzni nem tudott, a mérgeesen földhöz vágott madárhulla kóbor kutyák és bátor szívű macskák martaléka lett.

Tetszett a történet, de én is nagyon akartam már szerepelni. Úgyhogy félbeszakítottam Józsit:

- Tán azt is te akarod elmesélni, hogy mit csináltam a sírban, amíg te az árokban kómáztál?
- Mér'? Te tán jobban tudod?
- Jobban, hát – feleltem, és Józsi láthatta az elszánt tekintetemen, hogy ezúttal sem veszem tréfára dolgot.
- Nem bánom – adta meg magát –, hát, ha olyan okos vagy, mondjad te.
- Amíg azon mesterkedtem – vágtam bele –, hogy a rohadt nehéz kőlapot valamennyire visszatornázzam a nyílás fölé, nem vettem észre semmi gyanúsat. De a fészkelődés közben egyszer csak valami megzizzent a lábam alatt. Mondanom sem kell, hogy a szívem a torkomban kezdett dobogni, nem tudtam, moccanjak-e vagy sem.

Csodálkoztam, miért érzem magamat úgy, mintha nagy zabálás után volnék, pedig alig ettem aznap néhány falatot. Aztán rászántam magamat, és belerúgtam a zizzenőbe, de mindjárt megbántam, mert most meg megcsörrent valami a sírgödör sarkában. Közel jártam hozzá, hogy felugorjak az égig, de eszembe jutott a napocska: egy félórája még biztosan tudtam, hogy ma valami jó fog történni velem, nem lehet, hogy most meg a kénköves rossznyavalya lerágja a lábam. Cigi helyett már egy ideje a fogamat szívtam, de a zsebemben lapult egy fél doboz gyufa. Imádkoztam, hogy ne legyen elázva. Rám is fért volna a megváltás, mert már a gatyáimig alig mertem leereszteni a kezemet. A jóisten vagy a napenergia megszánt: szárazon tartotta a gyufát. A fellobbanó lánggal először csak magam köré világítottam, de mivel nem láttam ott se sunyi élő, se gonosz holtat, bátorságot merítettem, és elhatároztam: a második gyufaszállal óvatosan leguggolok, és körbe fénypásztázom az alvilág félelmetes üregét. Nem állíthatom, hogy zombiólő indulatok feszültek a mellemben, az egyetlen feszülés, amit éreztem, máshol kínt. Lassan hajlítottam a térdemet, mégis úgy éreztem, iszonyú sebességgel süllyedek lefelé. Na, véged van, sirattam magamat, most biztosan elnyel a pokol, de már nem volt visszaút: valami húzott lefelé. Valami jó? Lehet, de akkor még nem tudtam.

Éreztem, hogy dől belőlem a fantázia, láttam is a Józsin, hogy már igen féltékeny. Meg is állított a mesemondásban:

- A góréügy viszont az enyém – mondta harciasan.
- Nem bánom, legyen a tied – egyeztem bele csakis a békesség kedvéért.

- Szóval szerencsésen megérkezett a menet – kapta fel a fonalat Józsi –, útközben csak néhány röhögő paraszt üvöltötte el magát a kerítés mögül: lopják a cigányok a góré! Bár a kiáltásnak tökéletesen idióta tartalma volt, mégis többen előjöttek a házakból, mert a kíváncsiság a hülyeségtől való tartózkodásnál nagyobb úr. Attól nem féltünk, hogy valaki elszalad a rendőrségre, és beszámol a látottakról. Először is nem loptuk a góré, hanem becsülettel nyertem, másodszer meg magabiztosan feltételeztük: ha Balla rendőr megkapja a hírt, inkább a parasztok által bőven fogyasztott nohabor fog eszébe jutni, minthogy elhiggye ezt a bödületes marhaságot. A cigánysorra érve ügyesen lecsúsztattuk, és oszloptalpaira állítottuk a népi épüetlművészet kicsit rogyant remekét. Aztán elzavartam mindenkit, mert lakájositani, csinosítgatni már magam akartam. Először is szalmát hordtam a földjére – és ezzel tulajdonképpen kész is lettem az egészszel. Mi más kellett még egy góréból átalakított cigánysori víkendházba? De nem elégedtem meg ennyivel. Volt egy nagy, csak kicsit lyukas ponyvám, azzal leterítettem a szalmaágyat, majd a nővéreimtől elkönyörögtem a színes rongyaikat, amelyeket éppen nem használtak semmire. Nem adták egykönnyen. Mit kötnek majd a derekukra, miből vágnak fejkendőnek valót, eceterá, eceterá, pereltek velem egyfolytában. De levettem a lábukról őket. Mindegyiknek megígértem, hogy cserébe góréban tartózkodási lehetőséget kapnak majd, persze csak akkor, ha betartják a házirendet. Például két személynél több egyszerre nem lehet odabent, és bagózni is csak az ajtóban ülve szabad, ott is úgy, hogy kifelé fújják a füstöt. Akárhonnan is jöttünk, ha már Európában vagyunk, a kistérségekben is be kell tartanunk a szabályokat.

Na, kábé eddig bírtam, aztán visszavettem a szót:

- Az ember sokszor érzi, hogy valami húzza lefelé. Én így vagyok az alvégi krimóval is. Sokszor elhatározom, hogy többet nem megyek arra le, de valami mégis oda húz. De ha nem ülnék ott rendszeresen, most góré sem volna – míg ezt mondtam, büszkén bólintottam Józsi felé: lám, összefűzöm a két történetet.

Aztán folytattam:

- Így voltam a sírban guggolással is: tudtam, épeszű ember a helyemben nem lefele, hanem felfelé törekedne, de azt reméltem, hogy odalent valami jóban lesz részem. Nem is tudom, mire gondoltam, de az biztos: a valóság felül-múlta a legmerészebb elképzelésemet. A zizzenő valami a lábam alatt nejlonszatyorba csomagolt nagydarab szalonna volt, amikor meg odébb rúgtam, pálinkás üvegek csörrentek meg a kripta sötét végében. Ezt nem gondoltam volna: még életemben szemtanúja lettem a túlvilági mennyország létezésének. A sírbolt egyik fala pálinkával volt kirakva. Úgy sorakoztak ott a vízszintesen egymásra fektetett palackok, mint a legmenőbb tokaji borpince víájpi vendégeknek fenntartott kóstolójában. Ráadásul a gyufaláng fényében gyönyörűen csillogó, karcsú nyakú üvegtéglák legtöbbszörében az a fajta kevert volt, amelyiket a legjobban szerettem.

Józsi szájában összefutott a nyál, tocsogott a nyelve, ahogy beszélni kezdett:

- A góréban koradélután szerettem heverészni, akkor védett legjobban a globális felmelegedés következményei-

től. A teteje árnyat adott, szellős oldalai pedig ájert biztosítottak. Az ebéd utáni heverészés is igen jólesett volna, de legtöbbször ebéd helyett heverésztem benne. Azon a délutánon is, amikor a napocska derékon ragadott, az éhségtől színes karikák táncoltak a szemem előtt. Az volt ám a vad impresszió! Éles fénysugarakon színes karikák balettoztak. Amikor eluntam, behunytam a szememet, de hiába, mert az orbitális diszkófények a csukott szemhéjam alatt is dühösen cikáztak tovább.

- Ahogy elállt az eső – folytattam –, szaladtam haza, hogy vigyem a jó hírt anyámnak. A nővéreim persze sokkal nagyobb és szebb rongyokat varázsoltak elő, amikor meghallották, miért megyünk éjnek évadján a temetőbe. Ki kellett várni az igazi sötétet: ilyen rakománnyal nem volt tanácsos verőfényes nappal keresztülbumlizni a fél falun. Én csak azért aggódtam, hogy a Kanalas Józsi magához térve, nehogy felfedezze a titkos, földalatti raktáramat. Persze a kólapot visszaigazítottam a nyílásra, sőt még friss virágot is tettem a sírra, de jól ismertem a Kanalast: ha a földgolyóbis másik oldalán tett szert valaki dugi pálinkára, azt is kiszagolta. Ahogy a temetőhöz értünk, kitapogattam az árokban a fejbe vágott komám hült helyét, na, a frissítő eső biztosan jót tett neki, gondoltam, és rokonaimmal a nyomomban kotorni kezdtem a szereteteimet rejtő sír felé. A sebtiben összekapkodott virágcsokrom érintetlenül szellőzködött a lenyakazott műanyag flaskában, a holdsugár ugyanúgy körülölelte, mint égi párjának fénye délután a derekamat. A virágot gondosan visszatettem a szomszéd hantra, elvégre csak kölcsön vettem, és innentől már tényleg csak azon izgultam, nehogy a Kanalas Józsi vigyorogjon kifele a gödörből, amikor a kólapot leemeljük. Valószínűtlen, hogy be tudott volna bújni a lyukba úgy, hogy utána a virágot is visszateszi az ideiglenes sírjára, de lehetetlen vele kapcsolatban nem létezett.

Józsi elismerően bólogatott: tetszett neki a róla szóló jellemzésem. A dicséretért cserébe megengedtem neki, hogy ő folytassa a temető részét:

- A kriptá hál' istennek kétszemélyes volt, ezért a csodatevők valószínűleg raktárbázist alakíthattak ki benne. Én véletlenül, ezt is biztosan a napocskának köszönhetem, az alkoholszekcióba ereszkedtem le. A szuterén másik felében az élelmiszerosztály működött. Fóliázott oldalszalonnák, vákuumcsomagolt rúd szalámik, pár kolbászok álltak ott hegyekben, meg temérdek konzerv, melyek között a nővérekem nemcsak káposztás babot, hanem különleges szardíniát is találtak. Szerencsére, ha ilyen munka akad, sok szorgos kéz van a családomban. Így is alig tudtuk bebatyuzni az összes kincset, pedig én még a nemrég kukázott nagyböröndömet is magammal vittem. Ahogy elindultunk libasorban hazafelé, arra gondoltam, úgy ballagunk itt, mint ahogy üstfoltozó őseink tették hajdanán, amikor egyik faluból a másikba kóricáltak. Aztán az is eszembe jutott, nehogy összefussunk már valamelyik rokonommal. Nem akartam ugyanis nagydobra verni a kincsesbányám történetét. Amint beértünk a faluszéli kövesútra, nem is rokonba botlottunk, hanem az egyik sötét utcából rendőrautó kanyarodott ki elénk. Az öreg Balla is benne ült (ő a legrendesebb rendőr), de most neki sem akaródzott elhinnie, hogy éppen társas útra indulunk a Bahamákra. Kinyitatták velem a bőröndöt, és amikor meglátták a temérdek, szalonnába ágyazott teli üveget, elkezdték csóválni a fejüket. Ejnye már, szólalt meg egy fiatal bajszos rendőr, még azt sem tudjátok, hogy most már egy deci folyadékot sem szabad felvinni a repülőre – aztán röhögésbe tört ki. Szépen, gyalog elkísértek minket a rendőrsre, elkobozták a kincseinket, és mindegyiküinktől megkérdezték: ki rabolta ki a lenti kisábécét? Őszintén nem tudtuk. Mivel a nővérekem egyenként is egybehangzóan adták elő az igaz történetet, a derekamra tekeredő napsugártól a sírban talált cuccokig, őket hazaengedték. Velem nem békéltek meg, úgy látszik, az én előadásomban nem tetszett nekik a sztori. Így hát rabosítottak.

Itt, a cellában az a jó, hogy tényleg hűvösön vagyok. A priccs viszont rohadt kemény, nosztalgiaival gondolok a puha szalmatakaró ponyvámra. A berácsozott piciny ablak némileg emlékeztet a góréim lécfalára, de az asszociációhoz ingergazdag környezetben kialakult, színes fantáziára van szükségem. Érzem, hogy a fárasztó nap után hamar álomba fogok merülni, a baj csak az, hogy veszettül korog a gyomrom, és a színes karikák is táncba kezdtek a szemem előtt. Én hülye ugyanis egy falatot sem ettem a zsákmányból, mert arra készültem, hogy éjszakára – kivételesen – mindannyian bekvártélyozzuk magunkat a góréba, és hajnalig falatozva körbejárjuk a pálinkás üveget. Igazán megérdemeltünk volna egy kis hétvégi kikapcsolódást az új víkendházban. A városi parasztok is így csinálják. Ezen még álmomban is jókedvűen röhögtem, pedig nagyon egyedül éreztem magam.

Már fenn volt a nap, amikor felébredtem. Az ablakrács vékony vaslemezei között besurrant a hajnal első pajkos napsugara, és össze-vissza ficáinkolt a cellában: nem tudta eldönteni, hova tekeredjen. De az is lehet, hogy csak incselkedett velem.

Kardos Ferenc

Egész

Szemöldökfámban alszik a szű.
Tarisznyám álmosan libben.
Vakolatmagyarországra
rajzol glóriát Istenfény,
rozsdá gyöngyözik kilincsen.

Így fotózom tudatlan is
bálványos gyermekkorom:
hol kazal, hajnali fény
kavarog, hol hívogat
jégcsap, templomtorony.

Rég szabadultam volna,
- mint életre kész inas, legény -
gesztenyefák, karók közül,
tarlókról üvegpalatákba,
hol csak létezni is erény.

Már visszamennék, hátha
pókhálósipkébe akadt a béke
bebábozódva s még maradt
petróleum, gyertyabél
Isten nagy művéről olvasni végre.

Hátha ott ül az ablakölben
csipetnyi nemespenész
régi belőlem. Immár gazdagnál is
gazdagabban hallgatom: súgja
a vérrög agyamban: így volt egész

Kapuk

I.
kapuk azért vannak
mert kerítések vannak
tüdeje emlősnek
kopoltyúja halnak
házakon szájpadat

ki és be
be és ki

a kapupénzt
meg kell
fizetni

II.

kapuk azért vannak
mert kerítések vannak
félók küszöbe
rabok kulcslyuka
szava gondolatnak

ki és be
be és ki

a kerítést
tilos
átugorni

Napló

(Elkezdve: 2007. Advent elő vasárnapján)

(Mottó, avagy miért nem Újév?)

Hol kezdődik egy hajszál?
Hol ér véget a kegyelem?

(invocatio)

Költők és bloggerek
Ítéletük sok,
félnek mégis:
hátha lehull a lepel
Hát mi végre én is?

Nem tudom.
Nem is tudtam soha.
Névtelen szentek,
szárnyatlan angyalok:
segítsetek!

1.

(Advent első napján)

Miért-e láng, egyedül?
Miért-e csönd, míg ég?
Lobban, ember adta
tehetsége szerint
istenadta légből sóhaj:
hallgass, időzz, örülj.
Vélem egy
álomba merülj.
Imatörédék.

2.

(Advent második vasárnapján)

Tudja a jövendőt.
Sercegőn suttog,
elnyomja az utcázaj.
Gyerekjáték lett, folyton
félreértetik, s ha két
vásárlás között:
rá is pillantanak
imátlan a csönd.

3.

(december 7.)

hó híján eső
hosszú ütem helyett
koppanás-töredék
csókolózó kockaköveken
szívem hasad szét

4.

Vászon-dal

*(2007. december 9-12. Kökény Robinak,
a kendlimajori roma képzőművészeti tábor zárókiállításán)*

gyúlik a fény
súg a sorsmadár

aszúsodom
fölitatva századot
kevesebb a vér
mi törné a napfényt
- egyre párolog

lovaim lecsöndesedtek
buckákká taposott
hegyeken legelésznek

ráncos mély völgyekben
rikácsoló asszonyok
ebédet főznek

hófehér paripám
már csak
magamban jártatom
zöldellő álmokon

de még hívogatlak
szememben tűz ropog
gyere szedd föl
hogyan utánam jöhess
szedd föl lábnyomom

5.

elmenőben

(Farkas Zsuzsa – elmenőben végleg – december 19.)

Úgy álmodom:
grafitfényként árad át
papíros éteren,

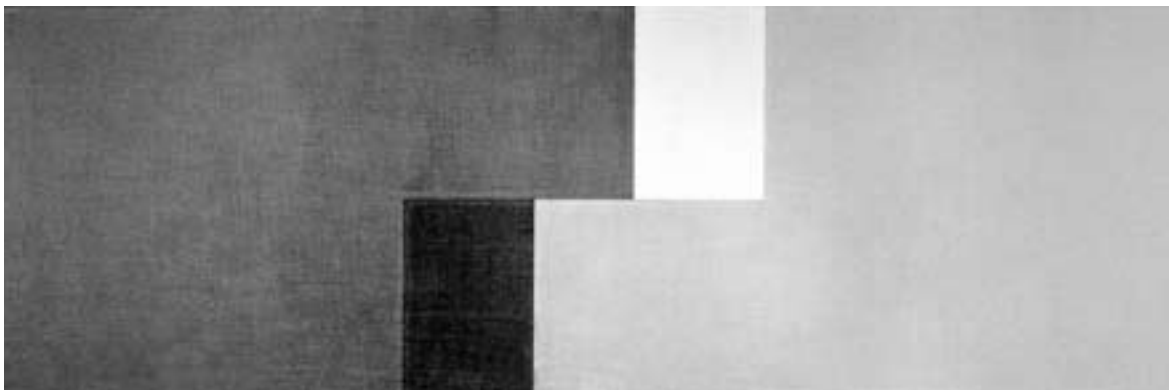
s tovább, hol napkitörések
vezetik a tétova anyagot
egyre beljebb.

Mi velünk maradt,
csak füstszín gomolygó
lányai szemében a tűz,

s jókedve, mint eltölti
a földet, hol élt,
az egész tartományt.

6.*(Advent utolsó vasárnapján)*

Éltem
a halál
láza.
Testvéreim
már
temetem.
Örömhír
se jut,
csak a
kegyelem.

Cseh Róbert: Jel

Molnár Gábor

Mit is akarok mondani

Hiú húsba vasalt erőltetett gondolatok vagyok
Gyarló miegymás, nyafogás
Szavaim magamé, senkié
Kinek sírsz fölöttük, arra valóak, hogy tessenek
Nem érve megnemértve elismered
Szereted
Gonoszságom sebeket kacagva
Egyre malasztal teljesebb

Későre jár igazság ügyben utazni
Trillió morzsa Istenig

Szűz özveggy Én kerülget, földre dob
Fiatalság öreg messiás, vakon topog
Kísértés élet modernkori béklyó alatt roskad
Elhiszed?
Rajtól üdvözlésem
Most karnyújtásnyira vagyok kint és bent
Könnyek alapoznak új Embert

Későre jár megváltás ügyben sorban állni
Trillió morzsa mindahányunkig

hol már semmi nem csilingel

alá lóg, csüng fürtökben a rontás
rastogás, állkapocs kalapál
zabálnak a szentek is
fröcsög, légszünetben a trágya
kificamodtak, hányszor nevetett gyermekek
szívmeleget hirtelen
jelenült jövőért kaparjuk múltunk
percek, sercegő mutató

gyűlöletnyi pillantásokba bámulok, pislogva
tenyereitek összeszorítva, Istent foglyul ejtve
könyörgő suttogás, csilingelj már

tarló

(betakarítás után)

tarlót láttat
a madártávlatból rövidke élet
széthordták az ügyefogyott, szarkaszerű népek
otthon hunyorba bálázva számolgatják
az összelopott létet

na és

kerepel

*felöltözött a gyáva
igazságtól kerepel gúnyája
prüszköl a lucsok mi rátapadt
honnan jött szó? törként szívbe kap*

*lég vágózó lökésén
tekintet gyepelőt ránt
csend zavarban
árnyak és távolság*

*sziszeg valamit
majd hangosabb gúnyában
kacagva felejthet
összerogy*

*még lükteti vérét
hogyan éljen
sértett bűnösként, tollpáncélban
Istenhez magára gondol*

*mankókról lehullva
szárad az önzés bolondja
későn korán
betűk zakatolnak lapra*

*fogai kezében
kirúgta őket
nincs mit rágni
odvasság üregével*

Marafkó László

A kiválasztódás

/A trafik mellett felhajtott gallérú férfi. Nem hasonlít Satyára. Továbbmenni. Még két perc a találkozásig. Rengeteg idő. Pontosan kell érkezni, várakozni nem szabad. Késni sem. Ez a felöltős alak gyanús. Egyedül a trafik mellett. Ha már megvette a cigarettát, gyufát, miért nem megy tovább? Miért nem gyújt rá? Menni, rá sem nézve. Csakhogy akkor Satya ezt a férfit fogja itt találni. S lehet, hogy ennek a társai valahol megbújnak. Talán a park kis szerszámosbódéja mögött. A trafikban. A közeli férfi WC épülete mellett. Satya vajon milyen irányból jön? Mert jelezni kellene neki. Merev tekintettel, csak a pillantással, hogy valami nincs rendben. Majd később kimagyarázkodni. Mert ha egy találkozó nem jön össze, mindig megvan a következő időpontja, külön megbeszélés nélkül is. Egy hét múlva, másik helyszínen, két órával későbbi időpontban. Ez külön egyeztetés nélkül így szokás.

/Érzi a Csontrarcúnak nevezett férfi szorongását, aki figyelmeztetni kívánja a találkozóra érkező társát. A szíve tájékán enyhe szorítás, akárcsak a Csontrarcúnak az évek óta benne gyűlö feszültség markolása. Akinek ma még egy másik találkozót is le kellene bonyolítania.

/A Csontrarcú továbbmegy a parkba. Ha Satya az utcasarok felől jön, akkor épp beleszalad a trafiknál a csapdába. Egy bokor takarásában félfordulatot tesz, de közben nem áll meg. A férfi a trafiknál most gyújt rá. Most már bizonyos, hogy az ott vár és jelet ad. Ennek a mai találkozóknak lóttek. Satya magára fog maradni. A tapasztalataira. Az ösztöneire, mint a nagyvárosi erdő vadja. Az illegalitásban finomodott szimatára.

Ebben a pillanatban feltűnik Satya. A kavicsos parki sétányon tart feléje. Satyának tudnia kell, hogy ha ő most itt közeleg, és nem a sarkon vár, akkor valami nincs rendben. Sőt, semmi sincs rendben. A szemével csippent, amikor mellé ér, Satya rezzenéstelen arccal veszi a jelet, így mennek el egymástól két méterre, két közömbös ismeretlen. Pedig Satyát három hónapja nem látta, már azt hitte, lebukott. Ezek szerint mégsem, jól van. Jól? Épp most kellett volna átadni neki pénzt, hiszen minden kapcsolatát megszüntette, mert azt hitte, figyelik./

Most Satya kétségbeesése és dühe lüktet a torkában. Nyel, aztán megint, mert a szikkadtság nem szűnik.

/A Csontrarcú az ösvényről jobbra fordul, és kilépdel a forgalmas főútra. Most még nem mehet a hónapos szoba esti magányába. Át kell gondolnia a történeteket. Hogy ez itt mi volt, s miért volt? A néni csak azt tudja, hogy valahol kishivatalnok, aki reggel pontban ugyanakkor megy el, este megjön. Társasága nincs, ismerőst nem fogad. Pedig néha meglehetné, az idős asszony már maga célzott rá. A lakbérrel sosem tartozott, ezért lehet bizodalma iránta. Már egy éve így, álnéven, álfoglalkozáson. Mert napközben találkozók sokasága és olcsó talponállók átmeneti állomásai. Kávéház tilos: nem az ő világa, meg a mozgalom pénzét nem herdálhatja. Nem beszélve róla, hogy könnyen felismerhetné valaki. Volt megrendelő, ifjúkori ismerős. Még az hiányozna, hogy az eredeti nevéen szólítsák./

Irigyelte a Csontrarcút ezért a létezésért. Fedőnével, egy másik ember betanult gyerekkorával, életével, más szülőkkel, mint akikkel megtörtént a valódi ifjúkora. De erről egy szót sem szólhat. Két élet – s voltaképp egyik sem. Egy harmadikat él meg szürkén legombolyodó napokkal, hetekkel. A létezés igazi kipróbálása. Miért teszi? Tették. Az ilyen Satya-félékkel, akit aztán a mozgalom mégis kivetett magából. A jövőért, amely az elképzelhetőségével mégis átlekesítette a feszültséggel teli kilátástalanságot, a kisszerűség vitrinvalóságát? Akkor senki nem tudott róluk, csak a politikai rendőrség, amely évek óta lázasan kereste őket. Még újsághírré sem lettek, a letartóztatásokat is csendben bonyolították le, nem akarták felkavarni a békésnek tetsző felszínt. Csak az igazán nagy fogásokat közölték a sajtóval.

/A Csontrarcú mélyebbre húzza a kalapját. Egy órával hosszabb séta következik, pedig fáj a lába: a cipő reggel óta feltörte, estére biztosan véres lesz a zoknija. Talán ki is lyukad. Meg kell stoppolnia. A házínéninek nem szabad észrevennie, mert anyáskodni kezd. Minél kevesebb személyes érintkezés, meghittség, érdeklődő szó. Valahol valami történhetett, ha a trafiknál ez a gyanú elfogta. Ilyen véletlen nincs, az érzékei még nem csalták meg. Ennek köszönhetted eddig a megmenekülését. Az anyjának is kellene némi pénzt juttatnia. Közvetítőkön át. A megszervezése sem könnyű. És Satyának is. Az lesz a nehezebb. Mert most semmi érintkezés vele. Sőt, másokat is értesíteni kell, hogy Satyát figyelhetik. Persze, őt is, de a következtetést róla másoknak kell levonni. Persze, lehet, hogy őt figyeltek s nem Satyát.

Elbizonytalanodott, befordult egy csendes mellékutcába. Megállt, rágyújtott. Mögötte csend. Percekig állt. Visszament azon a szakaszon, ahol az előbb jött. Senki nem volt a járdán. Nem követték. Megfordult, s az eredeti irányba sétált tovább. Vajon majd később, ha nem kell rejtőznie, ugyanilyen furán fog sétálni? Hol erre, hol arra. Hirtelen visszatekintésekkel a kirakatokból, hogy egy figyelő szem nem árulkodik-e? Úgy öltözködni, hogy különösebb feltűnést ne keltsen? Egyszerű szabású felöltő, nadrág, fekete cipő. Puha, széles karimájú kalap, mélyen a szemébe húzható. Szürke, sötétszürke szalaggal. Nyúlszórkalap. Az meleg. Nők kiiktatva. Néha rátéved a szeme egy finom bokára. Mintha rajtakapták volna, elrántja a tekintetét. Ez most már mindig így lesz. Elkapja a tekintetét.

Amikor a Csontarcú erre a találkozóra emlékezett, mint a gyors helyzetfelismerés példáját hozta fel. Ritkán nyílt meg bárkinek is, de élete utolsó éveiben egy sokszorosán ellenőrzött szerkesztőnek megtette. Ez már hatalma vége felé történt, a televízió nem mutatta be ezt a részt, csak egy kis példányszámú folyóiratban jelent meg. Történeszre gondolhatott, amikor mesélt, de tudta, sokkal többen olvassák majd ezt az epizódot. Arról beszélt: ha betartja az eredeti megállapodást, mindketten lebuknak, s akkor hónapokra kiiktatódik az a kapcsolati szál, amelynek a felső végén ő állt. S ezt azért sem engedhették meg, mert az előző év a nagy lebukásoké volt. Pár tucatnyian maradtak szabadlábban azok közül, akik a legszűkebb vezetés közelében mozogtak. Belül, legbelül tudta, hogy az átlátóképességről szőtt történet legenda. Mert éppen egy dohányos ember is lehetett az a felhajtott galléros. Az illegalitás az indokolatlan óvatosságot is kifejlesztette, a gyanakvás már-már állati félelmeit, a felfokozott éberség ajzottságát, amelyet látszólagos nyugalom borított, mint egy bronzszobrot a szürkészöld patina. Ebben az értelemben tehát Satya időleges mellőzése szinte egy cserbenhagyással ért fel, mert ott, abban a helyzetben, teljesen kiszolgáltatott maradt: a lakására nem volt szabad visszamennie. De ezt túlságosan hosszan kellett volna magyaráznia a kérdezőnek, s az emberek, akik sohasem próbálták ezeket a körülményeket, nem is értenének belőle semmit. Mert akkor a próbát nem lehetett elvégezni. A próbát velük végezte az élet, korábban vagy később, hasonló helyzetben, amelyből épp fordítva keveredtek ki, mint máskor. A Csontarcú nem szeretett az életéről beszélni, az csak magára tartozik, nem kell hivatkozni. Csendben végezte a dolgát mindenki, s akkor nem marad el az eredmény. Épp ezért lesz különös jelentősége ennek az epizódnak. S már nem bánta, hogy mégis szóba hozta./

Megfigyelte, hogy a Csontarcú évekig hordta ugyanazt az öltönyt, a kivételes alkalmakra tartogatottat: a hajtókáról, a nadrághajtás apró vasalási szabálytalanságáról felismerte. Nem valószínű, hogy tudatosan, a figyelő szemeknek szánta ezt az akkurátus megkímélést, egyszerűen beleivódott a magatartásába. Nem kell pazarolni, nem kell kitűnni. De az emberek felfedezték ezt a szerénységet: ugyanilyenek a körülöttük élők, bármelyikük lehetne akár ott, a nagyteremben, az elnökségben, a világító lámpák előtt, lassan forgatva, előbányászva a szavakat. Mert mindenütt csupa olyan ember, aki nem mozgatja feleslegesen az arcizmait, nem gesztikulál, nem hangoskodik. Ha nem irányul rá a televízió-kamera, akár a Csontarcú mögött is összecsapódhatnak az embersűrű, hogy elnyelje. Belesimul a sokaságba.

Nem kiválni – így telt el az ő eseménytelen élete is. Meg mindenkié a Csontarcú évei alatt és után.

Mégis bevészhetné magát a század sziklafalába. Hogy élete ne hulljon értelmetlenül a semmibe.

Mert az egymástól függetlenül zajló történések a tett fúziós kamrájában összeolvadhatnak.

Már az önteltség is megérdemli a büntetést. Az a hivatkozó, akinek szinte hizlalja a hiúságát, hogy ámuló, gyűlölködő, irigykedő pillantások követik, majdnem riszál a rivaldafényben.

Riszáljon csak: minél inkább úgy érzi, csodálják, mert igen, még az utálkozók is a helyébe vágnak, a kényelem és hatalom bársonyba burkolt gépezete fölé, mely parancsra mozdul, tehát minél inkább tetszeleg az ámuldozó tekintetek közt, annál védtelenebbé válik, hiába a testőrök a fülükből kilógó spirálhuzalokkal, fennhéjázón körbehordozott tekintetükkel, a védencük első meglepett felkiáltására nyakig lesznek a pácban. Betanult mozdulataik, fegyvercsattogtatásuk száználmas mimikri, bakkecskeugrás, zergétánc, miközben a végzet kőgörgetege már lezúdult.

Ezek a jóképű vagányok, küzdősportok megannyi hőse, lányszívek megdobogtatói, bájgúnárok a veszélyben, még gágogni sem képesek, csak tátogni. Lónének és ütnének ők, ha tudnák, mi történt, amikor a rájuk bízott személy megroggyant, s elnyekent a földön, ám az előre leírtak és betanultak, pontokba foglaltak helyett valami más történt, a véletlen és váratlan, mint faág, felhasította a léghajó burkát, illan a gáz, fonnyadtan hull a kosár, kalimpál a legénység.

Őket talán inkább lehetne sajnálni, hiszen a feljebbvalóik majd letolják őket, alacsonyabb rangú, hatalommániás mitugrász mellé osztják be a mulasztókat, akinek a felesége legszívesebben bevásárolni küldené őket (majd meg is teszi), meg a villanykapcsolót javíttatja velük. Szerencse, ha az asszony nem kefélteti meg magát, hátulról, gyorsan, mintha

végveszélyben volna, mert elhízott férje egyre ritkábban bújik mellé az elmo há sodott hitvesi ágyban. Talán a legkevésbé az kívánható, hogy ezeket a jóvágású legényeket bármi baj érje, elvégre anya szülte őket is, aki büszke rájuk és szorít értük, amint az lenni szokott.

Az első fájdalom észlelésekor talán a száj összezárását javallaná a célszemélynek, diszkrétebb, mint a spontán jajkiáltás, a rémült körbepillantás, némi gyakorlással szinte rutinszerűvé válhat, s a később annyiszor újra megbámolt fotókon ez a keskeny szűkülő száj még a keménység látszatát is keltheti, mint a hősiesség kelléke.

Egyébként bárminemű kockázat felesleges egy ilyen felfuvalkodott senkiért. Egyszer a kertnegyedben sétált, s kiszaladt egy apró kutya, nyomában egy férfi, akit szinte naponta lehetett látni a televízióban. Hívogatta a szabadságának örvendő ebet, de az csak szaladt boldogan. Az indiánoknak van egy mérgejük, amely érintésre, bőrön át is hat: a kutyát csak be kellene kenni ilyen anyaggal, és a simogatáskor a gazda a végzetével parolázik. A mérge beszerzése türelem kérdése, akárcsak bármilyen kivárás, a meditációhoz hasonló, a tökéletes belső azonosulás érlelő ideje, mely aztán átalakul külsővé, átlép a látható világba, a cél kristályrendszerébe, s közben szilánkossá hasad a csend.

Vagy ünneplő tömegben, mikor a külföldi vendég leereszkedő kézfogásra méltatja e neki távoli ország számára ideitlen mosolyú népét. Csak egy apró szúrás a túvel, amelynek a hegyét a mérge körbevonta. Egy gyors kézmozdulat a kézfogásra olyannyira repeső tömegben, át a ruha szövetén, s a kiserkent vér parányi cseppje mögött a megszáradt mikrobák, a rohamra szánt sajkák már vágatnak az áramlaton. A célszemély fájdalmas felkiáltásakor őt már földre is viszik a fogdmegek, hogy is lehetne másként, ez a dolguk, erre várnak, még ha tartanak is tőle, ez létük igazolása. Hogy hőssé lehessenek. Elkésző hőssé. Majd elmesélik ismerőseiknek, miként teperték le a veszedelmes merénylőt, igaz, egy aprócska mozzanatot kifelejtene, hogy a szúrás után épp csak tizedmásodperccel. Akkor még nem sejtik, hogy egy méreates varrótűt el lehet rejtteni a kabátgallérban is.

A villamoson elmerült magában. S magukba húzódtak az emberek is. Majd egy hang. A bölényfejű alak egy közepkorú nőt sértegetett, akinek nyilván az is elég az életből, hogy érzi az időt, az elmúlt fiatalságát, a valaha feszes bőrének rugalmatlanságát, meg hogy otthon, napi mutatóvanyokkal felszínen kell tartania a családját, s most kénytelen elviselni egy fenyegető bunkó durva megjegyzéseit, pusztán azért, mert egymás mellé kerültek. A többiek mind a hétköznapiak megnyomorítottjai, de hogy hiányzik nekik az erősebb durvasága, mely mindig a megszeppentek megaláztatásával végződik.

Próbát kell tenni a kockázatvállalásból, mintegy előkészületi edzést. Szorítás a gyomorban. Odafordul a kőfejűhöz, akinek az arcán szándékosan meghagyott borosta tuskéi, tisztátalan pórusok. Amaz meglepődik, ha állnának, már biztosan lefejelte volna, így csak üvölt, „Szétverjem a pofád?” A méltatlan színvonalú vita hiányzik a legkevésbé, bár a kocsis közönsége egy kissé megkönnyebbül, lám, valaki felvette a kesztyűt, lehet együttérzőn egymás közelébe húzódni. Suttogva beszél a bölényfejűnek, aki láthatóan megzavarodva figyel, ilyen még nem történt vele, de azért annyira nem jön ki a sodrából, hogy megszokott reflexszel el ne kapja a nyakánál a ruháját. „Erős vagy” – mondja a majomembernek –, „de annyira nem, hogy megvédd a családodat, ha keresni fognak a fiúk. És megtalálnak.” „Mi van?” – a bölény már nem üvölt, de még mindig kellően hangos, a kocsit egyetlen fül, nem tudhatják, hogy ő mit suttogott. „Ők sosem adják fel” – suttogja. „Azt hiszed, beveszem ezt a baromságot?” – ám a szorítása enyhül. Majdnem kilöki az ülésről. Az asszony rémület és ámulat keverékével gyorsan kikászálódik és jelez a megállóban. Ő gyorsan utánaered, a becsukódó ajtó mögül int a fejhúspofájúnak, lazán, üdvözlésképpen. Az az öklével felé sújt. Nem szabad túlfeszíteni a húrt, egy megrugdosást nyilvánvalóan megúszott.

Ennyi erővel akár jó ötleteket is szülhetne. Bár azokból eddig mi jött ki? Az élet csődje. Merő jó szándékból a világ piszka. Volt tehetsége. Van tehetsége. És mi látszik belőle? Semmi. Elvégzett, meg nem fizetett munkák. Nem jutalmazott élet. Hogyan kellett volna fókuszálni az energiáit, hogy egy pontba gyűljenek a sugarak? Sehogy. Van, akinek, ha megfeszül, akkor sem jön elismerés, más meg az elismerő taps sorfala közt masíroz.

Jöjjön hát a névtelen hírnév. A tökéletes tett, a mesteri merénylet. Nem kell jelentkezni a méltó elismerésért. Vagy a büntetésért...

A jóság a hülyék privilégiuma, a balekok fényűzése. Az ügyesek a látszatra sem ügyelnek, tüntetően és szemérmetlenül ügyeskednek. A logika már önmagában is veszélyes, mert a logika mentén a végponttól minden visszagombolyítható a kiindulópontig. A legbiztosabb a logikátlanlás bozótja, aki egyszer oda betéved, elküszködhet az idők végezetéig. A saját ideje végezetéig. A végzetig, mely már készülődik, mint egy alattomos kór, megelőzhetetlenül, elkerülhetetlenül. Beteljesítője maga is csak személytelen eszköz, még ha képes is a gondolkodásra. A gondolat csak

annak lecsapódása, hogy valami elhatározottatott.

Ezeknek a gondolatoknak sehol semmi látható nyomuk nincs. Belül futnak, mint a sugárzás, az emlékezet őriz belőlük ezt-azt, néha elrebben egy-egy izomrágás.

Persze egy fegyver a zsebben – az a megtestesült magabiztosság. Amikor a szembejövő hústorony nem sejtheti, hogy egy lövéssel bármikor földre omlaszthatja.

A fegyver – hal a képzeletében. Fickándozik, kelleti magát, megvillan, ugrál, verdes, csillámlik, siklik, tátog, mutatja, hogy van.

Szegeződhetne díszpáholyra, tribünre – a sűrke tömegeből kinyúló kézben megvillan a torkolattűz, kiáltások. Elnéz fensőbbrendűség, ahogy megadja magát.

A középszer diadala mindig ugyanazt jelenti: a golyót. Sarajevó. Gavrilo Princip. S az emberkatakizma elgördül. Holttestek, egymáshoz tapadva, mint sok-sok hólabda, újabbakat felragadva, óriáskerék, hógörgeteg, hegyomlás.

De miért kellene feladnia magát? Ha ismeretlenségben marad, annál nagyobb a robaj és utána a csend. A döbbenet. Az ámulat. A félelem. A rejtély.

A késletetés kéje: bármikor megtehetné, de még nem teszi. Még jobb helyzetre, még feltűnőbb célpontra vár.

Levél: „Ön meg fog halni.” A biztonsági szolgálatok hónapokig nyomoznak. Semmi. A kétség és bizonytalanság elültetve. Érik, fejlődik. S egyszer majd bekövetkezik.

Nem írhatja le, talán még el sem gondolhatja. Csak megteheti. Mindig önnön bekövetkező tettének árnyékában. A gondolatával teheti meg. Csak azt kell jól kiválasztania, akivel a megfogant szándék végezhet. S azt senki nem védheti meg, mert pillanatnyilag ő maga sem tudja, ki lesz majd az. A névtelen tökéletesség jelzést nem ad, így utána nyom sem marad. A legkevésbé feltűnő ember a legveszélyesebb. Hogy erre még nem jöttek rá?!

Előtte egy asszony. Néha hátranéz, gyorsan visszakapja a fejét, nehogy a kelleténél hosszabb pillantás biztatásként hasson. Egyként zavarja a vetkőztető nézés és a tartózkodó figyelem.

Játék ez is, a kimért kopogás a nyomában. Játék, de másminő, mint aminek a nő hiszi. Teste nem megszólaltatásra szánt hangszer, mint eddig megszokta, amely egy ismeretlen kézben felzeng. Nem, a rémült némaságból artikulálatlan hangok szilánkjaira hull, pattognak a húrok, a test tömbje beroppan, elhasad. A borzadály dirigense kaszál, a fájdalom pálcája megvillan. A percekkel előbb még magabízó arcon értetlen rémület: mivégre ez a létező törő kíméletlenség. Körmével próbálna sebet ejteni, de a félelem megbénítja.

Nem tudhat előrevetülő végzetéről, még csak a bosszús tanácstalanság szánandó tétovázása a visszanézésben, elkel egy kis biztatás, sikló tekintet a bokától a combjáig, a térd fölé, ahol a test izgató termőtájai rakódnak a csontokra. Majdhogynem nyilvános fogdosás, bármikor félbehagyható mozdulat, egy fricskával elhárítható. Fara finoman ring, pajzán képzetek tekergőznek a levegőben. Tünelmes geometriája egy bonyolult formájú csípőnek, tompornak, fenéknek, amint előrehaladva vonalhalmazok kavarnak a légtérben, láthatatlan indák, kapaszkodnak és megállnak, követhetők a végtelenségig.

A nő megfordul, arca eltorzult, a rémület és kirobbanó düh keveréke, nem méltó hozzá a rikácsolás: „Mit akar? Rendőrt hívok!”

Ilyenkor lazán hátrapillantani, vajon kinek szól a némben. A járda üres, nincs tanú, akár folytatható a játék, a szimpla követés egy nagyváros elhagyatott részén még nem bűn. Nyugodtan el mellette, akárha hirdetőoszlop volna. Agyó, asszonyom. Kisasszony. Mindegy.

Hogy egyszer bekövetkezhet, az nem jóslás, nem tervezés. Játék. A véletlennel. Mintha az belülről irányítható volna. A szerencse a bekövetkező halál. Valakié. Az ő tettebe költözik. A névtelen tökéletesség lesz. S a tökély névtelensége.

A gondolattal becserkészi, a tettet hajtsa végre a kiszemelt maga. Mindegy, hogy fegyverrel, kötéllel, száguldó vonattal, kocsival. Senki sem védheti meg, mert még azt sem tudni, ki lesz az áldozat.

Épp csak a vég közeleg. Be kell majd jelenteni. Utólag, hogy a tettes nem az öngyilkos élő előzménye, hanem valaki más. Akit ő errefelé kormányzott. Hogy igaz-e, mindegy. A lényeg a szállongó hír és nyomában a félelem.

Mert szükséges-e hogy Valaki legyen az, aki kiválasztatott a tetre, s nem elég bárki, aki méltónak találta e célra? Hogy cél legyen. Bárki lehet, csak a méltósága meglegyen hozzá.

Mert a tettnek nem a mértéke fontos, hanem a kivitelezés tökélye. Amitől visszafelé a történet nem rakható ki. Öntőforma és öntvény, mely tökéletesen egymásba illeszkedik, de a kezdetére még sincs magyarázat, felismerhetetlen a folyamat elindítója, akárcsak a világegyetemé. Csak az Úr lehet, tehát amennyiben istenül az, aki a tökéletes bűnt eltervezi és kivitelezi, a tett esztétikumában rejlik minden, erkölcs már nem jöhet számításba, mert éppen minden erkölcsi előfeltétel hiteltelensége visz a bűn remekművének kimunkálásához bent és kint. A kiválasztott biológikumának megszűntetéséhez.

Az erdei kilátó magasából kékes párákban a csúcs. Egy futó ér fel a lépcsőn, lehelete pamacsokban kiféherlik. Lábát felteszi a párkányra, hajladozik. A fakorlát nyikorog, kilógó szög tartja. Ha egy ujjal meglöki, a férfi tíz méter magasból bucskázik le. A profilját nézi, valahonnan ismerős. Csak nem a televízióból? Meglehet. Egyszerű baleset. Százerek érezhetik saját halottjuknak.

Kinyújtja a kezét, mosolyog, a férfi viszonozza. A mosolyok egymásba olvadnak, távolodnak. A kiáltás átdöfi a völgyet...

Bayer Csaba: Viszony I.

Tóth Imre

Infra

Ránk vetül az eljövendő dolgok árnyéka. Mint aki kétezer éve vár,
 Örökös éberségben, nyugalomra várva.
 A nyugalom tengere a kezdet. Nincs semmi, amit megbocsáthatnék.
 Nincs idő, nincs sors, nincs karma.
 Hárman jönnek, szakállasan, foltos kabátban, kérdeznek: Rabbi,
 nem tudod, megszületett-e már?
 Fagyottan forog az éjszaka, csillogó kristályok a csikorgó fényben.
 Nem tudom, hányadika van. Vajon megszületett-e már?
 Infravörös városok vonulnak el alattunk, teljes elsötétítésben.
 Nem tudom, hol laksz, melyik a te házad? Bármelyik lehet.

Megint jönnek, hárman, műanyag kabátban. Az angyalok már
 a városban vannak. *Nem tudod, hányadika van? Hány nap van még
 hátra?* Nem tudom, megszületett-e már.

Keletről jöttünk, infravörös városokon át,
 mert Perzsia börtön.
 De mostantól megújul a világ.

Késlekedő Buddha

Harminchárom vöröshagyma, egy ágy, egy szék, egy asztal,
 egy kanál, egy pohár, és egy csajka. És némi megmaradt karma.
 Mi értelme álmodni, ha álmomban is ugyanazt az életet meséled?
 Állomáson átrobogó vonat, nekünk csak ennyi a történelem.
 Segíteni jöttünk, de már nincs kinek, légneműek lettünk,
 Szemrebbenés nélkül mennek át rajtunk az emberek.
 Nincs szükségünk szerelemre, pénzre, nem gond, mivel telik
 a hétvége, tengerpart, vagy a hegyek talán? A munka sem vonz.
 Minden, mi nektek érték, számunkra csupa talány.
 A ti világotok, nem a mi világunk. Hidegen hagy. Hideg.
 Mint késnek a vaj.

Palimpszeszt

Bizonyos levelekre soha nem érkezik válasz.
 Bizonyos emberek soha nem írnak levelet.
 Amiről azt hitted, valóság,
 Rájössz, hogy sohasem létezett.

Demény Péter

Kolozsvári kults

Nagy vagy, kicsim

Amikor szeptember elején Péntek Imre felvetette egy esszéorozat tervét, amelyet Kolozsvárról írnék, mindenről, ami kultúra, tehát az életről általában, végzetes módon az előítéleteimhez voltam kötözve s időbe tellett, amíg eloldottam magam. Azt mondtam ugyanis, milyen jó lenne decemberben indítanom a rovatot, hiszen november 30-án indul az *Interferenciák Nemzetközi Színházi Fesztivál*, amely biztosan termel majd annyi látni- és főleg gondolkodnivalót, hogy abból összehozhassak néhány flekket vagy hát inkább pixelt.

Érzékelhető talán, mennyire múlt századi gondolkodás ez. Ma már, a fentebb említett pixelek, merevlemezek, virtuális valóságok és egyéb műélvezetek korában jóval kevesebb az olyan „Kolozsvár”, ami *kizárólag* Kolozsvárott tapasztalható meg. A számítógépek és az internet révén majdnem minden eljut a szélrózsa minden irányába – a hely sajátosságainak sávja radikálisan zsugorodott.

Akkor, a megbeszélés idején még nem tudhattam, az élet szellemesen kioktat: a fesztiválra annyian jelentkeznek, hogy a legtöbb előadásra nem juthatok be, így hát, mint az egyszeri holló, sajt nélkül maradok. Amit tudok, azt éppúgy mástól tudom, mintha nem is itt élnék, hanem Zalaegerszegen vagy Pornóapátiban. Amit más mondott, az pedig az, hogy Silviu Purcărete és Andrei Șerban ismét szép előadásokkal jelentkezett (*Gianni Schicchi*, illetve *Ványa bácsi és Sirály*), hogy a Katona jó volt (az *Ivanov*-ot adta Ascher Tamás rendezésében). A *Hosszú pénteket* és a *Woyzeck*-et, Tompa Gábor és Mihai Măniuțiu rendezéseit magam is láttam korábban, a san diego-i Yolande Snaith *Tiltott szerelmek kertje* című táncszínházi előadását most néztem meg.

Az az élmény, amelyik leginkább belém tudott épülni, mégis egy könyvbemutató volt. Georges Banu *A felügyelt színpadját*, illetve a Tompa Gáborról szóló albumot méltatták román színházi emberek és Visky András, a Koinónia kiadó ügyvezetője. Magyar–román szakot végeztem az egyetemen, de nem csak az elfogultság mondatja velem: szerencsések vagyunk, hogy a román színház és irodalom szomszédságában s jó esetekben, mint a Kolozsvári Állami Magyar Színháznak és a Koinóniának köszönhetően mindig, *vele* élhetünk. Az a mozgástechnika és -kultúra, az a képszerűség, az a karneválság, amelyet az igazgató-rendező előadásaiban tapasztalhatunk, sokat köszönhet a román szellemiségnek (Tompa Bukarestben végzett, olyan jól ismert román rendezőkkel tartozik egy nemzedékhez, mint a fent említett Mihai Măniuțiu, Alexandru Dabija, Victor Ioan Frunză, Dragoș Galgoțiu, egyik mestere az a Harag György volt, aki a kolozsvári színház legendás korszakát teremtette meg, nem utolsó sorban az által, hogy a szótól a kép felé mozdult), a kiadó pedig nagyvonalúan és távlatosan jelentet meg román szerzőket s normálisnak nevezi ezt a tevékenységet, amelyik amúgy rendhagyónak számít. A rendezvényen sokan vettek részt, a beszélők felszabadultan beszéltek, a hallgatók felszabadultan hallgattak és dedikáltattak végül; csupán Georges Banu hiányát fájlaltuk, aki haláleset miatt nem tudott eljönni. Egyrészt azért fájlaltuk, mert ilyenkor, mint Donne-tól tudjuk, értünk szól a harang; másrészt, mert Banu Kotthoz hasonlóan gondolkodik: a színházat, a művészetet akkor tartja érdekesnek, ha *személyesen hozzá szól*, ha feleleveníti az emlékeit, ha olyan, mintha ő élné meg ebben a pillanatban, mintha neki és Shakespeare-nek vagy Csehovnak közös élményei lennének.

És ami tán még ennél is „Kolozsvárabb” és fesztiválosabb, mert a váratlan találkozások örömét érzékelteti, az, hogy a könyvbemutató előtt összefutottam Koltai Tamással, akivel először találkoztam személyesen, aki úgy érkezett, hogy a december elsejei *Ivanov*-ot látta először és aki lelkesedett a *Gianni Schicchi*-ért. Elsején egyébként a János Zsigmond Unitárius Kollégiumban zsűriztem egy középiskolás tantárgyversenyen, ahol a diákok bemutatták, „megvédték” előzőleg benyújtott dolgozataikat, s ahol boldogan tapasztaltam, mennyire értelmesek, tehetségesek és szabadok *is* tudnak lenni, hogy tudnak beszélni a *Fogságról*, Apáczairól, a Harry Potter-jelenségről, az utópiákról és sok mindenről.

A másik, ami szorosabban kötődik a városomhoz, a *Kincses Képeskönyv – Kolozsvár* című kötet ugyanannál a kiadónál. A könyvet Zágoni Balázs, a *Filmtett* című folyóirat főszerkesztője „találta ki” 8–12 éves gyermekek számára, egy művészettörténelemszövegből és történelemszövegből álló csapattal írta meg és a szöveget Jánosi Andrea illusztrációi díszítik. De nem is jó szó ez a „díszítik”, inkább azt kellene mondanunk, teszik maivá, lüktetővé, elevenné. Egy interjúban, amelyet a Transindex internetes portálnak adott, a grafikus Brueghel-re hivatkozik; aki a könyvet lapozgatja és ismeri a gyerekeket, azt az a nyüzsgés, az a kellemes zsúfoltság nyűgözi le és szívja magába, amelyet a németalföldinél is felfedezhet. A kötetben felkínált képi Kolozsvár emiatt a vonzó vásárlás miatt érdekes.

A jelenség pedig azért, mert a Győzelem mozi kávézójában tartott könyvbemutatón, mint mondani szokás, a csilláron is lógtak. Sem a kislányom, sem én nem tudtuk látni a poharat-csészét valahová, annyira teli volt a helyiség. Újsághír jelent meg, e-mailes körlevél ment, plakátokat ragasztottak, eljöttek a történészek-művészettörténészek, a grafikus és

az ötletgazda ismerősei, tanítványai, barátai, rokonai, az „ártatlan” érdeklődők, az írott és az elektronikus sajtó. A könyvnek két román szerzője is van, közülük Radu Lupescu anyanyelvi szinten beszél magyarul, Alexandru Diaconescu pedig sajnálja, hogy ő már nem tud, pedig az apja még tudott, szerinte Kolozsvár hiteles történetét csak együtt mondhatjuk el és jó, hogy elmondtuk. Visky András megígéri a román és az angol fordítást, Zágoni Balázs a további köteteket. Így kell ezt csinálni az Úr 2007. esztendejében.

Essék szó valami „igazán komoly” dologról is: november elején a Kolozsvár Társaság a jövőben megrendezendő Reneszánsz Év előjátékként Kalotaszentkirályon (lásd: Ady Endre: *A Kalota partján*) megbeszélést tartott Kolozsvár reneszánszáról, Mátyás királyról és az (erdélyi) magyarságról általában. Mint ilyenkor mindig, sok szép szó és gondolat elhangzott, ha egy része meg is valósul, örülni fogok. Megszállottak továbbra is vannak, úgyhogy a remény hal meg utoljára. Ami egyértelműen tetszett, az az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja kiadványainak-programjainak ismertetője (pl. Kolozsvár városfejlesztési stratégiája) és azok az ígéretek, amelyek már közel állnak a megvalósításhoz (Mátyás esküvői táncainak felelevenítése, reneszánsz konferencia). Ami nem tetszett: a bedőlés a pusztán szép szavaknak. Elhangzik, hogy „Kolozsvár reneszánsza” vagy hogy „az erdélyi magyarság rehabilitációja”, hogy „nem az ünnepekre kell felkészülnünk, hanem a hétköznapokra” és meghatódunk, mielőtt látnánk, miképpen töltjük meg ezeket a szókapcsolatokat tartalommal.

És ami nem kizárólag Kolozsvár és valahogy mégis Kolozsvár: nyáron a Tapolca melletti Diszelen jártam, ahol megnéztem egy kiállítást a pipáról, a szivarról és a cigarettáról. Az egyik képen egy nő és egy férfi cigarettájának hamuja összeért, mintha csókolóznának, s mikor hazajöttem, Gozner Gertrud blogján (<http://gozner.egologo.transindex.ro>) az *elsőként* című fotón azt láttam, mintha ugyanaz a hamu lengene, ezúttal egy egyedül merengő lány szájából kicsüngő cigaretta végén... Azt hiszem, akkor értettem meg ismét, milyen különös is a világ, milyen kicsi, hogy nagyobb már nem is lehetne.

Tánczos György: Átváltozás

Performansz

áll a sovány közjogi méltóság
az egykor ellenforradalomnak
nevezett forradalom legújabb
emlékműve előtt mely sokszínű
pompás megvilágításban fényes
óriási ékként túr a roppant
tér kőcokkáiba és amikor
a megemlékezés virágával
határozottságot színelve a
figyelem fénykörében megindul
nagyon magányosan a tömegből –
mintha csak egy, a közönségét is
mozgósító és túlméretezett
performansz volna – jól hallhatóan
skandálni kezdik a szárnyra kapó
szállóigét: el-kúr-tad! el-kúr-tad!

Szabolcs Péter: Áldozat

Király László

Kodály-legendárium

(Humoros történetek a zeneszerző életéből)

Kodály Zoltán az európai zenei alkotóművészet egyik legnagyobb alakja! Ezt azért tartom fontosnak előljáróban leszögezni, mivel életemben annyi rosszat senkiről nem hallottam mondani, nem voltam kénytelen annyi lekicsinylő megjegyzést elviselni, mint vele kapcsolatban. S éppen a saját hazájában! Egyesek – bennfentes göggel - még azt a jóslatot is megkockáztatták a Mester halálakor, hogy az életműve el fog tűnni. Ez a jámbor óhaj nem jött be... Kodály egyre népszerűbb a nagyvilágban és már magyar nyelvű kórusműveit is éneklük, sőt lemezre is veszik külföldi énekkarok.

Sokan konzervatívnak tartják, pedig pályakezdése idején az ő stílusa ugyanolyan emészthetetlenül modernnek tűnt, mint Bartóké, Sztravinszkijé és a többi – ma már klasszikus - mesteré. A korabeli kritika így gúnyolódott rajta: „Kotkot-kot-kot-kotkodály, Zoltánka, ne komponálj”. (Ez persze a kritikust minősíti, nem a zeneszerzőt.)

Kodály nem csak zenéjében, de viselkedésében is nonkonformista volt. 24 évesen már a Zeneakadémia kinevezett tanára Bartókkal együtt. Bár mindig is magasrendű eszményeket vallott, hívő katolikus volt, de gyűlölte az álszenteskedést és nem volt hajlandó áltekinélyt tisztelni. A 20. század elején az akadémia tanári kara többnyire osztrák és német tanárokból állt (többek között az ő és Bartók tanára, Hans Koessler is német volt, magyarul nem is beszélt). Kodály ifjú lázadóként a fekete öltönyös tanár urak közé a vizgára borotvátlanul, rövidnadrágban és mezítlábas szandálban állított be... el lehet képzelni, száz évvel ezelőtt, milyen skandalumot okozott ezzel. Később feleségével, Sándor Emmával állítólag lefényképtették magukat meztelenül és az „úri” társaságot - mely sznob fecsegésével halálra untatta őket - úgy bosszantották fel, hogy a képeket szétszórták az asztalon...

Ez a rendhagyó emlékezés olyan anekdotagyűjteményt kíván közkinccsé tenni, amely egyrészt valószínűleg csak töredéke a sok közzsájon forgó történetnek, másrészt pedig „folklorizálódott”. Azaz nem biztos, hogy úgy igaz, ahogy a történet fennmaradt, de mindenképpen jellemző Kodályra. A történetekben sokszor szerepel Kodályné Sándor Emma is, aki nélkül kevésbé lenne színes ez a kis összeállítás.

Állítólag Rákosi Mátyás meghívta Kodályt a Parlamentbe 60. születésnapja alkalmából egy fogadásra. Eléje sietett és mutató ujjával kedvesen „fenyegetve” így üdvözölte: „Ejnye, kedves Mester, mostanában sok rosszat hallok magáról!” Mire Kodály: „Én is magáról...”

(Fiatalabbak kedvéért jegyzem meg, hogy egy ilyen válasz annak idején bárki számára több év börtönt jelentett volna. 1952-t írtunk...)

A legenda szerint a párbeszéd így folytatódott: „De mögöttem áll az ÁVH, a rendőrség, a katonaság” – rípsztozott Rákosi.

„Mögöttem meg az egész nép”- hangzott Kodály válasza.

(Szokolay Sándor közlése)

Még a 40-es évek végén Kodályékát meghívták egy politikai rendezvényre, ahol – bár a hátsó sorokban - egy emelvényen ültek a kor vezető politikusaival. Kodályné Emma néni - aki ekkoriban már nagyothallott, ezért meglehetősen hangosan beszélt – egyszer csak felváltott: „Mondja Zoltán, az első sorban az a kopasz, az ki?”

Kodály odasúgta neki: „Rákosi Mátyás”.

Mire Emma néni ugyancsak jó hangosan: „És az ki?...”

A következő történet megértéséhez tudni kell, hogy Kodályné Sándor Emmát eredetileg Schlésingernek hívták. Annak a gazdag bankárcsaládnak a leszármazottja volt ő, amelynek ma is vannak működő bankházai szerte a világban. Így a történet csattanójaként elhangzó mondat Emma néni részéről nem antiszemita megnyilvánulás volt...

Az anekdota forrása egy bizonyos Jeney Klára nevű – a történet idején már nyugdíjas - operaénekesnő, aki a Kodály házaspár mellett állt a békéstarhosi zeneiskola megnyitása alkalmából. Az avatóbeszédet Révai József, a Rákosi-kormány kultuszminisztere mondta. Amikor éppen lapozott egyet, a hirtelen beállt csendben Emma néni felkiáltott: „Mondja Zoltán, ez az a kommunista zsidó?”

Klára néni elfehéredett, mert azt hitte, most rögtön jönnek az ávósok és mindenkit elvisznek... (Ismét a fiatalabbak kedvéért: ebben az időben a „zsidó” szót kiejteni sem volt szabad a kommunista rendszerekben, mert az politikai izgatásnak számított és börtönbüntetés járt érte. A valódi ok persze az volt, hogy a kommunistáknak volt mit takargatniuk: A Szovjetunióban lezajlott tömeges zsidóirtások nem sokban maradtak el a náci Németországtól. Tehát ez a téma meglehetősen kellemetlen volt számukra. Ld: Elie Wiesel: Egy meggyilkolt zsidó költő emlékirata.)

Kodályné Emma néni egy ízben kórházba került. Már Kodályék előzőleg észrevették, hogy barátaik közül sokan eltűntek. Ezekről Emma néni listát vezetett. Kórházba kerülése után behívatta Rákosi Mátyást, aki bement hozzá!! Emma asszony eléje tette a listát és így szólt: „Ezeket maga elvitette! Ezek mind jó emberek! Maga rossz ember! Hozassa vissza őket!”

És Rákosi intézkedett...

(Sugár Miklós zeneszerző közlése)

Mikor Kodály megkapta a harmadik Kossuth-díját, az átvételkor kiejtette a kezéből. Valaki persze azonnal odaugrott, hogy felvegye. Erre Kodály: „Hagyja csak, van már otthon kettő...”

Ez a történet „folklorizálódott” változata. Dr. Újfalussy József zenetörténész azonban jelen volt az eseménynél, ő így emlékszik: amikor Kodály valóban leejtette a Kossuth-díjjal járó kitűzött a parlamenti terem piros, süppedős szőnyegére, többen vetették magukat hasra és kezdték keresni: „Arany! Arany!”- felkiáltással...

Az 50-es években többször kellett önéletrajzot írni és különböző űrlapokat kitölteni. Így próbálta a rendszer ellentmondásba keverni az embereket, hogy aztán legyen ürügy a letartóztatásukra. Egy ilyen űrlap kitöltésekor arra a kérdésre, hogy „melyik tömegszervezet tagja”, Kodály beírta: „a Kossuth-díjasoké...”

(Ismét a fiatalabbak kedvéért: az 50-es években a különböző fizikai munkások, alkalmazottak is kaphattak Kossuth-díjat. Így volt pl. Pióker Ignác Kossuth-díjas esztergályos... Ahogy elnézem a rendszerváltás óta megszorított Kossuth-díjak számát, Kodály válasza ismét aktuálissá vált...)

Az ötvenes években két nagytehetségű komponista tűnt fel a magyar zenei életben: Petrovics Emil és Szokolay Sándor. Mindketten tanáraink voltak a Zeneakadémián, így a történetek „első kézből” valók.

1958-ban mutatták be Petrovics Emil *C'est la guerre* című operáját, ami az új magyar zene áttörését jelentette a régi – poros, konzervatív, Kodály zenéjét felhígító - stílussal szemben. A hatalmas sikert aratott opera bemutatója után Kodály bement a művészszozába, s gratulációképpen ennyit mondott az ifjú zeneszerzőnek: „Na! Jó van...”. S ez Kodálytól – aki magán és talán Bartókon kívül senkit nem ismert el - óriási dicséret volt...

Szokolay Sándor *Vérnász* című operájának bemutatóján is jelen volt Kodály 1963-ban. A szünetben odament az ifjú szerzőhöz, és megkérdezte: „Mondja, miért használ annyi piccolót a zenekarban?” „Nem tudom, tanár úr” – válaszolt Szokolay. „Hát persze”- így Kodály - aki közben elalszik, fölébred.”

Az előadás végén Kodály bement a művészsobába és azt kérdezte az ifjú szerzőtől: „Mondja fiatalember, maga sokat jár zsinagógába?” „Nem tanár úr, de miért tetszik ezt kérdezni?” „Hát, mert nagyon hajlítgatja...”

(Nem zenész olvasóink kedvéért: Szokolay vokális stílusára rendkívül jellemző a melizmatikus éneklési mód, azaz egy szótagra több zenei hang jut. Ez az ősi héber liturgiai dallamoknak is jellemzője.)

A 60-as években, amikor már a nők kacérabban öltözhettek, a zeneakadémista leánykák elhatározták, hogy zavarba hozzák Kodályt. A bejárattal szemközti oszlop mögé bújva figyelték a Mestert, s amikor megérkezett, egyikük eléje penderült, és így szólította meg: „Tanár Úr, egy pillanatra...” Mire Kodály egy másodpercig ránézett, majd tovább indult. A hölgy utánaszólt: „Na de tanár úr!” Kodály megállt, visszanézett és így szólt: „Kisasszony, a pillanat elmúlt...”

Kodályhoz sokszor vittek olyan ifjú zseniket, akik később aztán a zenei pálya közelébe se kerültek. Egy alkalommal így jelentettek be neki egy ilyen „csodagyereket”: „Mester, a fiú 12 éves, komponál, zongorázik, abszolút hallás!” Mire Kodály: „Igen? És abszolút ritmus is?”

(Kevesen tudják, hogy az abszolút hallás nem zenei képesség, hanem úgynevezett atavizmus! Minden állatnak abszolút hallása van. Muzsikusként számára az abszolút hallás sokszor kellemetlen is lehet, gátolja pl. a transzponálás képességét, azaz egy adott hangnemben lejegyzett zenemű más hangnemben való eljátszását.)

Még a 20-as években történt, hogy Kodály egyik tanítványa, a később világhírűvé vált Doráti Antal karmester már hetek óta nem jelent meg zeneszerzés órán. Papája, Deutsch bácsi egyszer aztán bement a Zeneakadémiára, megvárta Kodályt és nagy szerényen magyarázkodni kezdett: „Tetszik tudni, tanár úr, a Tóni rengeteg ülő munkát végez, aztán gondoltuk, sportoljon valamit. Ezért írtuk be lovagolni. De lesett a lóról és eltörte a karját. Hát ezért nem jár most a Tóni órára.” Mondandóját befejezve várta Kodály válaszát, de az csak szótlanul nézett rá. Erre Deutsch bácsi illedelmesen elköszönt és elindult a lépcső felé. Mielőtt rálépett volna az első fokra, Kodály utána szólt: „Hm! Lovagol? Hát azon is csak ül...”

(Veress Sándor zeneszerző közlése, Bern, 1986 nyarán)

A 40-es években egy alkalommal Kodályék a Margitszigeten sétáltak egy barátjukkal, s megpillantották Lehár Ferencet, a világhírű operett-szerzőt. Emma néni dühösen koppantott a botjával: „Lehár! Az a kurva!” Mire barátjuk megjegyezte: „Az lehet, de nagyon szép kurva...”

Az 50-es években Kodály zeneszerző delegáció élén Moszkvában járt. Egyszer aztán jelezték, hogy bemutatják neki Szergej Dunajevszkijt, a nagyhírű szovjet operett-szerzőt. Amikor Kodály megpillantotta az illusztris komponistát, csak ennyit mondott: „Ja, maga az, Deutsch?”

(Dunajevszkij kárpátaljai származású zeneszerző, Kodály tanítványa volt a Zeneakadémián. Később a Szovjetunióban különösen *Szabad szél* című operettjével vált híressé. Nagyjapjának, Deutsch kántornak imáit ma is éneklék a zsinagógákban.)

Kodály szerint a Zeneakadémia hierarchiája a következő volt a század első felében:

zeneszerzők, zenetörténészek
 zongoristák
 vonósok
 fa- és rézfúvósok
 ütősök
 énekesek
 Orosz bácsi
 –
 –
 tenoristák

(Orosz bácsi a Zeneakadémia portása volt... Későbbi nagyhírű énekesnőnk, Orosz Júlia édesapja.)

Kodály egyik tanítványa volt Szabó Ferenc, aki ideológiai megfontolásból a 30-as években a Szovjetunióba emigrált. Kodály már előzőleg megmondta neki: „Maga a legtehetségesebb tanítványom, csak ne járna ilyen rossz társaságba.” (A „rossz társaság” az illegális kommunista párt volt.)

Szabó 1945-ben szovjet tisztként tért haza, élet és halál ura lett a zenei életben. 1956-ig őrnagyi egyenruhában járt be a Zeneakadémiára, mint főigazgató. Mindenki rettegett tőle, különösen a maszekok gyerekeit üldözte előszeretettel. Egy alkalommal Kodály (akit egyébként Szabó nagyra becsült, tisztelt) azt kérdezte tőle: „Mondja, Szabó, tanult maga egyházi zenét?” „Á, nem, dehogyis tanár úr!” „Na, meg is látszik magán...” – válaszolt Kodály.

Maros Rudolf egyike volt az ötvenes-hetvenes évek legjelentősebb magyar zeneszerzőinek. Sokan emlékeznek még az *Ecseri lakodalmasra*, melyet az Állami Népi Együttes talán ma is műsorán tart, és az *Úttörő hívogató* című („Jertek, hívnak a kertek” kezdetű) kedves ifjúsági dalra. Persze nem ezek a legértékesebb művei. Öt zenekari darabja 1960-ból – bár erősen Bartók hatása alatt íródott, Szervánszky 6 zenekari darabja mellett - az új magyar zene egyik alapműve lett. Legnagyobb sikert aratott szerzeménye a *Sirató* 1969-ből, mely egy eredeti népi siratóéneket ágyaz be az akkor legkorszerűbb európai zene stílusát követő kíséretbe. Rudi bácsi kedves, szeretett tanárunk volt a Zeneakadémián. Ő mesélte a következő történetet. Egy alkalommal Kodály megkérdezte tőle: „Mondja, Maros, vannak magának skót ősei?” „Nem tanár úr, családom teljesen közép-kelet-európai. De miért kérdezi?” „Mert minden darabja úgy végződik, hogy ‘do-lá’. Ez a skót népdalok jellegzetessége. Kerülje!”

Kodályhoz kapcsolódik az az anekdota is, melyet Péterffy István zenetörténész írt le. Egy fogadáson – még a *Székelyfonó* bemutatója idején - Székely Mihály neves operaénekesünk így szólt Péterffyhez: „Mondja meg a szakállas barátjának, kikérem magamnak: hogy merete elnevezni rólam a dalművét?” Péterffy persze nem merete Kodályt ilyesmivel zaklatni. Ezért tett néhány kört a teremben, majd visszament Székelyhez és így szólt: „Megmondtam Kodálynak. Azt üzeni, hogy meg fogja változtatni a mű címét Spagátnerfonóra!” (Székely Mihály családneve ugyanis eredetileg Spagátner volt.)

Ünnepség Rákosi Mátyás 60. születésnapján az Operaházban. Balról a harmadik: Révai József, Gerő Ernő, Dobi István, Rákosi Mátyás, Farkas Mihály, Rónai Sándor, Dajka Margit. Jobbszáron: Kovács István és Kodály Zoltán 1952. március 8.

Barna István zenetörténészt főiskolai hallgató korában egyszer Kodály óráról hazaküldte egy kottáért, Köröndön lévő lakásukra. Barna nem tudta, hogy Kodályné Emma néni jóval idősebb a mesternél. Ezért mikor visszatért a kottával, imigyen szólt: „A tanár úr édesanyja azt üzeni, hogy...” Kodály közbevágott: „Marha! Üljön a helyére!”
(Hollós Lajos közlése, 1980-as évek)

A neves Waldbauer-Kerpeli vonósnégyes - még a század elején - egy alkalommal Bartók valamelyik kvartettjét próbálta. Megérkezett Kodályné Emma néni és köszönés helyett így szólt: „A Zoltánét mikor játsszák?”
(Jeney Zoltán zeneszerző közlése, 2006)

Nádasdy Kálmán, a híres operarendező ifjúkorában elhatározta, hogy zeneszerzést fog tanulni Kodálynál. Megvárta hát a Mestert a Zeneakadémia kapujában, nagy bátran eléállt és a kelleténél kissé hosszabban kezdte taglalni, miért volna számára fontos a zeneszerzési stúdium. Kodály nem szólt egy szót sem, csak nézett rá hideg kék szemével, majd váratlanul megkérdezte: „Mondja, szereti maga a dinnyét?” Nádasdy zavarában mit is mondhatott volna: „Hát persze, Tanár Úr.” Mire Kodály: „Na, akkor jöjjön!” Ezután elkísértette magát a Lövölde téren lévő zöldségeshez, s az ott vásárolt görögdinnyét hazacipelte Nádasdyval Köröndön lévő lakására. Ez volt az első „zeneszerzés óra”...

Valamelyik kerek számú születésnapján tanítványai megajándékozták Kodályt egy szépen becsomagolt, népi díszítésű fafurulyával. A Mester kezébe vette a becsomagolt hangszert, majd megszólalt: „Mi van ebben? Kóbbász?”...

A Magyar Tudományos Akadémia népzenekutató csoportja fonográf-hengereinek egyikén a parasztember eltévesztette a népdal szövegét, de azért befejezte az éneklést. Ám a végén hozzátette prózában: „Ezt jól elbaszám.” A technikusok mondták Kodálynak, hogy az elszólást letörlik a hengerről, de a Mester nem engedte! Döntését azzal indokolta, hogy ő még életében ilyen szép félmúltidőt nem hallott...
(A legendát Sárosi Bálint népzeneudós pontosította: a parasztember a nevének bemondásakor tévesztett, majd utána hangzott el az ominózus mondat.)

1956-ban került sor Kodály *Zrínyi szövegének* bemutatójára. A mű szövegében meglehetősen sok, ez idő tájt politikailag igen kényes kijelentés volt, többek között az, hogy „Ne bántsd a magyart!” A próba szünetében az énekkar tagjai körbevették Kodályt, és azt kérdezték tőle: „Tanár Úr, hogy engedélyezhették ezt a művet? Hiszen ettől a szövegtől az embernek égnek áll a haja!” Mire Kodály: „Aki ezt engedélyezte, annak nincs haja...”
(Ismét ifjabb olvasóink kedvéért: a sztálinista diktátor, Rákosi Mátyás kopasz volt.)

Készült egy dokumentumfilm a 60-as évek elején arról az eseményről, amikor Kodályt meglátogatja Pablo Casals, a világhírű csellóművész. A beszélgetés során szóba kerül Sztavinszkij is, akit mindketten lelkesen szapultak. Kodály egy olyan szabóhoz hasonlítja, aki mindig a legújabb divat szerinti ruhát gyártja. Állítólag Sztavinszkij hírét vette ennek, s visszaüzent Kodálynak, hogy ő pedig egy olyan szabó, aki a század elején varrt magának egy ruhát, és azóta is abban jár...

Gülch Csaba

Kiegészített töredékek

(Major-Zala Lajos emlékére)

Töredék I.

*Azon az éjszakán
a kenyér megtörtetett,
s foltott ütött a bor
a hófehér abroszon...*

A csend megbocsáthatatlan. Örök vétek a letompított idő.
A nappalok szürke homlokára feszített magyarázat,
akár a szakadt ing, a széttépett levél,
a szilánkokra tört kristálypohár:
üres jelkép... Bűn, nem üzenet!
S mi most itt állunk, fényben és csendben
próbáljuk markolni a pillanatot,
fogni a percet,
ölelni a végtelenből idecsalogatott éveket,
miközben zsebünk mélyén
kopott szavak után kotorászunk...
Vagy talán hipóban fehérült gyolcsot keresünk,
hogyan száradt könnyeinket fogja?

Töredék II.

*Lányok, asszonyok
lengte tengerillatát
hozta a déli szél,
majd csontjaid ölelve,
eltáncolt a dombok felé...*

Sokat meséltél, idéztél, írtál Márairól. Tőle olvastam a szélről,
A négy évszakban.
„A szűk és nedves utcán mentem, mikor megérintett a szél.
Érintése kemény volt, de nem sértő; erős rokon érinti
így az embert. Fölnéztem és csodálkoztam. A tenger szagát
éreztem és a havas csúcsok fanyar ízét. A végtelenséget
éreztem és a semmit, s valami fönségeset is, hogy ember vagyok,
s közöm van a szélhez, a tengerekhez, a hegycsúcsokhoz
és a megsemmisüléshez.”

Töredék III.

*A templomfal tövében,
mint olvasón az öreg imák,
bársony rózsalevelek
peregtek homlokodra...*

Bármilyen furcsa, szerettem volna látni az utolsó arcod,
szerettem volna megérteni, megérinteni, elloponi a kínból
született utolsó mosolyt. A hetyke göcseji virtust,
ahogy szemberöhögted a halált. Szerettem volna azért
a pillanatba fagyott örökkévalóságért hegyet hágni,
lőttöt lépni, akár négy határon át. Szerettem volna
megszorítani a kezed, és megköszönni a kegyelmet,
bolondos sétáink kegyelmét, s az utolsó pohár
bordóiba csempészett álmaikat...
A megszelídített elmúlást.

Töredék IV.

*A föld mélye, hidd el, nem sötét,
arcodba világít a glória,
látni fogsz csodás csillághullást,
s beléd nő bölcsen az almafa...*

Drága Lajos! Most itt állunk, fényben, csendben,
s a felhőktől maszatos est lombja alatt rád emlékezünk.
Magunkra próbáljuk hiányodat.
Elszámolunk a szavakkal, befelé morzsoljuk
a bocsánatkérést, a hálaadást. Befelé morzsoljuk
az imátlan imát, amit tőled tanultunk.

S a többi? A többi már a Teremtő dolga...

Huzjan Zdenko:
Madárijesztő

Utassy József

Iszonyú lesz!

Ó, nemcsak én,
jaj, nemcsak én,
elmúlik egyszer minden,
megfeketedik majd a fény,
haldoklik tó és tenger,
homokba fulladnak folyók,
partjukon gyászfák zörögnek:

íme, a világ, világod!

Öröknek hitted, öröknek.

Iszonyú lesz a bosszú itt,
a bosszú iszonyú lesz itt,
mert nem kell a Földnek az élet,
nem kell,
nem kell
és nem kell,
megunt bennünket a bolygó,
csillagi parancsra sújt,
ver,
hiszen millió éve nem volt,
nem volt egyetlen perc sem,
amit ne vont volna gyászba:
kőbalta, lándzsa, fegyver!
Iszonyú lesz a bosszú itt,
mert a Földnek:
az élet nem kell!

Kapkodhatsz akkor, szép fajom,
rakétád a hőben rád ég,
összekunkorodik az út,
a Hold pirosra vált épp,
nem enged el: megöl a Föld,
fekete bölcsőben ringat,
a mostoha úrból sem int
egyetlen árva csillag: -

tankjainkhoz törpítetted
gyönyörű álmainkat!! !

Erzsikém!

Neked kaszálnom kellene a rózsát,
mert te vagy itt a tisztesség, a jószág:
neked kaszálnom kellene a rózsát!

Álmomban olykor hetvenhét harang szól,
és megkondul az ég is messzehangzón:
jaj, meg ne halj! riadok föl. S te alszol.

Szívemből már kihalt a vágy, szorongok.
Hozz Erzsikém, bánat ellen piros bort,
és játsz velem, bolondozz és bolondozz!

Ha meghalunk, büszkén halunk meg.
Halkan, ahogy elhal a gordonkán a dallam.
Elmúlásunk ünnep lesz. Halhatatlan.

Mert

Kinyílnak a mézöntő virágok,
visítva majmok rugóznak spirál-fán.
Bársony dívány a domb, s felbőg hiányod
a paradicsomi páرزásból: ÁDÁM!

Gábor Zoltán: Halak

Pomogáts Béla

Aleatória

(Cselényi László születésnapjára)

Cselényi László, nem egyedül a magyar költészet mindenkor újító szándékkal tevékenykedő egyéniségei közül, Párizsban vált fogékonyra a modern költészet gondolkodás- és kifejezőmódja iránt. Ott kezdeményezte a maga költői „forradalmát”, és ennek nyomán radikális következetességgel alakította ki a maga egyéni költői stratégiáját és nyelvezetét. Az *Összefüggések avagy Az emberélet útjának felén*, a *Jelen és történelem*, a *Tér idő szonáta*, majd *A megíratlan költemény*: ezek nagyszabású és (a hagyományos olvasási kultúra számára) felettébb bonyolult szerkezeti rendben létrehozott, mondjuk így: „lírai, mitikus eposzok” egészen új utakra terelték a szlovákiai magyar költészetet, egyszersmind magányos költői vállalkozással ajándékozták meg az egyetemes magyar irodalmat (és tették próbára az irodalomkritika befogadó és értelmező képességét). Cselényi László igazából mindig alkotói magányban dolgozott, kevés olyan kritikussal, irodalmárral találkozott (kivéve talán Szlovákiában Alabán Ferenc, Duba Gyula, Koncsol László, Tózsér Árpád, Zalabai Zsigmond, Magyarországon Bata Imre, Bohár András, Mekis D. János, Petőcz András, Zalán Tibor, Erdélyben Borcsa János, a nyugati magyar irodalom köreiből Nagy Pál és Papp Tibor - bizonyára nem véletlenül közülük többen is az avantgárd költészet személyiségei), aki hajlandó lett volna elmélyedni az általa létrehozott szövegvilágban.

A szlovákiai magyar irodalmi élettel kialakított, nem mindig harmonikus viszonya ezeknek a tényezőknek a következménye volt. Egyrészt szinte folyamatos értetlenséget kellett tapasztalnia, az irodalmi életet és még inkább a kulturális politikát meghatározó tényezők részéről, ezek, mondjuk ki, amolyan „csodabogárnak” tartották, aki érthetetlen, Párizsból (és a Magyar Műhely tájáról) importált kihívó kifejezőmódjával próbálja megzavarni a kisebbségi irodalom hagyományos rendjét, másrészt belőle is hiányzott az írói diplomáciának az a készsége, amely még ellenfeleit is a maga oldalára képes állítani vagy legalább közömbösíteni. Cselényi mindig kihívó módon, időnként indulatosan képviselte a maga írói igazát és szívesebben vállalta az aszkétikus magányt, időnként az indulatos tiltakozást, mint a diplomatikus egyezkedést vagy elhallgatást.

Az általa felismert és megszabott utat szinte kérelhetetlen következetességgel járta, az imént felsorolt nagyobb terjedelmű költői művek folyamatosan szemléltetik azokat a poétikai eljárásokat, amelyekhez kérelhetetlenül ragaszkodott. A minden hagyományos költői és nyelvi eszköz, például a rendezett grammatikai formák,

érvényességét felfüggesztő radikalizmusra, a mondani-valót elsősorban a távoli asszociációkra, a meglepő költői képekre és retorikai alakzatokra hagyó szándékra, illetve az „egyetlen” és „végtelenített” szöveg kialakításának poétikai elvére gondolok. Ugyanakkor ez a mindenképpen avantgárd jellegű alkotásmód természetes módon járt együtt azzal, hogy a szürrealisztikus vagy konstruktivisták hagyományokat követő szöveg realizisztikus epikai vagy éppen riport jellegű mozzanatokkal, valamint esszészzerű művészetelméleti fejtegetésekkel és önéletrajzi vallomásokkal vegyüljön el. Meg merem kockáztatni azt a véleményemet, hogy a Cselényi László által kialakított szövegformának éppen ez: az erősen avantgárd jellegű és a hagyományosan realizisztikus és narratív motívumok egybeszerkesztése jelenti a különleges egyediségét.

Az az alkotó folyamat, amelynek sajátos ívét és működését a korábbiak során bemutatni igyekeztem, természetes módon vezetett az „aleatorikus” szövegalkalmazók létrehozásához. Az aleatória, mint művészi eljárás egyaránt szerepet kapott a modern irodalom és a modern zene műhelyeiben. Maga a fogalom a „kocka” vagy „kockajáték” jelentésű latin „alea” szóból származik. (Mindenki, aki valaha latinul tanult, emlékezhet a Rubicon folyót átlépő és Róma meghódítására magát elszánó Julius Caesar nevezetes mondására: „alea iacta est”, azaz „a kocka el van vetve”). A szó átvitt értelemben „kockázatot”, „véletlent” is jelent, erre a jelentésre alapozta a maga művészi elméleteit a modern zeneirodalomnak és a modern költészetnek egy irányzata is. A zeneirodalomban a francia Pierre Boulez, az angol John Cage és a német Karlheinz Stockhausen munkásságával kapcsolatban használják az „aleatorikus” művek minősítést, arra utalva, hogy a zenei kompozíció részeinek mindig „nyitottnak” kell maradniuk, a zenedarab és ennek előadása bizonyos lehetőségek köréhez kötött, e körön belül ugyanakkor a véletlennek kell meghatározni az interpretációs folyamatot.

Cselényi László a Párizsban töltött „tanulóévek” során ismerkedett meg az „aleatorikus” zene mestereivel, és miként tőle magától tudom, ezután nem sok idővel az „aleatorikus” költészet azóta sem fölülmúlt nagy kezdeményezőjének: Mallarmének a munkásságával, illetve azzal a *Kockadobás* (eredeti címén *Un coup de dés jamais n'abolira le hasard*) című talányos alkotással; amely a párizsi Magyar Műhely köreiből igen nagy népszerűséget szerzett, maguk a folyóirat körében tevékenykedő költők (Bujdosó Alpár, Nagy Pál és Papp Tibor) útkeresésére is hatott, mi több, a francia költemény megjelentetése, a Mallarmé által eltervezett eredeti formájában és (terjedelmes) formátumában éppen a „műhelyeseknek” volt köszönhető. A magyar fordítás 1985-ben Tellér Gyula munkájának révén került az érdeklődők elé, a bibliofil kiadványhoz a műfordító készített részletes irodalomtörténeti és poétikai magyarázatot, az alábbiakban magam ezekre támaszkodom.

Mallarmé munkája először 1897-ben, egy esztendővel a költő halála előtt, jelent meg a *Cosmopolis* című folyóiratban, ekkor érlelődött meg a nagyalakú kiadás terve, ezt a kiadványt a szürrealista festészet előfutárai között számon tartott Odilon Redon illusztrációi díszítették volna. A költemény kiadása végül elmaradt, Mallarmé életművének értelmezői is meglehetősen későn vettek róla tudomást. A francia költő a kiadás tervezése során fogalmazta meg azt az eszméjét, amely később a Cselényi által is vallott költészet-bölcseletet alapozta meg, midőn arra gondolt, hogy egyetlen nagyszabású és mintegy végtelenített költeményben kellene számot adni mindarról, amit tapasztalt, amit érzett, amire eszmélkedése során eljutott. A Tellér Gyula utószavában idézett levél a következőképpen hangzik: „Roppant érzékenységemnek hála, megértettem a Költészetnek a Világegyetemmel való rejtett megfelelését, - s megtisztítására azt a célt tűztem ki magam elé, hogy kiemelem az Álom és a Véletlen állapotából és odahelyezem a Világegyetem koncepciója mellé.”

A francia költő több mint három évtizeden keresztül dolgozott azon, hogy nagyszabású költői tervét valóra váltsa, életének tragédiája volt, hogy ebből a tervéből alig valósított meg valamit, illetve életrajzírói szerint az elkészült szöveganyagot, csalódba elképzeléseiben, a tűz maralakú adta. Valójában egyetlen rövidebb szövegrészlet maradt ránk, ahogy Tellér Gyula kifejti: nem „a nagy, az abszolút alkotás. De az talán igen, amit a Mallarmé-filológia művelői közül egyesek sejtene, hogy tudniillik ez volna a mű egyik »kidolgozott részlete« méghozzá éppen a legfontosabbak közül való.” Most nem kívánok, nem is kell azzal foglalkozni, hogy ez a fennmaradt költemény: a *Kockadobás* milyen művészetbölcseleti megfontolások eredményeként született, csupán arra hivatkozom, hogy Mallarmé költői vállalkozása milyen módon lehetett Cselényi minderről számot adni kívánó „költői univerzumának” példakövetésre serkentő előzménye. „Ebben a költeményben - fejt ki Tellér Gyula -, amely (...) csakugyan a világ, a létezés »orfikus« (azaz nem elsősorban oksági viszonyokra, hanem inkább képekre és analógiákra épített költői, orfeuszi) magyarázata, az analógiák erejénél fogva minden aprócska mozzanat, vonatkozás, módszerbeli, formai megoldás az ember és a világ iménti kozmikus koncepciójának megjelenítését szolgálja és támogatja.”

A Cselényi László műhelyében születő aleatorikus költészet valójában (először is) a modern zene, (másodszor pedig) a francia költő hatására született. Aki egybeveti a *Kockadobás* szövegét, a szöveg struktúráját és nyomdai megjelenési formáját az *Összefüggések...*, a *Jelen és történelem* és különösen a későbbi művek: az *Acetilén ágyak*, az *Elvetélt szivárvány* és kivált a mallarmé-i mintákat bizonyára a leginkább következetesen követő *Aleatoria* szöveganyagával, az felismeri a francia költő módszerének ösztönző erejét. Ez utóbbi, nagyszabású költői konstrukció már a kilencvenes években készült költői műveket, miként ezt Cselényi korábbi költői termését vizsgálva is

láthattuk, a költő egy tágasabb kompozíció boltíve alá szerette volna rendezni, Fónod Zoltánnak adott 1998-as interjújában legalábbis erről beszél. „Kezdetből fogva - olvasom a szöveget -, de főleg Párizs óta, megszállottan hiszek az egyetlen könyv, az egyetlen vers, az épp száz éve halott Mallarmé gondolatában. Annak ellenére, hogy ugyancsak régóta tudom azt is, hogy, Heideggerrel szólva, az egységes mű létrehozhatatlan. Tudta ezt már Pascal is, Nietzsche is, Wittgenstein is, mégis újra és újra megkísérelt mindenkit a Nagy Mű létrehozásának eszméje. Nos, az előbb felsorolt köteteim egy-egy reménytelen nekirugaszkodás a lehetetlennek, a megír(hat)atlan költeménynek. Ma, amidőn azzal álattom magam újra, - hogy negyvenévesnyire verejtékes küzdelem után kész van az Elképzelt Szöveg, még ki sem került a nyomdából, már azt is érzem, hogy ez a nekifutás sem a végleges (mi több, ma már azt is tudom, hogy soha nem lesz, soha nem lehet végleges), s hogy valószínűleg újra szét kell robbantani az egészet, s aztán vagy újra építeni, vagy csak hagyni, hogy töredékeiben érzékeltesse az el nem készülő Egészet.”

Cselényi egyszersmind látta ennek a nagyszabású vállalkozásnak a nehézségeit, mi több, mintha költői fejlődéstörténetének egyik, tulajdonképpen soha fel nem oldható konfliktusát éppen az jelentette volna (akárcsak messterének: Mallarmének az esetében), hogy a nagyszabású: minden tapasztalatot és felismerést, a történelmet és a bölcseletet, a felvidéki magyarságot és az egész emberiséget egységbe fogó végtelenített alkotás egyszerűen létrehozhatatlan, és a töredékek laza együttese alighanem jobban kifejezheti a huszadik század végén élő költő (és magyar költő) világvégyét, mint valamiféle teljességigény által életre hívott „mallarmé-i” szöveg. Egy 1994-ben folytatott beszélgetése legalábbis erre utal: „Éppen most olvastam Heideggertől egy passzust, amely elmondja, hogy a rendszeralkotás immár nem megy. Hegelnek is ez volt a vesztesége (a marxisták éppen ezért tudtak rá építeni). Valószínűleg ez győzött meg arról, hogy elég reménytelen dolog ennek az egységes műnek az írása manapság. Gyakorlatilag ez az elképzelt szöveg készen van. Első része, az *Acetilén ágyak* megjelent, a második része most jelenik meg *Elvetélt szivárvány* címmel. Óriási méretűvé duzzadt, és éppen ez a problémám. Az ember elolvasson egy ilyet Tolsztojtól, vagy Dantétól, vagy Homérosztól, de nem hiszem, hogy valaki vállalkozik rá, hogy Cselényitől fog olvasni egy tízezer soros dolgot. Ezért a harmadik része el sem készült, és valószínűleg nem is készül el.”

Az *Acetilén ágyak* (1991) és az *Elvetélt szivárvány* (1993) című „aleatorikus” költemények valójában összetartoznak, egymásra utalnak, egymást egészítik ki. Az első könyv a költőre jellemző hangütéssel indul, szürrealisztikus szóképek és a megszokott „pszeudogrammatika” jelöli meg a költő lelkiállapotát, filozófiai közérzetét és saját művéhez való viszonyát:

„Ágaszakadt didergő napvilág
 Koronája kőbe mártott szikra
 Ahol első szerelmem háza ég
 Égetik a kormos kirakatban
 Acetilén ágyak áznak a napon
 Hamukertek
 A sínek összecsuklottak
 Vonatod kidőlt
 Csontjaim villámhárítója
 Küllök között a szerelem”

Ennek a rövid, mondhatnám: beköszöntő pár sornak a jelzéseit bontja ki azután a két verseskötet. E kettőben persze nem ugyanaz az élménykör és költői üzenet található, erről a különbségről ad képet Bohár András *A megírhatatlan költemény* című kitűnő kismonográfiája, alcíme szerint: „Hermeneutikai kísérletek Cselényi László költészetéről”. „Míg az Acetilén-ágyakban - fejt ki Bohár - elsődlegesen a biográfikus ihletettséggű történetek jelzik az időbeliséget, addig az Elvetélt szivárványban konstitutív elemként, kiindulópontként jelentkeznek a narrációs elemek. Az első esetben mintegy utólagos érvényességgel dokumentálják a történetek a poétikus elemeket, majd a második és harmadik könyvet tartalmazó Elvetélt szivárvány koncepciójában a bevezető történetek, mintegy előlegezik a költői mozgásokat. Ebből következően a narráció fajták különbözősége is szembeötlő. Az Acetilén-ágyak lineáris szerkezetét csak a különböző elbeszélés tematizációk változásai törlik meg pillanatokra. A konkrét életrajzi, társadalom- és kultúraszociológiai dokumentáció a korról, valamint a művészeti-irodalmi szerzői alakváltozások bevezetesként szolgálnak Cselényi látásmódjának megismeréséhez. Annak az életvilágnak a természetét pillanthatjuk meg, amelynek változása lecsapódik a különböző poétikai vállalkozásokban is. (...) Ezzel egybevetve az Elvetélt szivárvány minden szakaszában megjelenő bevezető narrációk már a szövegformák és tematizációk jóval szélesebb spektrumát mutatják. A történelem előtti mítosz-töredékek, a Duna-menti táj és nép tragédiáját szimbolizáló árvíz történetei, a személyes egzisztencia-meghatározottságok létre irányultsága, s a teljes verskompozíciók beemelése, illetve mindezek szerteágazó modulációinak rendbe szervezése újrajelöli a kérdésfeltevések irányait.”

Lássuk először az Acetilén-ágyak című kötetet. Cselényinek ez a munkája a korábbi verseskönyvekhez hasonlóan többféle szövegkonstrukciót egyesít, illetve váltogat. A kötet páros lapjain a korábbiakhoz hasonló költői képekben gazdag, ugyanakkor egyféle „pseudogrammatikát” használó költeményeket, páratlan lapjain pedig tudósítások, interjúszövegek részletei olvashatók. A versszövegek, tekintettel arra is, hogy a narratív részletek a múltban kalandoznak, többnyire a költő korábbi tapasztalataira és felismeréseire épülnek, nem egyszer ugyanazokat a történeteket „kommentál-

ják” vagy „költőiesítik”, mint a költő korábbi írásaiból kiválasztott részletek. Csak egyetlen példát említek: az l/2-es sorszámmal jelölt, *A pusztulás képei* című riport-szerű írás, amely különben a *Jelen és történelem* című kötetből ismerős, a nagy csallóközi árvízről ad beszámolót, ugyanezt a történetet az l/l-es számmal jelölt költői szöveg az asszociációk szabad rendjében beszéli el:

„amikor először sötét
 a szél a duna menti szél
 pusztító tüzek árvizek
 itt állok a férfikor
 harminc esztendő dzsungel-éden
 ki kába hasonlatokért
 odadobtam az ifjúság
 hegyek hordái rím-perem
 az emberélet útjának felén
 vasárnap este zsongó pályaudvar
 az ember fölmászott a koponyák hegyére
 kinéztünk akkor két tömbház között
 és megláttuk az ararát hegyét
 most onnan szemléli e koponya hegy-földet
 munkások katonák lányok ifjaik vénék
 az emberélet útjának felén

zúgott csattogott berugott
 századok óta fúj a szél
 elszürkült-csórú fütty- madár
 múló habok dúló zajok
 körötte feszült végtelen
 s ő csak mereng lapuló ágon
 már évezredek óta tart
 vigyázza folt ri mája csont

firenze karcsú: kövein a márvány
 tolong a nép zsisong a pályaudvar
 beethoven-fő feszül szobafalán
 kilépett a ház az ablakon
 s ott állt a hegy örök hó-borította
 alatta nyíl: törékeny fábrý-kép
 érkeznek s indulnak a szerelvények
 firenze karcsú kövein a márvány”

A kötet páratlan lapjain elhelyezett dokumentumanyag maga több korábbi szöveganyag felhasználásával épül fel: így szerepet kapnak a Tóth László által 1978-ban készített interjú leginkább fontosnak tartott részletei, az annak idején a csallóközi árvízről készített (és a *Jelen és történelem* című terjedelmes költemény szövegébe beépített) riportsorozat számos darabja, pontosabban ez a két „talált szöveg” szabályos váltakozása hozza létre az aleatorikus szerkezetet. Különben mindkét szövegtípusnak az a feladata, hogy mintegy mérlegre helyezze a költő addigi tapasztalatait és felismeréseit, és számot

vessen azzal, hogy a modern költőnek és különösen a kisebbségi körülmények között élő költőnek milyen akadályokkal kellett megküzdenie annak érdekében, hogy sikerre vihesse törekvéseit. Cselényi arról is beszél, nem csak a verseskötet megjelenésének idejét tekintve, hanem egy korábbi, még 1963-ból származó jegyzetének felhasználásával, hogy ennek a küzdelemnek korábban is voltak önéletrajzi részletek tápláló sikerei. Az 1/2/2-es számot viselő önéletrajzi részletre gondolok: „Hány, az enyémmel összehasonlíthatatlanul nagyobb költői pálya roppant össze az utóbbi esztendőkből, hány meg nem született nagy vers (regény, dráma, film) siratta az ún. »személyi kultusz« irodalompolitikáját (mert csak a nagy versek, regények, drámák, filmek nem születtek meg, a közepesek, a langyosok éltek, virultak).

S most, íme, mit hallok? Megírom a lévai óvónőképzőről: helytelenítem, hogy a pedagógiát csak szlovákul tanulják (be kell vallanom, ez csupán nagyon óvatos megfogalmazása a tényeknek), s ahelyett, hogy jönnének rám a nagy bunkóval, azt hallom, hogy kivizsgálják az ügyet.”

Gondolom, Cselényi László legtöbb olvasójában felvetődött az a kérdés, hogy miként lehet az, hogy az új meg új kötetekben nem egyszer már korábban megismert szövegekkel, szövegtörmelékekkel találkozunk: az Acetilén ágyak szöveganyagában is sorra felismerhetők a Jelen és történelem (és más kötetek) részletei. Mekis D. János, aki az Acetilén ágyakról 1992-ben figyelemreméltó tanulmányt közölt, a következőképpen oldja meg ezt az értelmezési dilemmát: „A szöveg tökéletesítése nála nem jelent átírást vagy javításokat, hiszen a szavak, szókapcsolatok, mondatok szintjén nincsen lényeges változtatás. Inkább valamiféle kanonizációs folyamat megy itt végbe, a költő szüntelenül rostálja, amit írt, majd a kiválogatott, jóváhagyott részekből újabb szövegváltozatot készít. Új kötetében, az Acetilén ágyakban - mint maga figyelmeztet rá - már a végső verzió első részletét teszi közzé. Egy folytonosan formálódó és végső soron befejezhetetlen műfolyam lezárása súlyos döntés. S Cselényi már korábban utalt rá: miként Mallarmé *Kockadobása* sem azonos a mindvégig tervezett Nagy Művel, csupán annak jelzése, úgy az ő kötete is csak a szimbóluma az általa *Elképzelte Szövegnek*”.

Arra is Mekis D. János imént idézett tanulmánya utal, hogy a folyamatosan újra meg újra felhasznált szövegrészek között mindazonáltal kimutathatók bizonyos hangulati változások, és ezek a változások tulajdonképpen a költő lírai énjének átalakulásához igazodnak, mindez nem csak a költői hangulat átalakulását, méghozzá az elégikus hang fokozatos térnyerését mutatja, hanem megőrzi a szöveganyag lényegét tekintve lírai jellegét. Ahogy Mekis fogalmaz: „Az évek során változó, formálódó szöveg hangvételében egyre inkább az elégikus hang, a rezignáció válik uralkodóvá (»Itt állok a férfikor gerincén már látom a lejtőt«). A »szilánkok ezreit« egybegyűjtő költő műve a képek epikus áradása ellenére mindvégig tisztán

lírai marad, nem alakul eposzá. Ám a lírai én mintegy feloldódni látszik a szövegben, a közvetlen szubjektivitást, a vallomájsjellegét elfedik a Ezra Pound *Cantóin*ak hatását mutató maszkok.”

A most bemutatott költői művek mintegy „testvérkötetete” az 1993-ban közreadott *Elvetélt szivárvány* című, amely voltaképpen két, egymástól elkülönített művet tartalmaz, nagyjából a kötet fele-fele terjedelmében, az első az 1/1-es sorszámmal jelölt verstől a 4/4/4-es sorszámu versig, a második ezzel ellentétes sorrendben a 4/4/4-es sorszámu verstől az 1/1/1-es sorszámu versig halad. Mintegy „tükörrendszerűen” rendezi el anyagát. Maga a költő beszél arról a kötethez írott jegyzetében, hogy a két-részes költemény „második és harmadik része az *Aleatéria avagy az elpuskázott költemény / a megíratlan tartomány* című Duna-táji téridő mítoszoknak, ama bizonyos Elképzelte Szövegnek, melyen harminc éve dolgozom. Első része »Acetilén ágyak« címen jelent meg 1991-ben, utolsó, negyedik részét pedig a közeljövőben szándékozom befejezni. Amint már az »Acetilén ágyak«-hoz mellékelte jegyzetben megírtam, olyan »válogatott« gyűjteményről van szó, melyben az egyes korábbi és későbbi már megjelent vagy csak kéziratban versek, szövegek egységes kompozícióba strukturálódnak, így végeredményben egyetlen szöveggé kell értelmezni majd, skatulyázván azt verses regénynek, eposznak (vagy inkább antieposznak) vagy, miként magam is teszem, mítosznak. Noha nyilvánvaló, hogy inkább antimítoszról van szó, vagy ahogyan én nevezem, »téridő mítoszlak«”.

Ennek megfelelően az *Elvetélt szivárvány* nagyrészt a korábbi szövegek némi átírására és átszerkesztésére épít, helyet kaptak benne olyan korábbi (még az első kötetből való) versek, mint az *Aranyföld*, a *Szeretkezők*, a *Földem*, a *Dombok*, a *magvető meg a rögök*, a *Középkor*, az *Einstein*, a *Katonák és A hold románca*, olyan montázsszövegek, mint a *Halotti beszédből*, a *Bachról*, a *Bartókról*, a *Szentkuthy Miklósról*, a *Forbáth Imréről* készített montázsok, olyan mitikusfolklorisztikus montázsszövegek, mint a bibliai és az óceániai teremtésmítosz, illetve özönvíz-mítosz feldolgozások vagy a csallóközi nagy árvíz eseményeit még egyszer felidéző, a *Jelen és történelemből* ismert költői sirató.

Valójában az *Elvetélt szivárvány* két, egymást kiegészítő könyve úgy is értelmezhető, mint Cselényi László korábbi két vagy három évtizedére visszatekintő lírai számvetés és mindannak a „panorámája”, amit ezekben az évtizedekben a költő tapasztalt és bölcséleti vagy lírai értelemben meghódított. Összefoglaló jellegű mű, az összefoglalás a szövegismérlések rendszeréből is kitetszik, a korábbi önéletrajzi, történelmi és kulturális, illetve poétikai motívumok rendre visszatérnek, új szerkezeti struktúrát hoznak létre (ahogy ez valamivel később az *Aleatéria* című kötetben is történik), mindez részben megerősíti a költő korábbi tapasztalatait és felismeréseit, részben új távlatokat nyit a már ismert motívumok átrendezése

következtében. Ennek érdekes példája a kötetet záró l/l-es sorszámot viselő költemény, amely maga új összefüggérendszerben helyezi el Cselényi korábbi aleatorikus költészetének jellegzetes motívumait:

„Hiánya itt marad
tükörképe már fesztelen
Harminc ezüst
golyók
szét a kirakat
Üvegfala a két
ség
be
e
s
é
s
k r k t
Születésnap zsúfolt i a a ban
s v t g

kilenc tabu ráköpve rács
világa mert az ég dühöng
szűnnek a villámok és
ÁTÚSZTAK OTT ÚGY MENEKÜLT
FEJÜKBÉ SZÁLLT BOR ÉS DICSO
a vihar roncs habarcsai
és úgy tüzel hogy menni kell
világfutó kivéve tánc”

Hasonló elrendezést és szerkezeti megoldást követ az 1995-ben közre adott *Az egygyé vált sok/k - Sokknyomozó történelem* című kötet, amely néhány személyes hangvételű esszén (az ösköltészet és őstörténet „dzsungelében bolyongó” *A kezdet s az egész*, továbbá *A sámánénektől a modern regényig*, *A bevezetés az újabb magyar szépirodalomba*, a *Van-e hát szlovákiai magyar irodalom?*, *A hamupipókéék lázadása* című írásokon) kívül három interjúszöveget (a Kövesdi Károllyal 1991-ben az Erdélyi Erzsébettel és Nobel Ivánnal 1984-ben folytatott beszélgetést, valamint az *Élet és Irodalom*nak adott 1994-es nyilatkozatot), a költő korábbi verseiből készült *Régi versek albuma* című válogatást, egy *Kolár-kollázs* címet viselő Jiří Kolář verseiből összeállított szöveget, illetve az *Aleatoria IV.* címet viselő montázst (azaz az Acetilén ágyak és a két aleatorikus szöveget tartalmazó Elvetélt szivárvány után a sorozat negyedik darabját) foglalja magába. Ez a negyedik számú aleatorikus szöveg is „dunatáji téridőmitosz”, és mint ilyent, a költő egy nagyobb szerkezet rendjébe szánja. A kötetnek különben szerkezeti-tipográfiai felépítése is újszerű: a mű két, nagyjából egyforma terjedelmű szövege „egymással szemben” (mondhatni: „tükörrendszer-szerűen”) helyezkedik el, ilyen módon a könyv tulajdonképpen előlről is, hátulról is olvasható.

Cselényi László a kötet *Utószavában* arról beszél,

hogy az aleatorikus sorozat még befejezésre vár, és a készülöbén lévő „végső” aleatoria egészen újszerű szerkezeti formát fog követni: „az Acetilén ágyak s az Elvetélt szivárvány után elkészült az Elképzelt Szöveg negyedik, befejezőnek szánt része is. Az Aleatoria azonban, mint sejthető volt, koránt sincs befejezve, sőt. Az igazán nagy munka, érzésem szerint, csak most kezdődik. Hogy most mégis közzé teszem e Negyedik részt, csak a rend kedvéért történik, mert hisz már ma világos, hogy az Egész teljesen más struktúra szerint épül majd föl, mint az eddig közzé tett részek.” Valóban, az 1998-as dátummal az olvasók elé kerülő Aleatoria avagy a megírhatatlan költemény/tartomány - dunatáji téridő mítosz című terjedelmes költői művet az a magasra tekintő költői szándék hatja át, hogy mintegy összefoglalása legyen mindannak, ami a pozsonyi költő műhelyében több évtizedes kísérletező és alkotó munka következtében létrejött.

A régebbi és újabb szövegeket és szövegtöredékeket új rendbe szervező kötet a vizuális költészet eljárásaival egészítette ki a korábbi eljárásokat: a vesszorok megtörése, a linearitás felbontása, vagyis a vers képének tudatos formálása következtében már eleve bizonyos vizualitást kapott a textus. A költészet vizuális rendbe állított megjelenése az avantgárd irodalom régi hagyománya, az a szándékot fejezi ki, hogy a szókapcsolatokat, a szavakat és a betűket a mondattani összefüggésekből kiemelve és nem egyszer a szavak jelentését is háttérbe szorítva adjon új értelmezést és újszerű hatást a nyomtatott szövegnek, és ezzel mintegy új dimenziót nyisson az értelmezés számára. A költői vizualitás igen régi hagyomány, az ókortól fogva ismerős és voltak irodalomtörténeti korszakok, amelyeknek költői különös érdeklődést mutattak a vizuális megoldások iránt, így a barokk irodalom, például Szenci Molnár Albert „képverseire” gondolok. Az avantgárd költészet azután teljesen új fejezetet nyitott a vizuális irodalom történetében, Apollinaire, Cendrars és mások, a magyar irodalom körében Kassák Lajos, Tamkó Sirtó Károly, a fiatal Déry Tibor igen gyakran éltek vele, a párizsi magyar neoavantgárd írói, a már több alkalommal is említett Bujdosó Alpár, Nagy Pál és Papp Tibor, valamint mások pedig következetesen használták fel a költői és a grafikai elemek szerves egybekapcsolásának lehetőségeit, ebben különben a francia neoavantgárd (Cselényi által is jól ismert) mozgalmától és folyóiratától: a *Tel Quel*-től kaptak indításokat.

A terjedelmes költemény a korábbi Cselényi László-művek „aritmetikai” jellegű elrendezését követi: az l/l-es számú szövegtől az l/4/4-es számú szövegig haladó „széria” a *Kréta*kor, a 2-es számot viselő „széria” a *Kiegészítések Hérakleitoszhoz*, a 3-as számú a *Téridő szonáta*, az első 4-es a *Sokknyomozó történelem*, a második 4-es számot viselő „széria” Az egygyé vált sok/k, az ismét 3-as számot viselő újra a *Sokknyomozó történelem*, a 2-es számú a *Téridő szonáta*, végül a 3-as számú A megírhatatlan költemény címet viseli, a 4-es „széria” előtt

ugyanakkor ez a „szériacím” is olvasható: Acetilén ágyak. Maga a wittgensteini logikával és következetességgel alakított rendszer, az előre, majd visszafelé haladó számozás is ezt jelzi, a költő korábbi műveihez hasonlóan egyféle „boltozatos” konstrukciót mutat, ennek tetőpontján a két 4-es sorszámmal megjelölt sorozat áll.

A kötet szerkezetét és általában Cselényi avantgárd jellegű munkásságát igen könnyű a szeriális zene irányzatával kapcsolatba hozni, maga a költő is több alkalommal hivatkozik arra, hogy milyen erős érdeklődés fűzi ennek a Sztravinszkij, Schönberg, Webern és Alban Berg nevével jelezhető modern zenei irányzatnak vagy alkotásmódnak a szellemiségéhez és törekvéseihez. Ahogy Fábíán Imre, az 1965-ben megjelent *Zenei lexikon*ban megállapítja, a „szeriális zene a modern zenének az a fajtája, amelyben a zenei anyag »előre elrendezésének« elve érvényesül. A kompozíció dallami, harmóniai, esetleg dinamikai, ritmikái felépítésének alapja a »sor« a *Reihe* (német) vagy *seria* (olasz) amit a zeneszerző még komponálás előtt megszerkeszt.”

A szeriális jelentőségét Cselényi költészetében igen sokoldalúan jellemzi Mekis D. János: *Szeriális és intertextualitás* című tanulmánya. Ebben olvashatók a következő megállapítások: „Cselényi László költészetéről szólva újraértelmezhetőnek tűnik az »életmű« ma már egyébként meglehetősen terméketlen fogalma. Az e név alatt közreadott szövegek ugyanis egyrészt jól láthatóan reflexív viszonyban állnak egymással, e kapcsolatban a folytonosságnak egy nemét létrehozva; másrészt pedig e mű egy, a szövegek terében megrajzolódó szubjektum (különböző narratív formákban elbeszél) életéből származtatva nyeri el jelentését. (...) Ha tehát a szöveg-halmazt folyamatszerűnek tekintjük, meg kell állapítanunk azt is, hogy e folyamat korántsem olyan egyenes vonalú láncolat, amelyben a poétikai »eredmények« úgy lépnek előre valamely fejlődési sorozat újabb és újabb állomásaiént, hogy ezzel megszüntetnék a maguk mögött hagyottakat. (...) a korai Cselényi alkotásmódján úgy »lépnek túl« az újabb szövegek, hogy integrálják annak - szó szerint, azaz szövegűen értett - elemeit. Ez az eljárás azután az egész későbbi életmű programjává válik, s itt lehetőleg e szó minden konnotációját megidézni ezzel az emfázissal. Program tehát abban az értelemben, hogy előre meghatározza a létrehozandó szövegek formakereteit, s annyiban is, hogy mintegy a kibernetika generatív eljárásait szimulálva teszi »felépíthetővé« az újabb szövegeket. Program továbbá a történeti és a neoavantgárd manifesztumait, szövegszervező technikáit és radikális módszerszerményeit megidéző értelemben is.”

Az igen gazdag kötet, véleményem szerint leginkább figyelemreméltó elemzését Bohár András adta *A megírhatatlan költemény* című könyv-terjedelmű tanulmányában, amely a költő avantgárd (neoavantgárd) írásainak poétikai és retorikai tulajdonságait írja le. „Fontos megfigyelnünk - fejt ki Bohár - a címet: Aleatoria. Annak a világnak

a jelzésére is szolgálhat, amely a kockázatvállalást, a kiszámíthatatlanságot törvényszerűségként kezeli. Amiből következik az alcímként, második meghatározásként is érthető: avagy a megírhatatlan_költemény/tartomány. Ez további magyarázatot igényel. A megírhatatlan költemény még jelezte - legalábbis címadásában -, hogy a nagy mű, a költemény elkészülte lehetséges, s most egy előzetes formavariáció kerül színre. Most mint látjuk a megírhatatlan meghatározás már előzetesen jelzi a mindenkori befejezhetetlenség státusát. S azt is látjuk, hogy ehhez a meghatározáshoz nemcsak a költemény tartozik, hanem alternatívaként a tartomány is megjelenik, ami a verbális entitások mellett a vizuális jellegzetességekre fordított figyelmet is magába fogja. S a műfaji meghatározás sem marad el: dunatáji téridő-mítosz. A hely és idő megjelenéshez kapcsolódó mítoszfogalmat azonban jelentékenyen átformálják a könyv szöveg-képei, kép-szövegei, és mint majd láthatjuk a mítosz elemei, a sajátosan elgondolt költői vízió mozaikképei ugyanazok, mint a hetvenes évektől folyamatosan megjelenő változatokban (lehetőségek egy elképzelt szöveghez), ám ez a különös nyelvi-képi strukturálás, kivetítés másfelé is tereli a néző-olvasó értelmezőt.”

A tanulmány írója ezt követve részletes elemzéssel szolgál a költemény felépítéséről és poétikai jellegzetességeiről. Csupán egy-két fejtegetését idézhetem itt, ezekből is kitetszik az, hogy a költő milyen alkotói stratégia nyomán építette fel a terjedelmes költeményt, és természetesen kitetszik az is, hogy milyen nehézségekkel jár és milyen erőfeszítéseket kíván az értelmezés és a befogadás. Idézem Bohár András fejtegetéseit: „nézzük a *Kréta*kor /azaz az *Aleatoria* ilyen című első fejezete /1-3-1 jelzetű darabját. Első pillanatra föltűnnek a fekete körbe és téglalapba rótt fehérbetűs szövegtöredékek. A főntről induló olvasás elsőként »a világ csak / híd menj át / rajta de ne / építs rajta / házat« sorokon pihen meg. Mindez jelezheti a mozgalmasságot, az állandóság hiányának evilági szükségszerűségét. De ugyanakkor utalhat arra a bizonyos Másik világra, ahol mindennek inverze válik valóságossá. A lap alján fekete téglalap kiemelésben olvasható: »szivacs-konk ribanc folyó«. Ez az áramló világ természetes jeleként is felfogható, demetaforává minősülésekor a szókapcsolat már az antropomorf képzetársításokat is magához húzza, azaz a költői szándék által láthatóvá teszi.”

A nagy ívű aleatorikus „eposz” számtalan kérdésben állítja próba elé az elemzőt és az olvasót. Ezúttal csupán még egy elemzést idézek fel, a 2-2-1-es számot viselő részletről. „A felső fekete téglalapban - olvasom Bohárnál - a világra kivetülő tudat és a tudatban megjelenő világ dinamikája érhető tetten. Annak a destruktív folyamatnak a lényegisége, amellyel eltávolíthatóak a konzumkultúra felszínfenomenjei. Majd ezt követi a drasztikus irányadás, a mindennapiságra felszólító imperatívusz fekete téglalapban (»Ki itt belépsz«), alatta az érzelmek és hiányuk jelzése

fehér téglalapba ágyazva, majd mellette szürkében, bár nevesítve, a névtelen-sorstalan élet dialógusmetszete. Az itt jelzett foltokban megtaláljuk a destrukciót, a tisztítás nyomait, noha itt még csak konkrét utaltságokkal. A három nyolcsoros variációban (ahol, mint az előző kötetekben is, a betűk tipografikus elrendezése ad eligazítást az olvasás számára) pedig már a poétikai kreáció szétfűjja a destrukció által megtisztított helyek maradéknymait, és előttünk áll a mozaikkép. Amihez hozzáilleszthetőket találunk az előző és a következő oldalakon egyaránt.”

Az *Aleatoria* vizuális-aleatorikus szövegkonstrukcióival bizony nem könnyen barátkozik meg az olvasó, az azonban nyilvánvaló, hogy igen módszeresen átgondolt és felépített költői konstrukcióval van dolga, amely szándéka szerint magában foglalja és összegzi Cselényi László korábbi eszmei és költői panorámájának minden lényeges elemét és művészi eljárását. Ennyiben összefoglaló költői mű, amely a keretei között megnyilvánuló költői koncepciót a teljesség igényével kívánja kibontani. Figyelemreméltó költői, egyszersmind költészetelméleti vállalkozás, de mint ilyen tulajdonképpen folytathatatlan: a mindinkább bővülő, gazdagodó és bonyolódó rendszer egy ponton szinte a maga létét teszi kérdésessé.

Mindezt maga a költő is felismerte, a Szondi Györgynek 1998-ban adott interjújában olvashatjuk a következőket: „Pár napja kaptam kézhez a jubileumomra megjelent *Elképzelt Szövegem* legújabb, még mindig nem végleges változatát, az *Aleatoria avagy a megírhatatlan költemény/tartomány* című Duna-táji téridő-mítoszt (ez a pillanatnyi címe *Work in Progress*emnek), s elborzadtam: több mint tízezer sor, s annyira összebogozódva - össze szövevényesedve, hogy kis túlzással azt is állíthatom: már magam sem tudok eligazodni benne. Hát akkor mit szóljon a jámbor Olvasó?” Egy esztendő múltán a Mislay Editnek adott nyilatkozatában pedig már a vállalkozás befejezhetetlen voltáról, következképp újrendezéséről: „szűkítéséről” beszél: „Ez a kötet nem véletlenül megírhatatlan költemény, és ma már biztos, hogy nem lehet és nem is kell befejezni. Ami magát a verset illeti, őszintén szólva én magam is megdöbbentem rajta, hogy milyen óriási massa, és ez eleve elriasztja az olvasót. Okvetlenül húzni kell majd belőle. Közismert, hogy állandóan ugyanazokat a szövegeket módosítom, bővitem. A további felvonásban a bővítés mellett szűkítés is lesz.”

Dús László:
Kollázs

Márkus Ferenc

A kulcsszó: az élet

Tari István költészetéről

Ülök a költő köteteivel a kezemben. Bénultan nézek és hallgatok. A betűket, a sorokat, a lapokat már nem látom. Hatalmas pusztulás sejtelve rendeződik bennem egészé a háború torkolattüzeinek fényénél. Az egyetemes szenvedés, elmúlás, gyász fegyvertáncos halotti torává! Kérdések fáklyái lángolnak föl bennem, hogy megvilágítsák a kötetek válaszainak hosszú útját.

Itt és most, a 20. és 21. század fordulóján ilyen a világunk, amilyenek a költemények mutatják? Ilyenné lett, vagy ilyené tettük? Lehet-e a történetek után élni – teljes emberként – az ilyené lett világban? Ha nem lehet, mit kell tennünk? Még mi várhat ránk? Vajon megváltoztatható-e mostani „ilyen” állapota?

Mert életünk és történelmünk színtere, akár a teljes földkerekség, akár annak csak nekünk jutó egyetlen szelete, azok számára, akik hosszú időn át és megfelelő távolságból nézik, először kékné mutatkozik a burkát alkotó oxigén miatt. Azután zöldnek, mert felületét növények borítják. Majd fénylőnek, sőt egyre fényesebbnek a Gondolattól, a jól meggondolt Gondolattól, amely a történelem és az élet nagy idejében megszakítás nélkül növekszik itt, a nekünk otthont adó tájakon is.

De sötétnek is, egyre komorabbnak a háborúk, a pusztítás-pusztulás, a testi-lelki szenvedés miatt, amely a korok egymásutánjában növekszik szám szerinti mennyiségben, ugyanakkor hevességben is. Abban az ütemben, ahogy nagyobbodik az emberi Öntudat.

Ugyanis minden pillanatban fokozódik az egész Föld, benne a mi térségünk teljes szenvedése! Ahogyan Tari István kiválasztott három kötetének a lírai leltára és helyzetjelentése láttatja velünk.

Ha egyáltalán össze tudnánk gyűjteni a romlásnak, rombolásnak, leépülésnek, a velük járó szomorúságnak a félelmetes nagyságát, ki tudnánk fejezni köbméterekben, meg tudnánk mérni a hosszát, a szélességét, és képesek lennénk elemezni a sűrűségét..., micsoda csillagászati eredményt kapnánk, milyen iszonyatos sötétségtömeget.

Kezdve a fizikai kintől, eljutva egészen az erkölcsi aggodalmakig, alávetettségig.

Még megdöbbentőbb a három kötet azon mérlege, amelyik azt mutatja, hogy ha földrajzi közvetlen környezetünk minden kínja belevegyülhetne minden boldogságba – legyen akár ironikus vagy túléléses a Boldogság –, meg tudnánk-e mondani, hogy melyik oldalra billenne a mérleg nyelve?! A károsodás – a gyermekeké, unokáké is –, a szenvedés volna-e több, vagy a megmaradás öröme?

Ugyanis – gondolhatjuk tovább Tari István okfejtését – minél inkább felnőtté lesz az Ember – azt halljuk, olvasuk, hiszen hirdetik, szónokolják, hogy ma felnőttébb, emberebb emberek vagyunk, mint például a 19., netalán a még korábbi századokban –, a háborús, a társadalmi, gazdasági, politikai, jogi, erkölcsi, lelki-szellemi Rossz, Romlás problémája egyre inkább és egyre súlyosabb formákban férkőzik a testébe, idegeibe, szellemébe, cselekedeteibe, magatartásába, a gyerekekébe is!

Az a Rossz, amit a megértés, elfogadás szül, de az is, amit kénytelen-kelletlen el kell viselnie.

Tari István napjainkig teljesülő életművéből három verseskötetet emelek ki. Választásomat azzal indokolom, hogy a könyvek időhöz kötöttségükön és időbeli egymásutániségükön túl mélyebben fekvő okok miatt is szorosabb egységet képeznek. Hiszen annak a mérlegelő élet- és történelemszemléletnek a hordozói, lírai, költészeti dokumentumai, amiknek a meglétéről, sőt milyenségéről épp az előzőekben szóltam.

A kötetek: *Fegyvertánc*, 1994.

Napszél, 1998.

Kiadó a keresztút, 2004.

A legkorábban keletkezett könyv ezt a versformájára is pontosan rámutató alcímet kapta: *Szonettkoszorúk*. Négy koszorú egymásutánja eredményezi a szöveg egészét: *Tűzkeresztység; Fegyvertánc; Ragyog a válság; Aranytartalék*.

Néhány mondat a kötet címéről. *A magyar nyelv értelmező szótárában* ezt olvassuk: fegyvertánc fn (régies). Fegyveres férfiak, katonák lejtette szertartásos, ünnepi, harci tánc. „A lobogó tűz körül eljárták a fegyvertáncot, vad harci dalaikat rivallva.” (Jókai Mór). Ezt tehát tánc a fegyverrel. Nemes, délceg, hősi, férfias is lehet. Például Kinizsi Pál tánca; a fegyveres győzelem diadalünnepé.

A fegyverhez kapcsolódó képzetek azonban azt is elfogadtatják, hogy a legyőzöttek „vae victis” haláltáncot járnak a győztesek fegyverropogása és megalázó röheje kísérezénjére. De még azt is, hogy ez a fegyveres háború „szimfonikus zenéje”.

A borzalmaknak, széttépettségnek ellentmondani látszik az egész kötetet következetesen végigvitt, négyszer megismételt versforma: a szonettkoszorú, bennük a szonett.

Úgy gondolom, hogy a versforma bemutatását nem kell részleteznem, mert valamennyien jól ismerjük. Néhány tudnivalóját mégis megemlítem a később megfogalmazandó következtetések miatt.

A szonett (Virág Benedek „hangzatká”-nak, Kazinczy Ferenc „csengő dal”-nak fordítja) klasszikus formáját Petrarca alakította ki. Eredetét a canzonéra vezetik vissza. Ez magyarázza versszaktagolását. Ez az utóbbi népszerű forma is alighanem Petrarca leleménye. A szonett két négyesoros és ezeket követő két háromsoros versszakból áll. A négyesorosok rímképlete a-b-a-b (később a-b-b-a is

lehetett), a háromsorosokban c-d-e sorozat ismétlődik, vagy c-d-c-d-c-d rímelésű lehetett. És persze sok minden más!

Az eredeti szonettformában a sorok endecasillabák (tizenegy szótagos, hangsúlyos jambusok [u -]). Később azonban ez is sokat változott. Ma már szonettnek nevezhetnek minden 14 soros verset, akár szabad verset is.

A szonettkoszorú (más néven mesterszonett) 15 szonettből álló sorozat, melynek 15. szonettje a megelőző 14 szonett kezdősoraiból áll össze. A szonettek úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy minden szonett első sora azonos az előtte álló utolsó sorával.

Meglehetősen nagy szabadsággal azt mondhatom, hogy ez a legkisebb szótagtól a versegészig szigorú kötöttségű szerkezet emlékeztet a világegyetem fel nem borítható kozmikus rendjére. A következő kötet ezért is tud – rendszerbeli függősége miatt – hozzá illeszkedni az előzőhöz.

1998-ban került a könyvtárakba, könyvesboltokba, az olvasók kezébe *Napszél* című kötete. Ez a könyv is ciklusokból összerakott szövegegész: *Csurran a csillag; Áramszünet; Kerepelve; A közelítő nyár*.

Szükségesnek látom a könyv címének – *Napszél* –, ha nem is a tüzetes értelmezését, de legalább jelentésbeli körüljárását. Ugyanis a három kötet egyes könyveknél átfogóbb jelentés- és képzőművészeti jelentés- és képintegrációja nem jön létre és nem érhető nélküle.

A Nap légkörében kifelé haladva eljutunk egy olyan tartományig, ahol a részecskék hőmozgásának sebessége felülmúlja a szökési sebességet. Ettől kezdve a napkorona anyagára – protonokból és elektronokból álló plazma – egy kifelé tartó áramlás lesz jellemző, melyet napszélnek nevezünk. A megfigyelések alapján az áramlás átlagos sebessége nyugodt Nap esetén kb. 400 km/sec (1.440.000 km/h). A napszél kialakulásában a napkorona magas hőmérséklete játszik kulcsszerepet, ugyanis az elméleti számítások alapján a hőmérséklet és a gravitációs vonzás alakulása matematikailag egyenértékű egy fúvókával. Az árszondák – pl. az Ulysses űrszonda – segítségével elvégzett mérések is alátámasztják, hogy a Napból kiinduló nagy sebességű gázáramlás, a napszél betölti az egész Naprendszeret. Áramlási iránya sugárirányban, kifelé mutat a Naptól.

A mágneses tér szerkezete már érdekesebb, mert „ennek erővonalai” le vannak horgonyozva a Nap felszínén, ugyanakkor a táguló plazmához is kötődnek. A Nap forgása és a sugárirányú tágulás együttesen spirális szerkezetet alakít ki a napszél mágneses szerkezetében.

A Nap tevékenységétől függően változó napszél hatására megváltozik a földi magnetoszféra alakja és mérete. A napszél egy része a mágneses pólusoknál beáramlik, és sarki fényt kelt. A Nap tevékenysége hatással van a földi jelenségekre, ez az űridőjárás. A nagy napkitöréseket követő földi mágneses viharok kárt tehetnek a műholdakban, erős áramok, komoly zavarok léphetnek fel a földi

elektromos hálózatokban, olajvezetékben. Az űridőjárás kihat a földi időjárásra is, a naptevékenység hatására változik a Föld mágneses, sugárzási és plazmakörnyezete. Ez a magnetoszféra és a felső légkör közvetítésével kihat az alsó légkörre és a földfelszínre is.

Ennek a kozmikus rendnek és befolyásnak áttételes szellemi-művészi következménye a könyvek szöveghordozta világának évszakokra tagolódása, ami nem csupán a természeti, hanem a történelmi, az emberi, az életbeli viszonyokat is megszabja. Sőt, azok egymásból következését, egymáshoz tartozását is egészen a verszenéig, műfajig, stílusig, hangnemig, szókincsig, a szó szerkezetek terjedelméig, számosságukig és a mondatokig, a „sub specié aeternitatis”-os gravitációjukig.

2004 a harmadik kötet megjelenésének éve. Címe: *Kiadó a keresztút*. A könyv szövegegése ebben az esetben is ciklusokból áll össze: *Haza a mélyben; Átvilágítás; Díszei durrognak; Képvversek; Feltámadunk*.

Amint az előző kötetek esetében már láttuk, több jelentésű ez a cím is. A jelentések megközelítések haladjunk az evidenstől az áttételes felé. Előre leszögezhetjük, hogy a „keresztút” valamennyi jelentése benne van a címben, átjárják, mélyítik, teljessé teszik egymást. Ugyanakkor a címben állítmányként megjelenő „kiadó” folyamatos melléknévi igenév jelentésével és nyelvtani milyenségével az irónia – korunkban minden, még a legszentebb dolog is viszonylagos – távlatába is belehelyezi az alanyként megjelenített több jelentésű „keresztút” összetett szót.

A *magyar nyelv értelmező szótára* az alábbiakat közli: keresztút fn 1. Két, egymást többé-kevésbé derékszögben metsző (nem városi) út, illetve ezek keresztező pontja. 2. Az életnek, az eseményeknek olyan szakasza, amelyben, illetőleg amikor valaki fontos változás előtt áll, vagy választania kell több lehetséges cél között; választút. 3. Tájszóként: Útkanyarulat megrovidítására való, valamint keresztülvezető út; általút. 4. Vallási értelemben: Katolikusoknál Krisztus kínszenvedéseit és keresztthalálát ábrázoló, 14 képből vagy domborműből álló sorozat, templomban vagy a kálvárián. Kálváriajárás. 5. Nehéz, szenvedésekkel teli életút. Az utóbbi (via crucis, via dolorosa) jelentéshez fűzöm hozzá, hogy a keresztút eredetileg az a kb. 0,5 kilométeres útvonal, melyen Jézus a kereszttel a Praetoriumtól (Gabbata) kiment a Golgotára.

Minden költemény önmagában teljes, tartalmi-formai egész: rész-egész. Ugyanakkor koszorúba, ciklusba rendezett nagyobb egységet képeznek. Mint például a világegyetemben a Nap és a gravitációs ölelésben a körülötte keringő bolygók együttese. Tovább alakítva-gondolva a kozmikus képet, eljutunk a kötetek rész-egészekből egymáshoz illeszkedő galaktikájához. Végül a három kötet metagalaxisa válik érzékelhetővé a kozmikus világegyetem – értsd: a költői, művészi életmű – távlatával és új törvényszerűségeivel.

Ebben a képösszefüggésben tájékozódva azt mondhatom, hogy az egyes költemények tartalom és forma szerinti egésze a maga transzcendenciára kötelezett irányulásával a koszorú, a ciklusok övezetén át emelkedik a kötet létszférájába. Itt pedig a tapasztalati lét parányain, részletein – hangok, szavak – túl a gondolati, sőt a szellemi léttartomány többletei – például a természeti és történelmi évszakok, napszakok, mint a szószerkezetek, költői képek magasabb törvényszerűségei – válnak láthatóvá.

A *Fegyvertánc* című kötet mindenén átütő többletjelentése – a fegyveres harccal és a testi-lelki, fizikai-szellemi következményeivel együtt – a fegyvertáncos halotti tor.

Innen lépünk át a *Napszél* című kötet logikusan következő jelentéstartományába. Ezt így fogalmazhatom: Élet a halál után.

Ebből a magasságból szállunk alá vagy emelkedünk föl a *Kiadó a keresztút* kötet emberi parancsolataig, ami így hangzik: Az úton, a keresztúton – via dolorosa értelemben is – mindenkinek végig kell mennie, egészen a Golgotáig, új tavaszig vagy a halálig.

Eynyire a halál, az elmúlás, az emberi, társadalmi kiszolgáltatottság, az apokaliptikus vég árnyékában, 20. századi siralomvölgyében járva is fölragyog Tari István eddigi életművének mindig mindent bevilágító fénye: az élet! Az élet szó ugyanis a három kötet egységét szavatoló és fönttartó kulcsszó. Akár túlélés jelentésben is!

A siratáshoz, a gyászhoz, a fegyvertáncos halotti torhoz, a temetéshez, mint életformához Tari István az ősz társítja kiindulását. Az éretlen érettség, az ember, a természet koravénvá válásának évszakát. S igazán őszi ebben az átváltozásban az, hogy a jövő, az ifjak válnak koravénvá. Ebben a hirtelen és időszerűtlen megöregedésben mintha mindenkinek az arcán „*Fáradt ráncokban legel*” (-né-), „*nek az árnyak*”. Hiszen a természetet, az embert, ezek jelenbeli sorsát ugyanaz az erő – a hervadás – mozgatja.

A lírai én is azonosul a hirtelen megvénült kiskorúsággal: „*.../ kiskorúak között éltem – dűnnyögöm.*” Nem érzelmileg vagy gondolatilag azonosul, hanem időbeli, térbeli helyzeténél fogva.

A természeti, a történelmi, az egyéni életbeli ősz alapélményei látélelet készítésére sarkallják Tari Istvánt. Mert ebben a szintetikus – egyszerre természeti, történelmi és személyesen emberi – évszakban tankok szüretelnek, golyózaportól zengenek a harangok, „*a hús, a fa*” engedelmesen fogadja magába a golyót. Ami érvényes volt, elévült. Nincs értelme a kérdéseknek; minden korábbi szép, jó és igaz dolog elnémult a fegyvertáncot járó nagy üzletben. Hiszen a háború a legjobb üzlet! A látélelet megállapításának igazolására leltárt készít a tűzkeresztségen átesett jelenről. Számba veszi a behívók miatt átlalakult vidéket. Szomorúan látja, hogy elnéptelenedett a szülőföld. Pedig a szülőföld az egyetlen menedék az életben maradásra. Mert „*Semmi sem épülhet hamis alapra*”. Az elnéptelenedett szülőföld kifosztottá, tébolyulttá lett. Csak „*Csonka hullákat rejtenek a rögök...*”. Az ember hiá-

nyától pusztul a táj, a falu, a ház, az otthon, a templom, az iskola, a föld, a kert, a fa, a virág, s az otthonát még oltalmazni tudó ember is fogy.

Az élet, az anyagi javak pusztulásán is túlesz a lélek romlása. Háborús uszítás maszlagja mérgezi, a televízió ölésre buzdítja, mindenhol részeg indulat lázít mindenkit, országos rothadás büze ömlik mindenre és mindenkire. S ami megmaradt, azon férgek lakomáznak. „*...a politika a legnagyobb hentes.*” Új szörnyűséget forgat a fejében. Az anyagi javak megsemmisítése után a természet és az ember szellemi, erkölcsi, értékbeli kifosztását, kiszolgáltatottá tételét szorgalmazza. Következménye: a gyökerelenség, a szolgálalkúság, a reális és spirituális szülőföld semmivé foszlata. „*A józan ész itt a legnagyobb vesztes*”, hiszen a romlás egyetemesülésével megszűnik az élet folytathatósága. Ennek az ősz apokaliptiszisnek megrendítő záró képe: „*a történelem hordójában vér forr.*”

Ez a kép indítja el a leltár látomássá válását. Benne nem a cafatokra tépett anyagot, nem is a „*hazaszeretet*” tartósító fűszerében vegetáló, földarabolt embert, hanem a szétszaggatott társadalmat, a népet látjuk.

A széttépett állapotnak sejtett jövője pedig a közelítő tél. De most: „*Egyelőre még ősz van és háború.*” Benne pedig: „*testvérgyilkos kezek kezelik a prést.*”

A látomás iszonyata kiáltásra készíti a lírai ént: – „*Ne váltsa föl a legújabb az ősit! / megundorodtam a forradalomtól.*” –

Önmagát és ügyét két független eszköz fellebbezi:

1. Az élő természethez: „*... kapaszkodom / a moha haragos zöld bársonyába.*”

2. A költészethez: „*A szonettek föléledő parazsak.*” Ezzel a hivatkozással pedig ösvényt talált a megváltó jövő felé. Az ösvény: a szonettköltészet. Belőle hallatszlik a megváltó ige: – „*Kötöttség kell ide, pattogó ostor!*” A kötöttség, a „nyegleséget” rettentő ostor hangja transzcendentálja és szakralizálja a szonettek szövegét. Mert: „*... abból épül a templom:...*”. Abból születnek az „*igazi költők*”, akik „*tényleg nagykorú gyerekek, / tőlük nyeri el fényét a létezés.*”

Rögtön ezután fölhangzik az imént mondottak negatív párja: Mi lenne, mi lesz a „*Dalokat is fakasztó béketűrés nélkül?*” „*... egymást ölik a szerelmesek, / kezét emel testvére a testvér, / eltorzul az elme meg a tekintet; // gúnyt és megvetést szüretel a szépség, / az értékek elértéktelenednek, / apa fiának az ellenségévé / válik – kilazul a világ kereke.*”

És még valami történik: Fölragyog a szonettkoszorú végső tanításának, okosságának humán és természetes glóriája:

„*Bátran virrasztanak remegésükben azok, akik szülőföldjüket nagyon – // Valóban határtalanul szeretik. A hitelenség bogyói fénytelenek – beérik mindaz, ami eddig zöld volt.*”

A *Tűzkeresztység* zárószonettje pedig kozmikus visszhangja az első szonettkoszorúnak. Nem hoz semmi újat, hanem a meglévő szövegdarabokból, sorokból teremt hittel, reménnyel, szeretettel, szenvedéssel, hazafisággal és hűséggel teljes új világot, élő kozmoszt.

A most gyújtott fény és remény tavaszt ébreszt a folytatásban: „*Tavas van, és én Szerbiában élek! –*” Legkevesebb két megdölgőztató olvasata van ennek az összetett mondatnak. Az egyikben a „*Szerbiában*” szó a hangsúlyos, a másikban az „*élek*” igei állítmány kap nagyobb nyomatékot. Mindkét olvasat – persze megfelelő eltéréssel – minősít: a tavaszt.

Azt sorolom, amiben nem különböznek a minőségek! Például abban, hogy a tavasz ellenfelek egymást átkaroló, őrjöngésig fokozódó tánca. Ugyanis a táncban összekapaszkodó párok ismerősök, szomszédok, barátok, testvérek, ám mindegyik fegyverben: „*Világok dőlnek ismétetlen romba / ott, ahol a hazátlanság harácsol.*” „*Lányát az anyja mire buzdíthatja? / Feslettségéből tőkét hogy kovácsol? / Apjától a fiú mit is tanulhatna? / A szabadság bőszi rablást tanácsol.*”

A fiatalsággal azonosítható tavasz illetéknéppen időzített bomba: „*A kikelet itt időzített bomba,...*”. „*Játszadostok fiatalságotokkal, / markotokban lüktet, kézigránát az*”. Emiatt a megváltásnak gondolt tavasz talán nem is hozhat megváltást: „*Hol állandóan elsikkad a lényeg, / ott muszáj nekünk várni a tavaszra.*”. Ám sajnos „*A katasztrófa üres szalmát csépel! / Szédeleg az alvajáró megváltó*”.

Bízhatunk-e benne, reménnyel a reménytelenségben? Vagy ki kell ábrándulnunk belőle, mert a tavasszal biztató történelem nem más, mint „*...ácsorgás a parton; / nemzedékekkel falazó fölhatás, / cinikus céco -... // Elmarad a föltámadás...*”. Ez pedig kérdésessé teszi a lírai ének a történelemben hősiessen vállalt küldetését: „*Akit szülőföldjéről elűztek, / abból lehet-e bárhol is próféta?*” Alighanem az itt élő emberek nem ezt várták a tavasztól.

Vajon van-e orvossága ennek a kiszolgáltatottságnak, ennek az elesettségnek? Igen! A természetnek, benne az embernek a csak azért is magatartása: „*egy ember ás a kertben, a nap hőse / csak ő lehet: keze a magot szórja. / Veszett ügyekkel rügyek feleselnek.*”

Mi és milyen lehet még a lírai én teremtette ember a háború és béke ellentétében fogant tavaszban? Lehet egész: ez leggyakrabban a lírai én, aki mindent lát, ismer, tud, érez és kifejez. Továbbá azok, akiket ő maga a tömegből kiemel: *szajha, bájbúnár, besúgó, hadigazdag, akarnok, csatlós; apa, anya, testvér, barát; baka, gyerkőc, fakír, dalnok* stb. Lehet rész, metonimikus, szinedochés, pars pro toto és totum pro parte ember: *szájszélek, sebek, elcsukló hang, torok, ököl, valakinek az öle, gyomor, könny, nyál, fedetlen fő, arc, remegő áll, ránc, marok, valakinek a háta, orr, szelíd kéz, még szelídebb szem* stb. Ugyanakkor lehet az egész embert

helyettesítő, azt szimbolizáló elvont milyenség: *lélek, erőszak, gyalázat, mozgósító, mozgósított, álom, szerelem, emberpár, tömeg, hős, bátor, gyáva* stb.

Több jel is azt mutatja, hogy a tavasz hozta remény, bár él, sajnos könnyen szertefoszlik, mert „*A halál [...] újból itt dőzöl...*”.

A tavasz is, mint ahogyan az őszi, lángokban áll, romokkal, halottakkal, pusztulással van tele. Nem lehet bizni az újjászületés megmásíthatatlanságában, mert „*Kitartásunkba hálni jár a lélek.*”; és mert „*...Barlangjából // kiszabadult az erőszak; az... / ...üvegcsikorgású gyalázat!*” A tavasszal azonosítható reménynek csak halvány világossága oszlatja a természeti, a történelmi sötétséget. De még ennek a gyéren szivárgó fénynek is van feltétele. Az, hogy legyenek „*Csodavárók!*” Akik fényhordozók! Hol? Mikor? „*...Kigyomlált kertjeinkben, / a háborúból kiszakítottakban, // a háború ellen megműveltekben, / csak ott találkozhattok a csodával! / Ahol a részlet teljességként rebben, / a lúdbőrző ezüstnyárfák havával.*”

Tehát a természetet kultúrájával, keze munkájával megmunkáló ember és a sértetlen természet egymásra találásakor. Mert addig, amíg nem így van, nem így lesz: „*felénk élni nem, csak meghalni tudnak!*” az emberek. Mert a történelemben majdnem hiába van tavasz.

Ezért aztán elmarad az évszakváltás. A tavasz nem hozta meg sem az egyes ember életében, sem az ország történetében a remélt nyarat. Mi van helyette? Ősz és tavasz együtt! Benne nem teljes a pusztulás, de nem teljes az újjászületés sem. Mije maradt az országnak és népének? A válság! Mintha valóra válnának némely remények a türelmi időt kapott öncélúságban. A bele nyugvás árnyékos derűje borít be mindent. A béke és a harc emléke elválaszthatatlanul és egyidejűleg jelen van minden emberi kapcsolatban a kisszerűséggel együtt. A becsvágy csak akkora, hogy „*megtestesül egy templomi egérben.*” Kopott az ember, kopott az élete is. Csupán a szerelem ígér neki holnapot: „*Kedvezni akarok Neked, Szerelmem! / Eljött a mi időnk! Az elmúlásban / újjászületni, a menekülésben // maradni – ránk váró kihívás ...*”

Az eljövendő holnapban, amely „*Tarkaságával támo lyog...*”, a szerelemben egész lett ember is részeire darabolódik: „*...szív, mely a test korcsmajában fortyog; / ahol honvágy szorongatja a torkot, / s a füst arca hamu tartókban sorvad: // kudarctól másnaposak ott a szájak.*” Sőt a pars pro toto ember helyére tárgyak, állatok, hangok sodródhatnak: „*...bezöldülnek... a tornyok – / harangzúgásban csattognak a szárnyak. – // Boldogok a galambok! Ívelésük / szemeket dülleszt, csőrük felhőt lékel... / Itt lenn: fára zuhog a föld, megszedül / a szó...*”.

A szerelem mellett új jegy a másik, az emberi egészet szintén helyre állítani tudó egyetemes érzés: a honvágy. A lírai én beszédének, sőt egyéniségének ez a két új eleme ellensúlyozza a korjellemzésül használat érzésesség lemondásosságát és lesújtó személyes véleményét a holnapról: „*nem érdekel, oly hidegen hagy engem.*”

A szerelem ugyanis sziget a történéseknek és következményeinek a tengerében. Az intenzíven megélt és rendezett kicsi – a szerelem – megfelelő ellensúlya a bármekkora, de rendezetlen nagyknak: az életnek, a háborútól sebesült jelennek, a történelemnek.

Az EGY filozófiájáról, még inkább profán teológiájáról kell itt szólnom.

A szerelem két ember – férfi, nő –, két ősök egysége. Nem összegződése, hanem önfeladós egyetlensége, vagyis homogén erő. Ez az erő pedig a sokeleműségű lények megtisztulásának – visszamenőlegesen a múltban, előre a jövőben – és bármikori újjászerveződésének jó esetben az alapja, rosszabb esetben a mintája lehet. Csak, ha hasonló találkozik hasonlóval, akkor lehetséges – állítja Tari István – egyes embernek, de a társadalom esetében is az egyetemesülés. Az ilyen „szerelmen” pedig talán nem tud erőt venni a világegyetértő pusztítás sem.

Ennek híján azonban gyászba borult temető az ország: árvaság, nyelvelhagyottság, tömegsírok, bánat, vérbosszú és eltemetett megtorlás, az embernek, az ősi hagyományoknak, a teljes múltnak a deformálódása. „Összedrótózott” szájából „megrepedt mondat” beszél erről.

A képeknek, hangulatoknak, a pusztulásnak ebbe a metabeszédébe hasít bele egy kiáltás: „*Ártatlanok voltakok!*”, és tör fel fuldokolva, saját torkát szorongatva a kérdés: „– *Mihez ébreszt reggelenként az óra?*”

A megváltásként emlegetett szigetet „*csikorgó tél*” fogja körül, sötétet borítva rá. Ám a feketeségen most is átdereng a „*Veled teázom*” két embernél nem nagyobb nagyság békeszigete, amelyen a mindent levetkőző meztelenségbe – kiszolgáltatottság és erő egyszerre – rejtőzik a világban önkényeskedő rossz elől a szerelem. „– *Most kapaszkodj belém, ...; Törődjünk egymással; húzódjunk összébb*”, vissza a természethez, az őseredeti állapothoz, a civilizáció előtti léthez.

Milyen lesz, és egyáltalán, lesz-e jövő nemzedék? Kákabélú ficsúr, balkáni hetykeségű szószóló, lábában hordja az esztét, nem kell „fésülni”, okosítani, szépíteni, vandálokkal barátkozott, barátkozik, a megváltást eljárt-szotta. Mindennek következménye: „*Salakjában ül az ostromlott város!*”

A tél, a hó, a jég, a fagy tartósítja a kialakult válságot. A szerelem ennek a téli országnak a megváltást ígérő ellenpontja. Vagy inkább reménye?!

A tavaszi ősz és az őszi tavasz után ránk szakadt – nyár helyett – a nem várt tél, a válság. Lassú olvadással fejlődik ki belőle a kötetet záró évszak, a kikelet: „*Tél van: ... Fedetlen / fővel irtják a fát ezen a télen / a nélkülözéstől elkoszoló / kószáló marconák.*” De szívükben felhangzik a reménykedő fohász: „*Pusztuljon pusztájába ez a szörnyű / pusztítás...*”.

A tél végének főszereplőjévé a költő válik: „*Szélmalom-harcban edződik a dalnok*”. Ennek további bizonyítéka a cseppnyi reményt hordozó elsőszemélyűség: „*Kudarcaim*

kisimult ráncaim állok.” Amit azonban szemlél, az a történelemnek, az életnek a télideje és temetés: „*átkos gáncsok cudar hótörlesztésével / a csúszó-mászó zimankó marasztal. / Hóförgetegbe harapnak a sáncok. // Eltörpül az öröm...*”. „*Bakát nyel el a martalóc koporsó.*” Torokszorító a holnap jövőtlensége: „*Sötét gyümölcsként, varjú lóg az ágon, / az önimádat meddősége ásít - / hiányzik jégvirágokból a porzó.*”

A jelen majdnem föltörhetetlen jégpáncélját a soha el nem múló remény leheletnyi melege olvasztgatja: „*a kilátás a jóért kiáltó / világ*”-ra. És az, hogy „*Aranytartáléként a zord túlélés / barangol...*” itt közöttünk.

Bár „*Végkiárusítástól lármás csarnok / a lelmem, mégis „Ereszteikében recseg-ropog már / a világ...*”. „*Morcos krumpliból nyújtózkodó csíra / a jelkép most: a rakást fogja össze.*”

Így jellemzi Tari István a jelen társadalmát és korának emberét.

A melegítő lehelettől megtorpanásokkal ugyan, de megérkezik a tavasz: „*...Szeles, kietlen tájat / vetkőztet már a télutó. És gubbaszt // az inség!*” Ennél is lassabban újul a lélek, akár hitetlenséggel, akár hittel van tele. Tartós pozitívumok mutatkoznak meg az emberi, lelki megújulás negatívumai között. Nevezetesen a hitté szilárduló emlék és mese.

A tavasz, a hit, a szerelem a költészet melegítő sugárává fonódva a társadalmi rossz olvadását hozza. Ennek a metamorfózisnak a szárnyaló himnuszát egyetlen üzenetértékű szentenciába tömöríti: „*Aki most szeretni mer, az a bátor!*”

A kijelentés energiája a jövő nem fennhangon beszélő, hanem csak suttogó szózatát teszi hallhatóvá. Azért csupán suttogó a hang, mert nincsen benne retorizáló, dramatiszáló mondat. A jövőndő várható tényeit sorolja az eltöröttség vigasztalan képeivel: „*A fölcseperedő borsódzó háttal, / elárvultan cserepei közt turkál: / nem járt kútra, mégis eltört a korsó.*”

Amit csinál az ember: vanitatum vanitas! Ám két ember – új Ádám és új Éva – szerelméből megszülethet az új világ. Ez azonban ma csupán sejtetem! És mégis ez a sejtetem az aranytartalék!

Szerelem, költészet – hagyományozott versformákkal –, múlt – rendezett történelmi emlékezettel –, az élő természet – az évszakváltás, a napszakváltás ritmusával és rendjével: ezek Tari István három kiválasztott kötetének emberi, társadalmi megoldást kínáló lehetőségei és irányai. Úgy is mondhatom, költészete transzcendens lépései. Világában van tavasz, ősz és tél; legtöbbször ősz és tavasz. Nincs nyár! A társadalom életében és múltjában talán nem tudott soha semmi az érettség állapotába jutni. Az is lehet, hogy a jelenben, a jövőben sem tud minden megérni.

Elült a fegyverzaj, elcsendesült a fegyvertáncos láрма. Ősz van és éjszaka. Sötétség! Minden és mindenki a tél jöttét várja. A hősködők hőzöngésének a gőze homályo-

sítja a látást. „Börtönömmé / vált a nem létező ország, / otthonom a bujdosás” –. Az ország, az otthon kőhalmaz. Megtörtünk! A „Pusztába kiáltott / szavakból az álmok” is // „homokként peregnek.”.

Ez a környezetrajz indítja a *Napszél* című kötet kép- és gondolatsorát. A halál utáni élet tényeinek a számbavételét. Ebben a csak költőileg lehetséges létformában a kézzelfogható – pl. a rohamkések – és annak elvont következménye – pl. a vétek – az időjárás átfogó távlatába helyezve – pl. éles szél fúj – válik képileg lezárttá, gondolatilag könyörtelenné, azaz a halál utáni élet minőségét kifejezővé.

Felmerül a kérdés, hogy az ember ebben a különös, de elkerülhetetlen minőségében mit tud tenni? El tudja végezni legfontosabb létbeli feladatát? Önmaga tökéletesítését!

A földi élet tapasztalataiból – hiszen csupán ezekkel rendelkezik – életet formál-e? Mert ezek a tapasztalatok a halál utáni életből szemlélve is elborzasztanak, és eltántorítanak az evilági élettől: „Gyűlölet fortyog! A lelkek sátra előtt lobogó szó / kéjjel ölö, eszelős magatartás. [...] nyúlik a bűn: ragados lila lekvár.”

Bár a tapasztalat ilyen, mégis innen kell kiindulnia. Ugyanis az élet – régi bölcselők meghatározása szerint – belülről kiinduló és önmagára irányuló tevékenység, ami egyaránt érvényes a biológiai és szellemi életre. Az élet magasabb rendű formái képességileg magukban hordják az alsóbbrendű formák tevékenységét.

Ezt ábrázolja és fejezi ki Tari István ebben a kötetben. Annak a hullámmozgását vagy villámcsikázását, tengeráramszerű rengését, hogy a szellem és az anyag – a halál utáni élet, valamint a földi, evilági élet – szembenállásában a lényegbeli különbözőzés ellenére érvényes mindkettőre az élet fogalma.

Minden olvasó, minden verhallgató észlelni tudja a művek befogadásakor, hogy a *Napszél* kötet halál utáni életfogalmának nem az anyagtalanság a kardinális kérdése, hanem az önreflexió, a szabad önrendelkezés, továbbá saját emberi természetünk és a nagytermészet alakításának a képessége. Ez annál inkább is így van, mert az ember szellemi képességei csak az anyagvilággal való kölcsönhatásban bontakoznak ki.

A kötet egészének, azon belül sok versnek a gondolati, képi, nyelvtani, stílusbeli, zenei megformálását jellemzi az anyagi és szellemi alkotóelemek egymástól való eltávolodása, egymáshoz való közeledése, végül egyetlen nyelvtani szerkezetben – szószerkezetben, mondatban – való együttélése. Például: „Egy messze zakatoló vonat / szutykos ablaküvegén lobban / föl az alkony, mint a gondolat”. Vagy: „...Ahol járok, / a rögtönzések düledező óljainál...”. Vagy: „Vérlázító kerti törpe / a remény!” Vagy: „Ittlétünk agyonmosott zoknija...”. Vagy: „Állati kínok köztársaságát / ígéri a jégvirágos jóslat”. Vagy: „Fűrészpáros kenyérbél emlékét / Puhítja a megkeseredő nyál”. Stb.

A legátfogóbb módon a *Napszél* kötet, de a következő *Kiadó a keresztút* című kötet szövegeinek is az iménti értelmezésből és példákából fakadóan egymásba mélyülő és egymásból fölmagasodó háromrétegű nyelvezete van. Nevezetesen: történelmi, allegorikus és szimbolikus. Ugyanúgy, mint az emberiség szent könyveiben. Történelmi, azaz anyagi, tapasztalati valóságot, allegorikus, azaz tapasztalati valóságot és egyidejűleg gondolati elvontságot egymásba fordító, végül szimbolikus, azaz szellemi valóságot hordozó és kifejező nyelv. Ezzel az összetettséggel lett költészete beszélő festészetté. A *Kiadó a keresztút* című kötetben pedig, kiemelten a *Képversek* ciklusban a festészete néma költészetté (Ld. Keósi Szimonidész Kr. e. 556-448.).

A harmadik kötet – *Kiadó a keresztút* – folytatása az előző kettőnek. Az élet és halál, a háború és béke, a remény és reménytelenség, a jó és rossz, a hit és hitetlenség, a szép és rút, a múlt-jelen-jövő, a férfi és nő, a természet és ember alkotta művek az egész és a rész hagyatékából, elemeiből, sokszor töredékeiből és törmelékeiből megalkotott mű.

A kötet versformái – hagyományozott és szabad formák -, hangzása, ritmusa, szókincese, szófajai, szószervezetei – a frazeológiaiag kötöttek is -, mondatai, teljes szövegei, képei és alakzatai, ezek grammatikája, retorikája, stílusa, hangnemei, műfajai mind-mind taglalást, de legalább említést érdemelnének, egy-egy példával illusztrálva, mert ezek is az út tartozékai. Külön-külön is, együtt még inkább beszédek.

Az út, amely keresztelkedésbe torkollik, és amelyen – ha via dolorosa is – valamennyiünknek végig kell mennie. Közben metamorfózisoknak válunk alanyaivá. Az életet és a halál utáni életet megpróbálva, megtapasztalva a föld, a víz, a levegő, a tűz, az összes növény, valamennyi állat, minden élő vagy már nem is élő ember, minden egész vagy összetört, széttépett tárgy sorsába, létébe behelyezkedve kell az úton végigmenni a mindnyájunkat váró Golgotáig.

Jártunkban-keltünkben keresztünköt vonszolva, vagy arra fölfeszítve el kell tűnődnünk a talán jól meg sem ismert nagyobb és jobb világon. Ha ezt nem tesszük – sugallja Tari István –, a napi élethez idomult szellemünk a jelentéktelen dolgokra zsugorodik, és apró töprengésekbe merül.

Vigyáznunk kell az igazságra, mértéket kell tartanunk, hogy meg tudjuk különböztetni a nappalt az éjszakától.

Mert:

„Boldog szem, amit csak láttál, az a Mű,
jó s rossz, úgy, ahogy van,
mégis gyönyörű!”

Bence Lajos

Megírni a „magunk” versét

(Jegyzet Szúnyogh Sándor lírájáról, 10 évvel távozása után)

A címben szereplő óhajt ő fogalmazta meg utolsó, még életében megjelent verseskötete, a Halicanumi rapszódia fülszövegében. – „Úgy vélem, hogy még mindig nem írtam meg igazából a magam versét, de bízom benne, hogy egyszer sikerül. E válogatás összességében talán mégis tükrözi a muravidéki ember életét, érzéseit, küzdelmeit...” - áll a szöveg további részében. Miként tekinthetünk az immár lezárult életművére, költészetének fontosabb állomásaira, motívumrendszerére? Mennyiben alakította az idő, a tíz év távlatára lírájának érvényességét, hangsúlyait?

Előjáróban megjegyezzük: átfogó, az egész életműre reflektáló tanulmány, monográfia az elmúlt tíz évben nem született róla, utolsó még életében megjelent verseskötete 1991-ben jelent meg az újvidéki Fórum és a muravidéki magyar írócsoport közös kiadásában. Egy újabb válogatást, összegző jellegű áttekintését több ok is indokol: egyrészt hogy megóvjuk a feledéstől, másrészt a felnövekvő új nemzedékek elé tárjuk az életmű továbbmutató darabjait, vitális, maradandóságra érdemes értékeit. Az új könyv megjelentetése több lesz mint egy kiadvány: főhajtás és adózás egy olyan költői-szerkesztői nagyság előtt, aki a muravidéki kultúra mindenese volt. A szlovéniai magyar irodalom alfája és omegája.

Életében itthon „csak” jó tollú újságíróként, az anyanemzet irodalmi köreiből ihletett költőként tartották számon leginkább. Konoksága, nemzete és közössége iránti elkötelezettsége nevét Bécstől Kolozsvárig, Újvidéktől Dunaszerdahelyig ismertté tette. Az anyaországban főleg az avantgarde kisugárzású versei miatt ünnepelte a gyér, néha túlságosan is „egyetemes” mércével mérő és igényeket támasztó, az esztétikum egyeduralmát hirdető irodalomkritika. Ő maga is tisztában volt ezzel, hiszen már első verseiben ott van a programadó szándék: a Tavaszvárás-korban erősen ott munkál a *mi-tudat*, a közösség iránti elkötelezettség vágya, akarata, kassáki indulattal fúj szellemi cselekvés- és tett-indulót.

„Kezdjétek előlről
az acélszálú álmok szövését.
Mennydörgésként csattan a pillanat
Emlékeitek keserű ízét
az örület vizeséig küldjétek.
Kezdjétek előlről,

az első gyermeklépésektől,
iszapok-ingoványok vészeit kerüljétek!”

A *Fáklyavivők*ben pedig népvézéri szerepkörben láttatja magát, amint a „szelíd, szófogadó” népet vezeti egy új Kánaán felé, egy jobb, igazságosabb világba. A csalódottsága annál nagyobb, hiszen a léhűtők hada állja útját, „kiskirályok, pénzhajhászok, hamis proféták, bukott proletárok” béklyózzák szándékait. – „Nem történt semmi, fáklyavivők voltunk” – olvashatjuk a csalódott összegzésben.

Szúnyogh azonban nem minden versében vállalja fel a váteszi szerepet, inkább iróniával, illetve öniróniával szemléli a „modern világ” fáraóinak esztelen ügyködéseit, a kakaskodást és talpnyalást.

„A költőt valójában mégsem a jövő félelmetes képei riasztják, hanem a megváltoztathatatlan jelen, az elgerinctelenedés, a mindennapi poltronizmus, vagy nagyobb távlatból szemlélve a társadalom újbóli osztályrétegződése.” - írja e versekről a korabeli kritika (Fekete J. József).

„nesztelen és esztelen színészkedéssel
ellessük mások szándékát,
és bevonulunk a tanácsterembe
felszólalunk, hogy mi is éppen
azt javasoljuk, amit az elnök elvtárs.”

(Helyzetkép)

A társadalmi egyenlőtlenségek más formái is felbukkanak a nyolcvanas évek közepén megjelent, immár érett lírikus gyűjteményében, a *Hóvágyban*.

A költő kérdéseket tesz fel, s csak gyanítja, hogy a finoman figyelmes, hízelgő és szófogadó emberi magatartás mögött csakis a „selymes érdekek”, azaz a korrupcióra való készség húzódik meg. Az élet sűrűjében élő alkotó lépten-nyomon tapasztalja a társadalmi visszasságokat, információért nem kell a szomszédba mennie, látja a szocialista társadalom csődjét, a „stabilizáló szándéknak” az uralkodó elit általi színjátékát.

Ugyanúgy látja az értékek pusztulását is, az új nemzedékeknek a „rezolúciókkal” és „TMA SZ-törvényekkel” egyengetett hamis világát, varázstalanított, illúziómentes álmait. A probléma összetettségét a *Nemzetiségi sors* című versében ekképpen fogalmazza meg:

„Sokasodnak a szónoki emelvények
Tengerré dagad a locsogás,
Értéknek nevezik a tunyaságot
És vállunkra nehezedik a magyar átok.”

Az értékvesztett állapotok megszüntetését a vers és a költészet igazságával véli ellensúlyozni, ezért kéri, szinte könyörögve: „A vers agyagtábláit össze ne törjétek!”.

Fogódzói azonban alig akadnak, hiszen a humánus eltűnésben van, az ősi természetes életmód iránti tisztelet kihálófélben, vagy teljesen eltűnt.

A *Hívogatóban* már-már az atomháborút átélte, a természettel kompromisszumra képtelen ember groteszk képét festi, intelme már a megváltozott életkörülmények között hánykolódó „atomembernek” alternatívát is felkínál:

„Gyere ki a barlangból
atomember

*Dobd el
kicsorbult
fejszéd!
Játsszál a kavicsokkal,
csinálj mozaikot,
keresd a római utat...”*

Máskor a fejlődésben megrekedt emberiség önmegvalósítási törekvéseit, a világ újrateremtésében az ősök és elődök biztatására hallgatva, a „vidék atomkori Botondjának” szerepét is hajlandó felvállalni, akit az „önző szülőföld” magához ránt, s arra biztat, hogy „állja a sarat”. Péntek Imre pályatárs írja ezekről a versekről: „*A civilizációs ártalmak elutasítása, a humánus értékek melletti kiállás mindenképpen költői 'agitáció' egy tisztességesebb, romlatlanabb világ mellett*”.

Már első verseiben is jelen van az európai tájékozódás, mely az avantgárd, majd később a neoavantgárd verseket megírhatja vele. A *Halicanumi üzenet* és a *Hóvágy* is tele van költői kísérletekkel, amelyek közül az európai szemléleten túli irodalmi „tartományban” honos, japán-kínai gyökerű haiku-versek sem hiányozhattak. Rendíthetetlenül hitt a költői szó erejében, ezért gyakran egyszerű-egyszótagos verssorokat is használt, ezeknek is nagy jelentőséget tulajdonított: a költői szárnyalás lehetőségét vélte bennük felfedezni. A *nagy tett* című versében a szó és annak jelentése közötti összefüggések iránt tanúsított bizalmatlanságot juttatja kifejezésre. A *versre várva* címűben pedig az alkotókedv elapadásának, a szóra való „várakozásnak” ironikus megközelítését kapjuk, a versírási tevékenység blaszfémiaját:

„...talán majd megérik,
megérik egyszer bennem,
kifakad belőlem a szó,
a szó-vers
ülök,
várok,
JÖHETNE MÁR!”

Korábban utaltunk rá: amitől leginkább félt, a nyelvhalállal rokon szóhalál és a vers „agyagtábláinak” összevágása, a kultúra és a művelődés, valamint az életkapaszkodóként szolgáló ősi hagyomány eltűnése. S hogy félelme nem volt teljesen alaptalan, arra éppen a hatvanas és

hetvenes évek muravidéki magyar nyelvállapota szolgáltatott okot. A családba visszahúzódtok, sok nyelvjárási és új, idegen elemmel dúszított, torzult magyar nyelv. Olyan, amelynek megjavítására, a társadalmi „erőszakról” való megtisztítására nyelvi kommandót kellene felállítani.

Ennek érdekében egyik utolsó versében, sajátos Szúnyogh-i versépítkezéssel, feleletként szolgáló „mikéntek” sorozatában a verszársban, mintegy „megoldásként” a hömpölygő válaszokra, ekképpen zárja a verset:

„...várjuk a csillaghullást
az igaz szó hadrendi
teljes felvonulását
életünk katonás parádéjának
meteorokkal kirakott főterén.”
(Miként)

Az anyanyelv-állapot ügyének felvállalása után, igaz csak későn, de az „igaz szó” került érdeklődése centrumába. Máskor ismét a szellemóriásokhoz fordul, a kultúra meghatározó alakjaihoz fohászodik, József Attilát, Latinovits Zoltánt, Lorcát, Nerudát, Prešerent és Krležát hívja segítségül, amikor attól retteg, hogy a „szavak hullámvölgybe” jutnak.

Egyik versében a biztatás önmagának és saját, a paraszti sorsból felemelkedni vágyó pályatársainak, nemzedékének szól:

„Ó, ne feledd
ifjú parasztkölyök
becses mivoltodat!
Kilépve a világba
kezet fogva a rohanással
örök holnapokkal
mindig hozd magaddal
anyajegyed
és apáink
évszázados bölcsességét!”
(Induláskor)

A szalmával borított, „széltépte”, „kontyos” pince látványa elborzasztja, lemondó nyugtázása ekképp hangzik: „minden, minden /a múlt útjába áll”(Régi dal). Máshol ismét apokaliptikus képekkel festi a környezetszennyezés ártalmaiból származó következményeket, a vegyszerek és inszekticidek által tönkretett életteret:

„A folyó medrében üres dobozsereg...”

*Döglött halak ikrái új életre készen
úsznak a Mura felé.”*
(Helyzetkép)

Költészetének másik kiapadhatatlan forrása a szerelmi élmény, bár egyik kritikusa szerint ebben a legkevésbé sikeres (Fekete J. J.). Szűnyogh Sándor költészetében a szerelem legtisztább megszólaltatása mellett, amelynek korai változatai nem nélkülözik a romantikus rekvizitumokat sem (Lásd: *Tegnap még egyszer láttalak, Ha álmod tengerén hajózol* stb.), vele párhuzamosan annak testi-erotikus, a pornográfia határáig elmerészkedő szövegeit is feltaláljuk. A fogyasztói társadalom, „minden eladó és megvásárolható” elveken alapuló korai szakaszában a szerelem szex-piaci terméké válik, érzéketlen, szolgáltatássá váló ügylétté „tárgyasul” a szerelmi érzés, megfosztva minden meghittségtől. A felemelő tiszta érzés gyakran ölt Szűnyoghnál a témától idegen alakzatot, színáryalatot: a „pompa” hol valódi násszá, hol gyásszá fajul. Sok esetben egyetlen versben is benne van e feloldhatatlan ellentét: „szeretöm/ lélek-temető/ szív-emésztőm...” – hangzik a bájoló a *Virágének* című versében. A Szűnyogh-i líra egyébként is tele van meglepő fordulatokkal. A *Forró nád-rágocska* című képversben az érzelmek szinte szétfeszítik a szigorú, „szőrmentén” történő építkezést, illetve formát, a szerelmi vágy tetőpontján. A Libidó is e zsánerben fogant, formáját tekintve négyesoros, de már túl van az egyszerű hangulatiságon, előzményei és következményei, ok-okozati viszony feszíti széjjel a vers-reflexió érzelmi keretét:

„Mellbimbód ernyedése megszűnt
érintésem tüzetől
s a következő pillanatban
ágyékd erőszakot kívánt”
(Libidó)

Ezeket a verseket a szignalista kísérletezésekkel és egyéb képvers megoldásokkal a kritika a neoavantgárd irányzathoz tartozónak vallja. Ezt a formavilágot a költő a vajdasági Új Symposion (Bosch-Bosch) és a ljubljanoi OHO csoport tagjaitól örökölte. Különösen nagy előszerelettel forgatta Szombathy Bálint *Po-etri* című gyűjteményét, melyet magától a szerzőtől kapott egy vajdasági vendégszereplés alkalmával. Ő maga is többféle „konkrét-lírai” műfajban alkotott. A képzőművészeti megoldások ugyanúgy izgatták, mint a „verses-szöveges-ábrák”, némely esetben a kettő kombinációját kapjuk, a vizuális és a nyelvi jelek, valamint tartalmi „kiegészítők” ötvözeteként. Aligha kétséges, hogy a művészbárát, Gálics István grafikai opuszai is nagy hatással voltak rá. A *Pommes frites stanicliben*, a *Virágkáká*, valamint *Mura I*, és *Mura II* – ez utóbbiak a Mura folyóra építendő vízlépcsők elleni tiltakozás jelképeivé váltak – nem hiányozhatnak ma már egyetlen konkrét költészeti antológiából sem. Péntek Imre mutatott rá a pannon táj költőjének sajátos ars poetica elemére, az iróniára: „...Szűnyogh Sándor verseit megérinti az a nyelvkritikai szemlélet is, amely a szó és a jelentés összefüggései iránti bizalmatlanság közt keresi a költészet érvényességének a jelentőségét. Tipográfiai játékaival a tartalmi kérdésekre is ad választ”. A nagy tett

című versben szándékos leépítés - mai divatos szóval élve destrukció – történik a költői szövegben. A „nagy tett”, illetve annak elmaradása ez által válik a megvalósítási szándék sokszoros fonákjává.

A szenvedélyes igazságkeresőknek pedig egyik versében a képmutatás ellenszereként, az őszinteséget jelöli meg: „Az igazságkeresés útvesztőin csak az őszinteség győzhet.” **(Az igazságért)**

Göncz László mutatott rá utolsó verseinek meghatározó kisebbség-, illetve magyarságélményére. Szűnyogh első kritikusi (Palkó István, Kocsis Gyula „maribori” lektorok) utalásszerű megjegyzést tettek ugyan a költészet általi nyelvörzö/újító szándékra, de a szülőföld-versek és a lokál-patriotizmus mögött nem észlelték a burkoltan megjelenő magyarságtudatot. (Nem is volt ez annyira „népszerű” és kívánatos dolog akkortájt, sőt ma sem.) A *Nemzetiségi sors(on)* és annak későbbi párjában, a *Rendületlenül* azonban már a címek is jelzik ennek a kinyilvánítási szándékát.

A magyarság „zivataros századai” téma azonban nála leegyszerűsödik: a lokális történelem mellett az újabb koriak, a kisebbségi létezés és a jelenkor eseményeinek fonákságait, az Európába való „csoztatást”, a „magyar átok” gyűjtőnévben összesereglett történelmi bűnök miatti elkeseredését szövegezte meg (*Nemzetiségi sors*).

A másik vers Vörösmarty „szózatából” kiemelt „rendületlenül” határozószó azonban másfajta töltést kap. A hat versszakból és mellékdalból álló „poéma” öt verse negatív eseménysort, illetve emberi csoportot mutat be: a „jólétben fürdő hatalmak” álbéke-törekvéseit, a félvezetett, pénzsztágtól megrészegült, „nyomorban tengődő népek” keserveit, a *Menekültáradatban* kifáradt, a háborúban elhulló emberek hulláinak buldózerrel történő „elhatalosától”, a „rendületlen” kínzásig, minden belefér a csupa negatívumokat felvonultató apokaliptikus látomásba.

A mellékdalban megszólaló remény az ezredforduló himnikus-elégikus ódájává avatja a zaklatott, rapszodikus gondolati „hosszúvers”-kísérletet. A költő egyetlen ilyen jellegű vállalkozását, mely kedvező kilátásokkal kecsegtetett a jövőre nézve. Tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála miatt ennek az új kezdeményezésnek sem lett folytatása, az életmű torzóban maradt.

„Isten ajándéka. Szellemóriásaink
csodás ereje, ne vigy
minket kísértésbe!
Teremts nekünk új világot,
Hogy testvér a testvért,
Nemzet a nemzetet ne bántsa.
Adj gyermekeinknek örök lángot,
Hogy az új ezred békéjében élhessenek.”

Két és fél évtizednyi szerkesztői tevékenységének egyik legfigyelemreméltóbb teljesítménye a *Naptár*, melynek 27 évfolyamát szerkesztette. A *Naptár* egyaránt volt a

muravidéki tudományos élet „enciklopédiája” és huszszó évtizedekig a muravidéki alkotók évente megjelenő irodalmi „antológiája”. A kritikairódalom „egyszemélyes” tükre, szimpoziona, párbeszédformáló/kapcsolatépítő, szelektáló folyóiratpótló kiadványa, fóruma.

Tükröződött benne a műveletlenség és a műveltség között feszülő feloldhatatlan ellentmondás, a polgári hagyományokkal rendelkező város kultúrára való képtelensége, s a „balkáni” szindrómán átesett, gyér költői és helyi-helytörténeti hagyomány. A 80-as évek végén induló *Muratáj* oszlopos tagjának számított, később főszerkesztő-helyettesi funkcióban nemcsak több műfajban közölt, hanem a határon túli irodalmakkal való kézfogásban is segédkezett. Így az évente egy-két alkalommal megjelent folyóirat egymást követő számaiban a felvidéki, az erdélyi, a vajdasági magyar irodalom jelen idejéből hozott alkotásokat, egy-egy irodalmi blokk erejéig.

Befejezésül kanyarodjunk vissza Szúnyogh Sándor költészetéhez. Egyik utolsó versében, melynek témája éppen az általa szerkesztett *Alsólendvai képeslapok* díszes és sokszínű albumának munkálatai során érinthette meg, sem az elmúlás jól ismert formáját ölti a halál. A „régii képeslapokba árnyékába” temetkező költő „önző” és magányos tevékenységét végző (szerkesztés) saját „árnyalakjának” kalapemeléssel köszönnek „vissza a szembenéző ablakok”. Ezzel a látvánnyal azonban nem elégszik meg a riporter-újságíró-költő, s egy kitörölhetetlen „örök objektívbe”, a kirakati üveg tompán fénylő közöny-börtönébe zárja magát.

Ha lesz himnusza egyszer a muravidéki és a lendvai, számában megfoghatkozott, de intellektuálisan megerősödött magyarságnak, akkor az a Halicanumi üzenet szövegével lesz azonos, vigasztalta egyszer valaki a költőt. Történelem és ma, Attila király és Kerka királynő, Caesar hadai, a távoli provincia (limes), s a római üstökös után

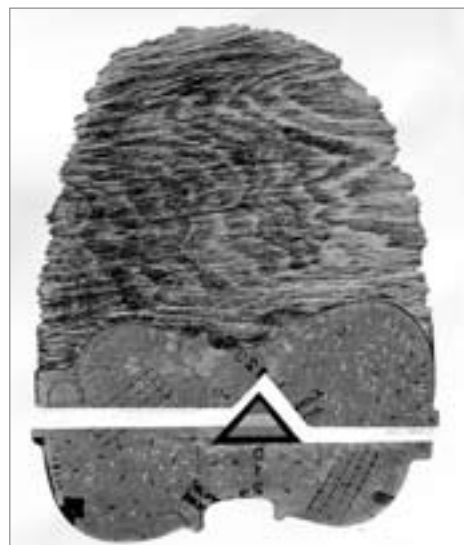
„köröző” költői-én a főszereplői az erős lokálpatrióta szellemben írott, kavargó érzéseket hordozó versnek.

*„Halicanum szülőttei
kutyánál hűebb fiai vagyunk e földnek
bármerre visz is sorsunk
lábunkat törve is hazarontunk
bármilyen szél fúj
itt sosem fázunk
a holtakkal is
víg dalokat dudorászunk”*

Hangzik a legtisztább vallomás a szülőföldnek, a rajongásig szeretett, a Lendva-hegy óvó árnyékában elterülő soknemzetiségű kisvárosnak, melynek gránitkockás főutcája, kecses idomú várkastélya annyi versében feltűnik. Ahogy a költő maga is tette utolsó versében, melynek az örök visszatérés adja meg az alaphangját, a hagyományban való feloldódás ígérését, „deszkarepedésekbe” szoruló neszekként, „parányi” sóhajként, ahogy egyik utolsó versében, a *Dacolásban* írja:

*„Nem sírok,
mert benne vagyok a szóban,
a puszta gondolatban,
s árnyakkal lopódzva
visszavonszolom magam lelkedbe.
VISSZAJÖVŐK -
a tavaszban, nyárban,
őszben vagy télben:
Benne vagyok!
Parányi sóhaj vagyok
a poros aszfalton,
szenderegve megyek
az IDŐVEL.”*

Galic Stefan:
Nagy hegedű III.

Ludvig Károly

Mással hangzó pálya társak – könyvbe mutató 7 szóban

Hagymás István *A mitikus József Attila*
című könyvének bemutatója

Élő szó

Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt. És az Isten szót adott az embernek, s az ember élt vele, és nem élt vele. És amint az emberek sokasága nem élt vele, úgy bírták szóra a szót azok, akiket az Isten kiválasztott, elhívott, és elküldött, hogy szóljanak általa azokhoz, akik nem éltek az igével, akik süketek voltak és vakok voltak, ím, ezekhez küldte Isten, akiket kiválasztott és elhívott, a kiválasztott keveseket, hogy aztán magához hívja őket oda, ahol senki sem hívatlan.

Mert az ige az ég szava, s az égi igével eltelten a kiválasztott kevesek ékesen szólnak az éktelen sokasághoz, a vak szemek és a süket fülek, hogy megnyíljanak, és megnyíljon általa, nekik és bennük az ég.

Mert megmondattott, hogy nem csak kenyérrel él az ember, hanem az élet ételével él, és a lélek italával él, és így Isten az ember, és így ember az Isten.

S az igével élő kevesek az Istennel élnek az ige által, mert nem is tehetnek másként, mert ez az ige istentől teremtett természete. Ez az Isten igéje.

Előszó

Mikor hegymászó hódít meg csúcst, kit illet a dicséret, kiról-miről kellene inkább beszélni: a hegyről-e vagy a hegymászóról?

Ha híres hajósunk körbevitörlázza a földet, neki tisztelegjünk-e vagy jobban a fenséges óceán előtt?

Midőn csudálatos életű Isten-követőt és ércnél marandóbbnak tetsző műveit nézzük, vajon kinek szóljon a magasztalás: neki-e vagy annak, akit követ?

Szokásosan hegymászt, hajóst, szentet részesítünk előnyben, holott időértékkel telítettségében mennyivel több a hegy, mint a hódító, a tenger, mint a hajós és Isten, mint a szent!

Mi akkor most e könyv kapcsán a teendő, ha számításba vesszük, hogy József Attila önnön életével tökéletesen egybeforrt alakja maga is természeti hatalmasság?! Róla kell-e elmélkednünk inkább, avagy Hagymás Istvánról, aki ezt a József Attiláról, vagyis az ő életéről, vagyis az ő mitológiai létéről szóló könyvet írta; mi által Hagymás István is mitológiai alakká lép elő szükségszerűen?

Közben ráadásul újabb írás születik, ez itt, ami éppen hangzik, s énnekem is itt a kérdés: tűnjek-e el, áttetsző nemlélet színlelve minden zseblámpafényemet irányítsam Istvánra s rajta keresztül Attilára, vagy legyen jelen, s vegyem komolyan a feladatot s a feladattal magam – ezt fogom tenni –, hogy Istenig menően méltassak kirajzolódó szent rendet, melyen egyet lép Attila, s odafent találja magát. Kettőt lép István Attilán keresztül, s ő is odafent találja magát. S hármát lépek én, Istvánon és Attilán keresztül, s odafent találom magam szint-én.

S négy lépéssel akkor mindenki, itt és mindenhol, mindannyian elragadtatásba, emelkedett állapotba kerülhetünk, az emelkedett állapot jelenében találkozhatunk a magasban, itt ebben a házban, itt, ebben a hazában. Aki József Attilával életében – halálában – és az ő magyar nyelvében megmerítkezik, szükségszerűen válik mitikus lényé, vagyis azzá, aminek – születésétől rendelve – lennie kell, kellene, ha ragályos sükettség és vakság gályarabjaivá el nem térítené zajos, szemfényvesztő látszat.

Ezért fogok beszélni Hagymás Istvánról is, aki ezt nem fogja szeretni, mert szerény ember, de nem hagyhatom ki mégsem; ő is terítékre kerül – saját módszere szerint. Talán megenyhül, ha szem előtt tartja: valójában nem is

róla beszélnek, hanem a mitológiájáról, ahogy ezt teszi ő is minden könyvében. Ezzel is csak az a céloom, hogy belemutassak a könyvbe.

Igyekszem rámutatni egynémely olyan jellemzőre is, mely tekintetében József Attila és Hagymás István dolgai egy nyomvonalon haladnak. Természetes, hogy legyenek ilyen szakaszok, máskülönben meg sem születhetett volna a könyv.

Érintek pár dolgot, töredéknyit, mely a könyvben is megtalálható, pontosabban ott található meg igazán, s olyat is állítok, ami ugyan nem szerepel a könyvben, mégis – úgy érzem – a könyvbe mutat.

Szerepelnek idézetek is, némelyik szándékból, némelyik szövegbe lopódzottan.

De még sokkal több – rengeteg sok – minden kimarad persze: a könyvet a teljesség igényével bemutatni egyet jelentene azzal, vagy inkább csak úgy kezdődne, hogy felolvasom.

Mindössze annyit remélek, kirajzolódik, hogy a zsenit bámész távolságtartással, a mások életére rácsodálkozó életből kiesettséggel, a múzeumlátogató biztonságos és titkon azért irigykedő szerepéből hümmögők és éljenzők figyelmi helyzetéből hogyan kerülhetünk mi is, mégis a jelenlét-adta középpontba, miként tudunk fellétnézni mások mintáján az elérhetetlennek tételezett égi magasságba most éppen nem egy szent, nem egy földkerülő hajós, hanem a Hagymás István könyve és a József Attila életműve alkotta széles lépcsőkön. A hegymászóról később azért majd szót ejtünk még.

Mindössze annyit remélek, hogy mindannyian Attilává, étellé, itallá s a visszajáról: azzá válhatunk, amit étel és ital éltet e földi pálya-futásunkban: életté, létté, azzá, ami Attila is mindenestől, mitikus lényé.

Pár szó

Pálya. Pálya-társak, élet-pálya, bolygó-pálya, vas-pálya. Kényszerpálya.

Helyben vagyunk. Sínen, miként – és itt most a keserű tréfa rossz ízén túl a szó legszorosabb értelmében – József Attila.

Pálya.

Ez a szó mindenestre máris többrétűen utat jelöl számunkra, kijelöli pályánkat József Attila nyomdokain. Gondoljon hát mostantól ki-ki a maga élet-pályájára!

A Pálya lényege a PáRosság¹. Kettős nyomvonal, akár szerkérülőre, akár sínpárra gondolunk. *Pár*, mely *huzamosan* halad egymás mellett, pár, mely ugyan más és más, mégis önmagába tér és önmagából fakad. Pár kettő révén vagy egyben, önmagán belül. Mint Saulus és Paulus.

I Szavaink vizsgálata során a mássalhangzók adják a szó gerincét, törzsét. Bizonyos mássalhangzók egymásba – hangképzési okokból – könnyen átalakulnak, ezek a hangalaki azonosság testvérviszonyában vannak egymással; a jelenséget a kisgyermekek idővel múló beszédhibáiban gyakorta tetten érhetjük. Ilyen az egymásba átalakulható R-L-Ly-J, a V-F-P-B, a K-G-Gy-H, az N-M, a T-Ty-D, a S-Sz-C-Cs-Z-Zs. A H, a lélekzet betűje – főként szó elején s végén, de néha közben is – könnyen elnémul...

A Pálya önmagán belül Pál nevével fordulatra hív bennünket! Térjünk jó útra végre! – szól József Attila önmagán vasszigorral végrehajtott sors-parancsa. Éljük meg önmagunk Pál-Fordulását, s vegyük magunkra sorsunkat!

Mi ez a pálfordulás? Könnyű megtalálni, ha Pál nevét visszafelé olvassuk: LáP. Mocсарas, ragacos, lefelé húzó, a Halak állatövi jegy tulajdonságait megjelenítő, halalos közegünkben szülessünk újjá fény által! Az ószövetségi iszonyatból keljünk új szövetségre a Fentvalóval – önmagunkban! Szakítsunk az ószövetségi sötétséggel! Mivel bennünk él, a részünk, megválni tőle aligha tudunk, de határozzuk el magunkat végre az élet mellett!

A Pálya Pál-osok sokaságban megtették, a dolog tehát egyáltalában véve lehetséges, ez a tudat lendületet adhat. József Attila nevében is jelen van e fordulat: a Józsefet héber eredetűnek írja a névkönyv „Isten helyezzen a ma született gyermekek közé” jelentéssel. Attila pedig már az új szövetség keleti fényhozója Isten küldöttként, a hun fejedelem. S hogy nekünk szóló szava: szent írás, nem lehet kétséges, ha hiszünk a szent szavaknak, s látjuk, hogy Jó-Zsef/Jó-SeF szükségszerűen mond Jó és Szép JóS-igéket, parancsai tehát törvényszerűen profetikus ihletettséggel és indulatúak.

A pálfordulás a legpontosabban Vízöntő-jelenség, ahogy Attila is Vízöntő alak (olvashatunk minderről kimerítő részletességgel Hagymás István könyvében). Ahogy az út is két nyomvonalával, a vaspálya is párhuzamos sínpárával a Vízöntő állatövi jegy jelét írja a földre.

Ha egyszer *biztosan megtudom*, hogy József Attilát a Vízöntő világekorszak egyik lendület-adójának küldte a Világ Szelleme, nem érzek majd csodálkozást. Hagymás István sem fog meglepődni, ez könyvéből egyértelműen kiderül, ahogy erre később még vissza is térünk.

Mostanában indul ugyanis a Vízöntő világekorszak a Kali Yuga idején vagy azon épphogy túl. A tibeti és hindu szellemtörténeti leírásban a Kali Yuga az emberiség legsötétebb korszaka egy kb. 24.000 éves körfolyamatban, időben előre és vissza éppen 12.000 évre a Vízöntővel szemben elhelyezkedő Oroszlán világhónaptól avagy világekorszaktól, melyben a Nap az uralkodó bolygó, melynek féme-fénye az isteni eRÉNy, az isteni aRÁNy és az isteni iRÁNy metszett féme: az aRaNy. Ez az emberiség 24.000 évente beköszönő *Aranykora*.

12.000 esztendőnyire vagyunk ettől, a legmélyebb erkölcsi sötétség idején, a LáP-ban éppen, s ideje van a fordulatnak – ezt mindenki a bőrén érzi –, melynek egyik hatalmas előremozdítója József Attila.

Ha valaki – még nem akarván emelkedni – az esztét használva ellenállni kíván, és azt mondja, hogy a Pálya szó nem is a Pál névből sarjad, hanem az olasz-latin-görög PaLio-PaLlio-PaLlium-PaLla szóból, hát akkor az is nagyszerű, mert e szavak szintén Attila JóSSzaVát, s a mondottakat erősítik! Elérkezik egy pont, amikor minden ellenállás lehetetlenné válik, s az ellenállás, a gát is már nem visszafog, hanem előre visz; ez a ViSSza, ViSz, SiV vonulat a VÍZ

hatása már a Vízöntőben. Ahogy a születésben is a *gát* szerepe: GáTolva tart, véd, aztán visszafelé olvasható módon TáGul, és végül enged, sőt már tolja előre a születés *szent*, azaz SaCRa SzeKeRét...

A PáLio verseny értelemben rögzült, valójában a „lovasverseny győztesének járó bársony- vagy selyemszövet” jelentéssel; a latin-görög PaLást, BáRsony, a „bokáig érő redős köpeny” mind-mind Vízöntő jellemzők, mégpedig honnan?: a teremtés körében szemben lévő Oroszlán királyi kelléktárából! József Attila a Vízöntő előtti sötét lóp vidékéről pálos pályafordulással énekel át minket a legfényesebb Aranykorba; emlékeztet, tartja bennünk a lelket, kitartásra szólít addig is, míg elérjük a szakrális királyság újbóli kiteljesedését.

Attila márpedig hol van, ő maga mondja, Hagymás István idézi: „itt vagyok a Szent Koronában”!

Atilla király.

A Vízöntővel szemben, mondtuk, ott van a Vízöntő szellemiség megtestesülése, az Oroszlán, az állatok, azaz az állatöv, a teremtés keretrendszerének királya, a Kos és a Nyilas mellett a harmadik tűztermészetű teremtmény, maga a Napkirály.

Őt idézi meg énekével, életével József Attila, a sötét időszak dalnoka, akinek sors-feladata, hogy életpályájával pálfordítson egyet a világ székér kerekén.

Ami pedig a lovasversenyt illeti. Milyen lovasverseny véres palástját *vállalja* József Attila? Csak kozmikus ló lehet ez, a Nyilas állatövi jegy lova, vélhetően Jupiteré, aki a Nyilasban van otthon, József Attila halálának havában (mely épp három napra esik Mikulás-Jupiter-Öregisten jövedele napjához!; a három kiemelt jelentőségét a költő utolsó hónapjaiban Hagymás István taglalja), s akit ezen kívül még a Vízöntőben is megtalálunk rejtett erőben.

Ez a ló ebben az összefüggésben nemzeti jelkép is, a magyarság lova, mely József Attilában egyszerre az éLTető minőség és – ami ugyanaz – az áLDozat alanya és tárgya. Vaspályán, vasakarattal, parázssal táplálkozó, tüzes táltos. Vasparipa.

A Nyilas tüzes jegyének, mely a Fény születésébe vezet, a karácsonyba futó adventi várakozás időszakának, a naptüzes székérnek – mely már-már végzetes lassúságra kárhozott így november-december fordulóján kicsiben és a Kali Yuga idején nagyban – József Attila ad fehér lovas áldozati lendületet.

Még két szót elemezzünk itt röviden a József Attila-i életpálya-sorsüzenetben hagyományozott vízöntős lóp-pál sorsfordítás kapcsán!

Az egyik a PaLLó, mely „keskeny, korlát nélküli deszkahíd” – nyilván valamely szakadék, hasadék, patak, folyóvíz fölött. Híd és víz, ketten együtt keresztet írva a földre – vízöntő vonatkozása nem is kérdéses, rengeteg többletüzenettel, melyeken ki-ki maga elmélkedjék.

A másik szó pedig a PaLLOs. Erről azt írja a szótár, hogy sok nyelvben otthonos vándorszó melynek „*végző forrása*

tisztázatlan. Még az sem lehetetlen, hogy a legtöbb nyelvbe a magyarból terjedt át”(!). Példaként álljon itt a német PaLLaSch, az olasz PaLoScio és az oszmán-török PaLJoS, azaz PáL-JóS mindjárt JóZseF megidézésével!

Hagymás István József Attila isteni fejedelmi küldetéstudatát többszörösen kimutatja könyvében: „mikor születtem, a kezemben kés volt” – kés, mely a kard, isten kardjának gyermekhez méretezett változata. S álljon itt akkor a PaLLOs szó jelentése: „hosszú, egyenes, kétélű kard”!

Ehhez még annyit, hogy a két-ÉLűség, a két-iRányúság ugyancsak „Vízöntő-tünet”, s – már szájbarágósan magyarázva – nyilvánvalóan jelzi: élet-halál kérdésében vagyunk erőnek erejével megszólítottak.

Térjete meg! – szól tehát József Attila, a Mindenható fogadott prókátora, azaz *szó-szó-ló*-ja.

Látszó

József Attila és Hagymás István *nagy nyilvánvalósággal* Pistában kapcsolódik egymáshoz.

Atillának a rálócsölt Pista név elveszi önazonosságát, tulajdonképpen lelkét-életét, ugyanakkor lehetőségét adja, hogy nevét-lelkét visszanyervén új életet nyerjen. A Változás (ez is Pálfordulás; VáL és PáL ugyancsak édes szótestvérek) vasvonulatra utalással megacé/ozza személyiségét, melyben aztán – népmesei fordulattal önmagáról is állítva – hétszerte erősebb lehet, mint annak előtte volt; beavatás ez szintén a javából, istállós közegben, *lovak levegőjét lélegezve*.

József Attila Pistából visszavedlik Attilává, s ezzel történelmileg is vissza-nyúlik: nem fogadja el az Istvánná válás kétséges eredményekre vezető módon „előre-mutató” útját, mely a számára kényszer, lovas nyelven: betörés lenne. A betörés ugyancsak jelent megtörést, megtöretést, akár Krisztus, akár Attila testére, akár a fájdalmas anyák törékeny természetére, akár egy darabokra tört országra gondolunk. A be-törés emellett bűn-ügyi fogalom is, mely a be-rontáson keresztül egyenesen vezet a rontáshoz egyfelől fiatalokúak kárára elkövetett nemi cselekmény értelemben, másfelől a „*varázslat útján kapott betegség*” meghatározás szerint. Ha hihetünk a mitológia képi nyelvének, akkor ez számunkra azt is megerősítheti, hogy szentté avatott királyunk Istvánná válása kényszer útján, *kényszer-pályaként* valósult.

Hagymás István én így ismertem meg: a Hagymás Pityu, s sokáig így is hívtam. Az elmúlt pár év során megfigyeltem, hogy a Pityu lassan lekopik a nyelvemről, s Istvánná alakul, melyet ez a könyv véglegesít, úgy látom. Pistából István.

Beavatottakkal közelségben lenni beavatás. A beavatottak egymást segítik: Káin és Ábel, Romulus és Remus halálos, lápos, testvérgyilkos rendszerét szkítás-magyaros vérségi kötelék, Castor és Pollux, Hunor és Magor egymást emelő iker-mintázata váltja föl. SzKÍTa SzakÍTás az ószövegségi szó-kással. A korábbiakra is visszautalva helyénvaló itt megemlíteni, hogy a szkíták ősapja, Szkütosz két ugyancsak egymást támogató fiú ikergyermeket nemzett: Páloszt és Nagoszt...

József Attila segít Hagymás Istvánnak önmagává válni, hiszen nem az istvánsággal volt baj József Attila esetében, hanem azzal, hogy ő nem Pistának lenni született. Pista, István nem ő volt, ő más volt, nevezetesen Attila, és példát éppen a saját névben rejlő küldetés kiteljesítésében, a saját névvel való azonosulás dolgában mutat! Hagymás István pedig kiemeli József Attila életigazság-rendszerét a lápból, melybe a Kali Yuga sötét erői tuszkolnák, míg alámerülő tetemére állva lehet handabandázni bármit.

Hogy nem a levegőbe beszélek ezzel a handabandázással, tegyünk itt egy hamarosan visszatérő kitérőt! Egy másik István, Jelenczki, készített egy gyönyörű filmet József Attiláról, mondhatom ezt, hiszen ez a mű is szerepel Hagymás István könyvének forrásai között. Ettől a másik Istvántól tudom, hogy attilás filmje nagy érdeklődést váltott ki többek között irodalomtanárok körében is, s szorgalmazták, legalább választható módon tegyék ezt a mozi – akár kiegészítő oktatási anyagként – hozzáférhetővé a középiskolák számára. Mikor e gondolat megvalósításának hivatalos útjait keresve eljutottak a minisztériumba, az ottani officer – anélkül, hogy különösebben meghallgatta volna őket – így szólt: „vegyék tudomásul, hogy a József Attila piac foglalt”.

Piacon és piacból élünk végeredményben mindannyian – munkaerőpiac, szolgáltatópiac és így tovább. De piacként és csak piacként értelmezni még József Attilát s életét is a hozzá kapcsolódó ihletett és piacban gondolkozó munkákat egy kalap alá véve, kizárólag az üzleti vonatkozásokat szem előtt tartva nem öszövétségi kufár lelkületlenség-e ugyancsak?

Hagymás István könyve sem a hivatalos piaci ízek kedvelőit fogja fogyasztásra ösztönözni.

Új ízek, új megközelítések, új látásmód, mitologikus gondolkodás, révületi szemlélődés: igazi vízöntős folyamat, amely – akárcsak József Attila élet-műve – úgy új, hogy gyökeresen az, a szó legszorosabb értelmében: vagyis régi, visszanyúl az ősihez, a tiszta forráshoz.

Ez a tiszta, VaSas-SaVas, kos-erővel pezsgő forrás kikezd, szétmar minden tisztátalan sablont, kockaelvűséget, számtani gondolkodásmódot, süket bal-agyféltekés tudósságot, alámossa a kibetonozott rakpartokat, kizökkent, vége a puhány ringatózásnak műanyag ladikokban, poshadt városi csónakázótavakon.

Megújító, puszítva újrateremtő erők éledését tapasztaljuk, ha kicsit is figyelemmel olvasunk. A világ kizökken, és lehetőségünk adódik megkérdőjelezni hitünket, rendszereinket. Megkérdőjeleződik rugalmasságunk, viszonyunk az élethez.

Döntésre kényszerülünk: hajlandóak vagyunk-e utána járni meséink ösztönzése szerint, vagy elvetjük a fáradságosnak ígérkező igazságot a kényelmes készétel-magyarázatok kedvéért, amelyeket már olyan jól kifőztek, sőt elő is emésztettek nekünk?

Változásra vagyunk készítetve.

Hallatszó

József Attilának és Hagymás Istvánnak a Pistában való találkozásáról már szóltunk.

Adósságunk annyi e könyvbe mutató beszéd kapcsán, hogy nevéből sugallati úton kihalljuk most már a szerző mitológiáját. Közben persze újabb szinkronicitásokra bukkanunk majd.

Az István magyaros változata eleinte Istefán volt, a nevet a névszótár a koszorú jelentésű görög stephanos-ból vezeti le. Koszorúval díszítették akkor még a házat esküvő alkalmából vagy fiúgyermek születésekor, s koszorú járt a versenyek győzteseiének is; ma a holtakat búcsúztatjuk koszorúval, talán azzal a feledésbe merült utolsó üzenettel, hogy szülessenek újjá, diadalmaskodjanak a halál fölött, miként Krisztus tette, az isteni király, kinek koszorúja egyben korona is volt. A szív koszorús erei latinul a koronáriák. A kétértelmű, egyszerre ige és főnév szív visszafelé visz, vissza, víz – máris újra a Vízöntő kétirányúságánál vagyunk, ez alkalommal István koszorú-koronája révén. A korona görögül stemma. Látjuk, a görögben az ST *mássalhangzó* pár adja mindkét szó gyökét, a koszorúét s a koronáét egyaránt. Isteni király – az Isten szó is ezzel a mássalhangzó-párral kezdődik, akárcsak az Istefán és az István. István is olyan, mint a többi: csak mással párban, testvérségben képes hangzani. „Csak más arcában moshatod meg saját arcodat.” A tekintet mosóvíze, a könny szava később még visszacseng.

Az ST gyök is visszahangzik majd még, előbb azonban vizsgáljuk meg, mi lehet az István név második szótagja, a VÁN? Ez a FaiNomai, látszani, mutatkozni ige, gondoljunk csak Jézus bemutatásának szavára, az epifániára, amiből az epi jelentése rajta, felette, s a FáNia magyarul: látszik, mutatkozik. Márpedig az látszik, ami fényt kap, aminek fénye van. Még tovább: az létezik, vagyis az VaN, ami FéNy-es. Fény és van egymás egypetűjű szóikrei. A fényes az látható, ez tisztán látszik most már.

István születő fénye és Attila névadása – ahogy mindjárt beszélünk róla: *névusza* – találkozik Vízkereszt ünnepén, a Háromkirályok tiszteletadása mellett, kettejük sorsvonalának keresztútján, már a Bak jegyében, a krisztusi fény születése idején, amint itt, januárban együtt mutatkoznak hatról hétre jutnak.

Ha a -VÁN-hoz, a FéNyhez esetleg a latin felől közelítünk, akkor a FaNum szóban szentélyt, szent helyet, istenségi lakhelyet találunk.

Az angolban a one [VaN] jelentése: egy, az egyetlen.

S most vissza az ST-hez: németben az iST maga a *léti*ge. Így vándorol Isten tovább még a megzavart nyelvekben is, mint VéNusz – kinek nevező szótöve megint csak a Fény –, magyar nevéen Szerelencsillag vagy VÁN-dorcsillag, és így tovább: fény, fény, fény, mindenütt!

S ezzel visszamutattunk a könyvbe megint, hisz Hagymás István írja: a NéV, mely visszafelé VéN, valamiképpen így

az ősök szellemeit tartja magában és sugározza örökösen tulajdonosa számára. VéNusz-szal – amúgy vízöntősen: oda-vissza – végigjárva ezt az ős-VéNy-t (vagyis ős FéNy-t) azt látjuk, NéVusz. A névusz jelentése pedig: anyajegy. Atilla nagykirályt a Képes Krónika VeNerikusnak mondja, amit legtöbbször nemi túlkapasokra, bujaságra hajlamos értelemben fordítanak. Megjelent már ennél egyszerűbb és tisztább magyarítás is: Esthajnalcsillag-természetű. Tekintettel arra, hogy a VeNereus további folyományai és megfelelései között találjuk – ráadásul jelentős többségben – a „Vénusznak szentelt” és a „tiszteletreméltó” értelmű jelentéseket is, kétségtelenül ez látszik az igazsághoz közelebb álló fordítási változatnak. VéNusztól kapja József Attila a vért költői VÉNájába, NeVét pedig anyjától, ezért ez az ő anyajegy. Ha még hozzá vesszük, hogy Attila hun-magyar székelyeinek Babba Máriája ISTár-VéNuszról gyúródott egybe a Holddal, akkor bátran mondhatjuk: Szűzanyajegy. József Attila *nevével* a Szűzanya jegyét viselte magán. Tehát ő a Szűzanya jegyeseként érkezett közénk.

Csoda-e ezek után – igen, az egész csoda –, ha József Attilát a Vízöntő világkorszak Messiásaként tiszteli Hagymás István, akinek nevét, szellemét követve József Attilára lertünk. Térjünk is vissza hozzá.

Az ófrancia eSteNceler – ebből származik a mai SteNcil kifejezés – jelentése a következő: szikrázik, csillagokkal díszít. Ennek előzménye a késői latin STiNcilla, korábbi változatában SCiNTilla: *szikra* (!) értelemmel.

Az ST tehát az este, az ISteN, egy csillag, a Vénusszal egyező ISTár, aki elsőként sziporkázik a naplemente utáni égbolton, néha már a halódó nappal együtt, a SteLLa, a STaR. Ő Isten szerelmes egy-igazsága, aki igazságot oSZt, esetenként IST/váNnal, ATTiLával, aki csillag szintén ATaiR néven a Sas csillagképben, s ki más volna, mint a kosos-marsikus, harcias vonásokkal megáldott ISTár alakjában megjelenő ISten OSToRa.

István jelentése ezek után isteni szikra, feltámadásért ajánlott koszorú, királyi korona, esti fény, a létező egyetlen istenség szentélye, lakhelye, vagy egy kijelentés, mely szerint *Isten van*, végül még máshogyan, mitológiai kiterjesztésben most már: fény az éjszakában, a Kali Yuga sötét idején vagyis korunkban, tehetjük hozzá.

Végül lássuk, mi helyzet a szerző vezetéknévvel, amely elvezeti Pityut, Pistát s olvasóit Istvánhoz, az esti fényhez.

Hagymás István e könyvével – és korábbiakkal is – réges-régi hagyományhoz tér vissza, melyet őseink a csillagok betűiből, az égitestek mozdulataiból, a növények és állatok, a természet, a mikro- és a makrokozmosz, azaz a mindenség táncából olvastak ki. A megélt, jelen idejű mitológia hagyománya ez, melyben József Attila élete értelmét leli, s nemcsak József Attiláé, hanem mindannyiunké.

HaGyMÁS könyve ezért tökéletesen HaGyoMányos, s újszerűnek csak azok szemében hat, akik elfelejtették vagy el akarják felejteni az értelmet, a szellemi szerelem ősi értelmét.

Ha az előszóban hegymászó és hegy viszonyát érintettük, akkor meg kell említenünk, hogy Hagymás István e művel életben tartja az a hagyományt is, mellyel az ember a hegymagasba igyekszik, mert közelebb akar kerülni az éghez, a csillagok TelJes útjához, „az éji folyó csillagához”, Atairhoz, az ősök szelleméhez s magához a Csillagok Urához.

Márpedig HaGyMÁS és HeGyMÁSzó megint csak azonos génekkal rendelkező szó-ikertestvérei egymásnak. Hagymás, egymás.

Továbbmenve: a hagyma „növények húsos levelű, szaporításra alkalmas földalatti hajtása” – mondja a szótár. Különösen az ilyen növényi szerkezet alkalmas arra, hogy felszínre hozza a föld mag fényeit. Csipős, központon védelmező, sokrétű burokrendszert alkotó köpenyei könnyeket, azaz vizet fakasztanak. Mondani sem kellene már, a sírás – párhuzamos patakjaival erősítve – a legteljesebben Vízöntő-jellemző, mely a szemem keresztül való megtisztulás jelképe, a látomás, a látomásosság előfutára, ahogy a Hagymás egy következő jelentésrétegét is még hamarosan kibontjuk. A SÍRás természetesen SÍRásás is, melynek iránya – a Vízöntő természetének megfelelően – kettős: meg- és kiadás egyszerre. Ex-HuMálás ez a javából, sírfeltárás, azaz feltámasztás a földből – mely a HuMusz jelentése –, mégpedig az isteni *emberé* – mely a HuMaNusz jelentése, aki küldőjével *egylényegű, kettősségében is azonos* – mely a HoMo jelentése. A sírt aztán visszatemetik, de a fény már visszatért a világba: „halljátok meg asszonyok, kikeletet hoztatok, üres a sír, nincsen ott, feltámadt Krisztus”.

A hagymáról azt mondja még a szótár, hogy talán a vogullal rokon „egyfajta fűszerhagyma” jelentéssel. Ez a vogul szó így hangzik: *kosmen*. A feltámasztás *kos-pontjára* érkezünk, melyre vonatkozóan újra hadd mutassak a könyvbe.

A Hagymás nyelvjárási változata, a HaJMÁS a Haj és a MásiK révén Vízöntő tulajdonságokat hordoz, melyek nagyon is rímelnek, HaJaznak a korábban mondottakra. Hajaz még az is, aki kihámozza az igazságot a KoSZos, KeSze-KuSza KáoSzból, s az is, aki végül tetőt épít a ház, egészítsük ki, Isten és ember háza fölé.

S van itt még egy kapcsolat, amelyről semmiképpen nem szabad megfeledkeznünk: ez pedig a HaGyMÁZ, mely lázas önkívületi állapotot jelent, valamiképpen delíriumot, bizonyos látomásos betegséget, amely történetesen éppen arra is jellemző, akit elvakított az isteni FéNy, s ettől FaNatikussá vált, FaN-táziál, vagyis fény által vakultan lát képeket, szemfényvesztés áldozataként. Ez a WahN állapota: a német ezt a szót – az elmegyógyászat szakszavaként is – káprázat értelemben használja. A FaN németül (s angolul is) rajongót jelent, a FaNal pedig tűzjel, nagy események előtti jel értelmű.

Önkívület. A hagymázra minden szótár ezt a magyarázatot adja elsőként. Kulcsszó, mely az ekstázis leggyakoribb magyarítása is. Jelentése: önmagán kívül áll. Ez minden táltos igyekezet célja, mely során az ego-t eltávolítottam, hogy

magamba, a magomba, lényem lényegébe, a központomba engedhessem az istenit. Ennek az állapotnak az elérését szolgálja a vitustánc, mely mai értelmében „az arc és a test izmainak heves rángásában megnyilvánuló *idegbetegség*”. Régen azonban ténylegesen tánc volt, amelyet szent Vitus (ne feledjük: VITus – nevéből adódóan – az *élet* szentje!) szobra előtt lejtettek, amely – idézem –: „a babona szerint jó egészséget jelentett a következő évre”! Az önkívületi, gyógyító élmény- és látomás keresés a célja a dervis szédületes PÖRgésének is, folyamatos PÁL-FoRgásának, melynek során szó szerint bepörög, becsavarodik. A szerves lét vízöntős paradoxona: együtt, egyszerre a betegség és ellenszere, melyeket a nyugati orvoslás képtelen nem élesen különválasztani, azaz nem hasítani, nem skizisként kezelni, képtelen egységben érzékelni!

Mert mi is az önkívület, révület, elragadtatás, rajongó lelkesültség jelentésű ex-stasis értelme az eredeti görög szóban? – nyugalmi helyzetből való kimozdulás! Igen, de miért mozdul ki pörgésével a dervis nyugalmi helyzetéből? Hogyan? Azért és úgy, hogy kimozdíthatatlan új egyensúlyra tegyen szert! Egyensúlyát veszített ember-e a vitustáncát lejtő táltos, sámán? A legkevésbé sem! Csupán *kikel* magából (azaz a magjából), s kozmikus mának ad helyet testében, lelkében – ez a legteljesebb *kikelet*! Akár a csiga pörgése, mely éppenséggel addig áll, míg nem áll (tudniillik forog). Ha megáll, elterül, felfordul, azaz: meghal, a SzeLLeMi-SzeReLMi halál állapotába kerül. A csiga életadó galaxisunk jelképe a művelődéstörténet évezredeinek és a kisgyermek-rajzok folyamatos jelenének tanúsága szerint egyaránt. Csigásan forgó életadó Galaxisunk Orion karja a Tejút, mely óvó szárnyként fölénk tárulva emlékeztet isteni kapcsolatrendszerünkre estéről-estére, örökké tartón. A kar képviselőjében a napfényminimum idején a téli égbolton az Ikrék közelében jól láthatjuk az ORioN csillagképet is, magyarul RóNát avagy Nimródót, Hunor és Magor atyját, rá egy pillanatra még visszatérünk.

A táltos tehát egy álltában, mozdulatlanságában halálos veszélyt hordozó, billenékeny, énes, önös egyensúlyt cserél fel egy KoZMiKus egyensúlyra. József Attilának is a világmindenség a tanítója, amely tény jelzés értékűen testi alakban is megjelenik élettörténetében egy pap, egy pápa – azaz papa, atya – személyében, akinek neve – mint a könyvben is olvashatjuk – mi más volna, mint: KoZMuCa. A hagymázzal a bolond világ és az ihletett jósigék határvidekén járunk tehát a *szent betegség* fogalomkörében, mely mentén József Attila is lépdelt, nemegyszer a küszöbön túl, miként – közhelyeset idézve – a zseni esetében ezt annyiszor látjuk. (Csak közbevetőleg és gyorsan: a zseni jelentése: lángelme, a Kos tűz-erejével, eredetét a latin genius szóban leljük *védő szellem* jelentéssel!) S a küszöbön innen a pszichiáter Hagymás István. Ugyanaz az egyensúlyozás, mely Attila, a magyarok első királya és István, a magyarok ugyanúgy első királya között zajlik (csak utalunk most Nimródra, a Galaxist nevével megidéző ösre, akit a Könyves Krónika nyomán mély értelműen szintén a magyarok első

királyának kell tartssunk).

Visszatérve egy pillanatra a látomásos önkívület közfelfogás szerint hasító megítéléséhez, talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, Hagymás István kicsit a nyugati orvoslás, szűkebben lélekgyógyászat – emberileg akár teljesen jóindulatúlag elkövetett – *bak*-lövéseit is szeretné valamiképpen jóvátenni, amikor a mitikus József Attilát állítja elének. Látás-, szemlélet-módosító – akár önkéntelen, *önkívületi* – indítéka mindenesetre nem lehet kérdéses.

A hagymázról azt állítja a szótár, hogy hagy és máz tagjai egyformán valamilyen *betegségi szellem* jelentésűek, amennyire a vogul, osztják, votják, észt és cseremisz rokonszavak alapján ez megállapítható: „*gonosz szellem okozta betegség*” – ez a hagymáz.

A szótár ugyan azt írja, hogy a hagymának és a hagymáznak nincs köze egymáshoz, de ne higgyünk neki, íme.

A hagyma minden fajtája kitűnő gyógyerőt képvisel, ezt tudjuk. A vörös-, a póré- és a fokhagyma kiváltképpen a bélbetegségek szere, márpedig a hagymázat az orvos- vagy éppen betegségi történet pontosan a *beleik alagútjainak* ragályos betegségéhez, a tífuszhoz köti, mely során a beteg ködös állapotba kerül, s *eszméletét* veszti.

A vöröshagyma emellett hajnövesztő szer; a haj – vízöntős jegytulajdonságai mellett – a szellemi kisugárzás és égi vevőkészülék élő jelképe a háromszatú világképben. A fokhagymáról pedig ki ne tudná, hogy épp a *gonosz szellem okozta betegségek* ellenében a leghatásosabb *gyógyír*, elűzi és távol tartja még magát az ördögöt is.

A szerves műveltség természete szerint együtt van tehát megint betegség és gyógyszere, akárcsak az eksztázis esetében hallottuk!

Ez pedig nem más, mint a beavatás együttállása. Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni.

Az eszmélet vesztese a BeNsó, isteni FéNy látásának kapuja.

Alászállni hát rejtelveibe, akinek van istene, hazája!

Hagymás István könyve – szerkezetét tekintve egyetlen *lélekzet* – *eszméletlen* könyv, melynek minden lapjával egy-egy ajtószárnyat nyitunk valamilyen kapuja-nincs átjárón át a sötétbe, ahonnan – ha van merszünk alászállni – mindannyian felszínre hozhatjuk a magunk fényét, tudva, hogy a mi *magunk* fénye: a világ fénye.

Zárszó

Az esti fények megtermékenyítik az éjszakát, a lélek sötét-ségében apró, sziporkázó magok remegnek, s bátorságot adnak, hogy – magunkra húzva az álom puha szövetét – kihúzzuk hajnal hasadtáig.

Szárszó

2007. december 3.

Gömöri György

Regényes életrajz vagy életrajzi regény?

Sokoldalú szerzőnk, az Írországban élő Kabdebó Tamás ezúttal új műfajba vágott bele, amit elég nehéz meghatározni, mert bár egy történelmi alakkal foglalkozik, az nem életrajz és nem is dokumentum-regény. Ha nagyon megszorítanának, talán úgy jellemezhetném a könyvet, hogy bizonyos életrajzi adalékokkal szolgáló és részben azok köré írott szöveggel, regényes történettel állunk szemben. De mivel maga a főszereplő érdekes ember és a magyarokhoz fűződő kapcsolata elmondásra érdemes, féltő, hogy a naivabb olvasók elhiszik azt, amiről a történész Kabdebó tudja, hogy nem tényeken alapszik, s amit ugyanakkor a regényíró Kabdebó mesévé formálva, jól kiszínezve előad.

Példaként hadd utaljak a „Blackwell és a magyarok” elején közölt levélre, amit Joseph Blackwell angol diplomata ír egy barátjának szülővárosába, Cobridge-be. A levél keltezése 1848. január hetedike. Honnan írja Blackwell ezt a levelet? Pressburgból, vagyis Pozsonyból. A regényből viszont úgy tűnik, mintha Blackwell levelét Grazból írná, ahol éppen családjánál időzik. És mivel Kabdebó a családlátogatás látszatát szeretné kelteni, a regényben egyszerűen átírja a más helyen már pontos fordításban közölt levelet, a múlt időt jelenre javítva és más kisebb kiigazításokat eszközölve a levélen.

Ha másra nem, ez a tény nyomban fényt vet a jeles szerző „kétlakiságára”. Kabdebónak ugyanis még 1990-ben megjelent a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában egy értekezése *Blackwell küldetése* címen. Az eredetit Kabdebó angolul írta, a könyvet Kádár Judit és Magyarics Tamás fordították magyarra. Olyan tudományos igényű műről, értékes forrásmunkáról beszélünk, amely, ahogy azt mondani szokták, hasznos adalékokkal gyarapította a XIX. századi angol-magyar kapcsolatok történetét. Indokolt-e ezzel a művel összevetnünk a Joseph Blackwellről írt kisregényt?

Azt hiszem, indokolt. Ebben engem nem a filológusi túlbuzgóság vezet, hanem annak a szemügyre vétele, mennyire távolodik el a fikció a valóságtól, s ennek milyen következményei lehetnek Blackwell alakjára nézve. Először is rögzítsük a tényeket: Joseph Blackwell cobridgei katolikus fazékgyáros családból származik, tehát egy olyan polgári rétegből, amelyik nem a kék vérnek, hanem egyéni tehetségének köszönheti felemelkedését. A fiatal Blackwell még Londonban megismerkedik Mayer Fidéllel, a Habsburg Birodalom londoni követének titkárával, s rajta keresztül magával a követtel, Esterházy Pál Antal herceggel. Mayer elbeszélései kíváncsiságot keltenek benne Magyarországra iránt, ahová el is látogat. Mikor? A *Blackwell küldetése* szerint már 1818-ban. A *Blackwell és a magyarok* szerint csak 1821-ben.

Ekkor állítólag megismerkedik gróf Wesselényi Miklóssal és Széchenyi István gróffal. (Jóllehet Széchenyi naplójában Blackwell neve először 1844-ben merül föl!) Mivel én inkább 1818-re szavaznék az első látogatást illetően, úgy gondolom, hogy ez az első látogatás nem hagyott túl mély nyomokat Blackwellben, aki aztán beutazta egész Nyugat-Európát. S ha valami ekkoriban érdekelte, az inkább a Habsburg monarchia társadalmi berendezkedése volt, mint a császári-királyi abszolutizmus által eléggé háttérbe szorított Magyarhoné.

Egyébként Blackwell 1827-ben elveszi feleségül az osztrák Agnes Warmuthot, de mivel apjának cége egy évvel később csődbe megy, tehát feleségét nem tudja eltartani, egyelőre Grazban hagyja, ahová időnként visszavisszatér. És mint Kabdebó Tamás történelmi értekezésében írja: Blackwell 1828 és 1836 közötti útjairól alig tudunk valamit. A regényíró ezt a hézagot szeretné kitölteni, tehát megismerteti angolját egy Szendrő Gáspár nevű magyar földbirtokossal, aki aztán meghívja Blackwellt egy al-dunai hajózásra - természetesen gróf Széchenyi István társaságában. Mármost Széchenyi 1834-ben valóban lehajózott a Vaskapuhoz, de Kabdebó regénye szerint erről a kirándulásról Blackwell is beszámol a naplójában. Mégpedig azért veszi magának a hajóút fáradságát, hogy a gróftól megtudja „az osztrák kormány nyílt és titkos szándékait” (36-37 o.).

Más szóval: a regény Blackwellje nem csak bennfentesebb, mint a valóságos Blackwell, de már ekkor magyarbarátabb és politikailag előrelátóbb, mint a legtöbb

angol (illetve osztrák-magyar) politikus. Vagyis Kabdebó Blackwell későbbi tevékenységéből sokat visszavetít az ekkor még (szerintem monarchiahű, konzervatív és magyar autonómiában még egész bizonyosan nem gondolkodó) angol fázékügynökre. Akinek magyar szempontból első figyelemreméltó dolgozata az *Acts of the Hungarian Diet*, ami csupán 1837 őszén jelenik meg az *Athenaeum* című tekintélyes angol folyóiratban. Ez egy történelmi-politikai áttekintés a magyarokról, amiben Blackwell hangsúlyozza, hogy az 1825 szeptemberében összehívott országgyűlés új fejezetet nyitott az ország alkotmányos történetében. Azt is észreveszi, hogy a Buda és Pest között építendő híd terve, ahol minden átkelőtől hídvámot szedhetnek, „nyíltan támadja” a magyar nemesség előjogait és precedensül szolgálhat a jövőre nézve.

Még az előző évben Blackwell írt egy érdekes pamfletet is „Néhány megjegyzés külpolitikánkhoz” címmel, amelyben kifejtette azt a nézetét, Anglia érdeke, hogy egy „erős dunai hatalom” legyen a szövetségese. Egy ilyen hatalomra, amellyel kapcsolatban másodrendű kérdés, hogy Bécsben, vagy Pesten van-e a központja, az orosz terjeszkedés megállítása miatt van szükség. Igaz, ebből a szempontból Blackwell nem volt nagyon eredeti: az 1830-31-es lengyel felkelés leverése után a hagyományos brit egyensúlypolitikának alternatívákat kellett már keresnie az orosz nagyhatalmi törekvések megfékezésére - ez azonban egészen a krími háborúig nem történt meg.

1841-ben a sokoldalú Blackwell öt felvonásos melodramát adott ki Londonban, magyar témára: ez volt a *Rudolf of Varosnay*. A Beleznay-család tragédiáját megjelenítő művet sehol sem adták ugyan elő, de Varannai Aurél azt 1977-ben magyarra fordítva kiadta. Mármost Kabdebó Blackwell-regényébe beiktat egy elég hosszú jelenetet a *Varosnay*-ból, de nem közli, ez most a Varannai-féle fordítás, vagy a sajátja. Nem akarok itt szerzői jogokra hivatkozni, de ez így kicsit furcsa.

A negyvenes években Joseph Blackwell több terv erejéig foglalkozott Magyarországgal - egy vasútvonal építését szorgalmazta Bécstől és Pesttől Fiuméig, illetve szeretett volna brit konzul lenni Pesten, ahol még nem volt ilyen konzulátus. Egyik terve sem valósult meg. Bár Sir Robert Gordon, az Egyesült Királyság bécsi nagykövete pártolta a konzulátus tervét, 1847-ben Lord Ponsonby lett az utódja, s ezt a Ponsonbyt Kabdebó egy helyütt „magyarfalónak” jellemzi. Talán az nem volt, de maximálisan Habsburg-barát és a magyarok minden önállósulási tervétől idegenkedő diplomata volt ez az angol úr, akinek jelentései 1848-49-ben biztosan nem adtak objektív képet a Foreign Office-nak a magyarokról.

De visszatérve Blackwellhez - úgy tűnik, 1844 előtt diplomatánk hadilábon állt a magyar nyelvvel. Sir Robert Gordonnak ez után írt jelentéseiből látszik, hogy most már magyar nyelvű dokumentumokat is használ munkájában. Tény, hogy Blackwell barátkozik magyar politikusokkal -

úgy tűnik, főleg a centristákat kedveli, Szalay Lászlótól, Eötvös József. Szemere Bertalannal is jóban van - de az már, amit Kabdebó regényében elképzeli, hogy Szemere beszámolhatott az angol diplomatának Vörösmarty és Petőfi vitájáról az olaszországi magyar csapatokat illetően (155. o.), eléggé valószínűtlen. Az pedig erős költői túlzás, nem is illik Blackwell jelleméhez, amit Kabdebó beiktat regényébe, hogy az angol ügynök 1848. március 15-e után, a pesti forradalmi hangulat jellemzésére, elküldte volna a „Talpra magyar!” teljes szövegét Lord Ponsonby-nak. Ponsonby jószerivel még Byront sem olvasott, Byron sem érdekelte, mint költő, nemhogy Petőfi.

Végül kérdéses Blackwellnek a szabadságharcral kapcsolatos regénybeni beállítása. Lehet, hogy gróf Battyhány Lajos valóban előre látta, hogy Ausztria szorult helyzetében orosz beavatkozást fog kérni Magyarországon. De már az a debreceni látogatás (1849. május elsején!), ahol Blackwell arra akarja rávenni Kossuthot, vonja vissza a függetlenségi nyilatkozatot és egyezzen ki Ferenc Józseffel, megint csak nem azért valószínűtlen, mert egy regényben ilyet nem lehet elképzelni, hanem azért, mert a történelmi Blackwellnek ilyen tárgyalásra aligha volt felhatalmazása. Ettől még ellátogathat (a regényben, nem a valóságban) Magyarországra 1861-ben és küldhet dísztáviratot Deák Ferencnek a Kiegyezés után. Kabdebó regénye ezzel végződik, így lesz kerek a történet. De a valóságos Blackwell 1857-től a poroszországi Stettinben volt brit konzul és minden valószínűség szerint 1886-ban halt meg. Gondolt-e egyáltalán a magyarokra öreg korában, vagy sem? Ki tudja.

(Kabdebó Tamás: *Blackwell és a magyarok*. Diplomata regény, Concord Media Rt., 2007.)

Horváth László: Meditáció I.

Molnár Márta

A mozaikdarabok összeállnak

Tavaly jelent meg az Argumentum Kiadó gondozásában, az Írországbán élő író, címéből is adódóan önéletírás jellegű kötete. Első rápillantásra megszerethetjük, méretében kézre álló, zsebben, kézításkában velünk lehet, a könyv borítója sokatmondó és olyan képzelettársításokat idéz, melyek a mű elolvasására indítanak. De mit gondoljunk a címről? Mintha a szerző nem akarná rögtön felfedni, hogy itt bizony önéletrajzot kapunk, a tartózkodás és az önvallomás közti feszült mozgásban mesél egy ember életéről, aki történetesen egy magyar író, akinek sorsfolyama a 20. század 30-as éveitől átível a 21. századba. Kabdebó Tamás korán elhatározta, író lesz. És micsoda képtelen világ az, ahol valaki úgy lehet magyar író, hogy elhagyja hazáját?

A történet szilárd alapról indul: paradicsomi gyerekkor, melyhez a háttérrel a Baja-vidék adja, ahol a kisfiú megtanul mindent, amire később szüksége lesz, megtanulja a tájat, az ott élő embereket, megismeri a legnagyobb boldogságot és a legnagyobb fájdalmat, a Duna fölötti tündöklő égboltot és a szurokfekete éjszakát. És megtanul egy olyan nyelvet, melyen megírja majd legnagyobb regényét, megtanul „Dunául”. Amikor elhagyta Magyarországot, ebből a tájból lépett ki, egy politikai dráma hatására, de a táj sohasem lépett ki belőle. Szerzőnk érzelmei is „Dunául” szólalnak meg: „A Temze hullámai a Dunára emlékeztettek, a folyóra, mely hazámon és szívemen keresztül folyt.”

A könyv legszemélyesebb, leglíraibb fejezetei a gyermekkorról vallanak. A gyermekkor paradicsomából kilépve

– kiüzve? – új élmények, új tapasztalások következnek. Iskolák, egyetemi évek, börtön, küzdelem a megélhetésért, lemerülés az akkori Magyarország mélyvilágába, villanyszerelő tanonc a Csepeli Vasművekben, bányász Komlón; mindent megkapott, jót és rosszat, hogy felkészülhessen a tudatosan vállalt hivatásra. Magát könyv- és írásközpontú embernek nevezi. Ez azt is jelenti, hogy megfigyel, értelmez és kételyekkel telítve vívódik. „A kételyektől a szüntelen cselekedet menti meg az embert.” – mondja egy helyen. Számára a cselekedet az írás.

A forradalom Kabdebó Tamás életútját is megtörte és egy új ösvényre térítette, mely tágas úttá szélesedett. 1956 decemberében megérkezett Angliába. Az ott eltöltött években egy munkamániás fiatalember hihetetlenül sokoldalú tevékenysége bontakozik ki: egyetemi tanulmányok, cikkek, esszé írása, magyar költők verseinek fordítása, irodalmi vállalkozások, és mindez könyvtárosi munkája mellett.

Kimeríthetetlen szellemi energiák mozgatják, mintha a cél, a lét abszurdumának leküzdése (kicsinységünk, teremtettségünk, halálunk) az önmegvalósítás útján lenne csak elérhető. Nagy utazásokat tesz, 1969-72 közt Georgetownban, Guyanában az egyetemi könyvtár igazgatója, előadásokat tart számtalan országban. 1975-ben egy csodálatos életút-jelkép Duna-út, egy kenuban levez a Duna forrásától Bajáig. Melkben, „ezen a szent ponton határozta el, hogy regénytrilógiát írok a Dunáról.” A *Danubius Danubia* folyamregényben minden benne van, ami a Duna-menti történelemről, az egymást váltó nemzedékek sorsáról elmondható.

A Manchester Egyetem könyvtárosaként eltöltött kilenc év után 1983-ban új otthonot talált Írthonban, a Maynooth Egyetem főkönyvtárosa lett. Kabdebó Tamás most már teljes foglalkozású, szabadúszó író. Három nyelven megjelent negyven könyve után most megrajzolta *Életút*-ját. Érdekes és változatos ez az élet, s az író fölteszi a kérdést: „De érdekes lenne-e az élet próbák és küzdelmek nélkül?”

A legbelsőbb világát érintő kérdésekről a prózaíró szűkszavú tartózkodással vall. De elolvasva a könyvet, az olvasóban fölmerül a kérdés, Kabdebó Tamás igazán regényíró és tudós? Mert a könyv végén megszólal a költő – aki minden könyve mélyén ott rejtőzik – és névadó szentjéhez, Szent Tamáshoz fordul: „Hitetlen apostol: hited az ajándék.”

Kabdebó Tamás testamentuma szinte minden mozzanatra megadja a választ, egy élet minden részlete, darabkája, minden tett és szó, minden találkozás és választás a helyére kerül, a kis mozaikszemecskékből összeáll a kép. A prózából és költészetből létrejön az egyensúly, a harmónia. És nézzük meg újra a könyv borítóján a képet. Kabdebó Tamás, ha nem író és költő lenne, talán festő szeretne lenni?

(Kabdebó Tamás: *Életút*. Argumentum Kiadó, 2007)

Gyenes Imre

Nádas Péter - dokumentálva

Élő íróknak nem szokás archívumot nyitni. A lezárt életmű készíteni arra az irodalomtudósokat, hogy a számbavételt elvégezzék, elhelyezzék az írókat a „megingathatatlan” kánonban.

Mégis van példa eleven alkotók archívumának folyamatos építésére. Nem annyira Magyarországon, de Nyugaton mindenképpen. Németországban legelőször Heinrich Böll részesült ebben a szokatlan megtiszteltetésben, Bonnban.

Magyarországon Nádas Péter, Zalaegerszegen.

Az író kezdetben nem is lelkesedett az ötletért, s elmondta, furcsa neki önmagával találkozni így, de szelíd erőszakkal vette rá, és fokozatosan hozzászoktatta az „élményhez” a könyvtáros, Baranyai György.

Megkezdődött a gyűjtés, s erre a célra a Deák Ferenc Megyei Könyvtár külön helyiséget bocsátott rendelkezésre. Mindjárt nagy erővel indult, s a következőképpen működik ma is:

Az intézmény helyismereti szerzőnek minősíti Nádas Pétert, aki 1984 óta Zala megyében, Gombosszegen él. Gyűjti az általa írt műveket, róla szóló írásokat. Ennél azonban nagyobb volumenű munkára vállalkozott; külön gyűjteményben kezeli azt, kiegészíti fotókkal, rá vonatkozó hanganyaggal és mozgóképpel.

Ez folyamatos munkát igényel, alapos tájékozódást az irodalmi folyóiratokban naprakészen, visszamenőleg pedig aprólékos kutatást, a megjelent elsődleges és másodlagos (róla szóló) művek előbányászását.

Ezen túlmenően megállapodást kötött a könyvtár Nádas Péterrel, aki vállalta, hogy a róla szóló, hozzá eljuttatott, s általa nélkülözhető dokumentumokat az Archívumnak ajándékozza. Ez különösen az idegen nyelvű anyag számbavételénél bizonyult hatalmas (nélkülözhetetlen) segítségnek. A mai napig így működik a Gyűjtemény, e kétirányú, gondos együttműködés útján.

A munka intenzitásának köszönhetően rövid idő alatt hatalmas anyag gyűlt össze Baranyai György energiájának és alaposágának eredményeként, melyről az olvasóközönségnek is tudomást kellett szereznie; ennek látható jele az 1994-ben kiadott Nádas Péter Bibliográfia, mely a kezdetektől, 1961–1994-ig a tőle és róla megjelent magyar és idegen nyelvű irodalmat tartalmazza.

Lehet-e egy ilyen bibliográfia teljes? A saját és a róla szóló irodalmat tekintve mindenképpen. Ezt a munkát kézbe véve, legalábbis ez a képzetünk támad. A szerzők

a részleteknek is hihetetlen szívóssággal mentek utána, és az említéseket is igyekeztek mind összegyűjteni. Esterházy Péter azt írja az előszóban, hogy ami ebben a munkában nem található Nádasról, az nem is létezik. És ez nem túlzás.

Képanyag egészíti ki és dokumentumok, melyek valódi könyvvé alakítják a címében csak bibliográfiának elnevezett művet.

Mit találunk ebben az Archívumban? Magunk sem gondolnánk mennyire szerteágazó mind mennyiségi szempontból, mind a sokféleség tekintetében. Mindenki meg fog lepődni, aki egy kicsit is beletekint ebbe a gyűjteménybe.

Tudjuk, hogy Nádas szemléletét, megközelítését tekintve az európai kultúrkört képes bejárni, nem csupán a nemzetit. Ebből következik, hogy Európában ismerik, fordítják, szeretik írásait. Elsősorban Hollandiában, Németországban, a skandináv államokban, de Olaszországban, és az Egyesült Államokban is. Van fordítás műveiről cseh, lengyel, szlovák, litván, spanyol, de héber nyelven is. S ez az ismertség nemcsak a regényeire, drámáira, hanem éppúgy az esszéire, gondolati írásaira is vonatkozik.

Nádas szenvedélyes erővel, de kikezdetetlen logikával, eredeti látásmóddal közelít filozófiai, társadalmi kérdésekhez. Azon írók közé tartozik, akinek szavaira érdemes odafigyelni akkor is, ha nem kiérlelt (kidolgozott) műben, hanem „csak” egy interjúban mondja el.

Ezt bárki ellenőrizheti. Lapozzon fel, vagy hallgasson meg egy interjút (mindegy, hogy melyiket, s mikor készült), és maga is meggyőződhet erről.

Mi található ebben a Gyűjteményben?

Könyvek Nádas Péter írásaival, és a róla szólókkal. Folyóiratok, magyar és idegen nyelven. Hanganyag, rádió-interjúk, videofelvételek a drámái előadásáról, televíziós felvételek. Fényképek, melyeket ő fotózott, és amit őrá készítek. Könyvborító-tervek, színházi előadások, felolvasások (felolvasókörutak) plakátjai gondosan bekeretezve. Kiadói tájékoztatók, író-olvasó találkozók alkalmára nyomtatott meghívók, kiállítási megnyitók programja.

És kéziratok is. Ez utóbbiak nem jelentős számban, mert a Gyűjtemény elsősorban a többszörözött (nyomtatott) anyagok összegyűjtését vállalja, de a személyességhez, egyedi jelleghez mindenképpen hozzájárulnak.

Az anyag szabadon kutatható, kivéve ez utóbbiak, melyek csupán az író engedélyével tanulmányozhatók.

Kevésbé kutatott, de annál nagyobb kincseshánya ez a gyűjtemény azoknak, akik az író külföldi recepcióját kívánják föltárni. Nádas esetében ez tetemes mennyiség. Nincs egzakt összehasonlítási alapom, de megkockáztatom, hogy élő íróink közül a legerjedelmesebb méretű.

Megindult a tárolás korszerű eszközökre átmentése is. A kazettán felvett hanganyagot áttettük digitális adathordozóra, éppúgy a videoszalagon lévő képeket is.

A Nadas Péter Bibliográfia a Megyei Könyvtár honlapján bárki részére hozzáférhető, s most már eljött az idő, hogy elkészítsük az azóta létrehozott művek egybefoglalását is, hasonló módon, ugyanígy digitális formában, de papír alapon is. Készül tehát a Bibliográfia második része. Az elektronikus formát korszerűsítjük, átalakítjuk, igazi adatbázist hozunk létre, sok szempontú visszakeresési lehetőséggel.

A munkának lendületet ad, hogy 2007 tavasza óta erre immár pályázati pénz is rendelkezésünkre áll. Nadas Péter hivatalosan épp ennek a pályázati összegnek a jelké-

pes átadásán volt jelen legutóbb Zalaegerszegen.

Van tehát egy különlegességünk, egy külön gyűjtemény, mely eddig csendesen, de eredményesen működött, de talán, a Nadas-életmű jelentőségét érzékelve, egyre többen vesznek tudomást róla. Kiháználják a kínálkozó lehetőséget diákok, egyetemi hallgatók, kutatók, és így elérheti célját a különleges könyvtári dokumentáció, új adalékokkal gazdagodhatnak az író eddigi életművéről szóló írások. Lakhelyének, a kis zalai falunak, Gomboszegnek a közelében.

A Deák Ferenc Megyei Könyvtárban 2007 márc. 23.-án, a Szerencsejáték Zrt. pályázatának díjátadásán, melyet a Könyvtárpártoló Alapítvány.

(Fent Kiss Gábor könyvtárigazgató és Feldmájer Sándor, a Szerencsejáték Zrt. promóciós igazgatója, lent Gyenes Imre, a gyűjtemény vezetője, Nadas Péter Kossuth-díjas író és Baranyai György, Könyvtárpártoló Alapítvány titkára.)

25 éves a Hevesi Sándor Színház

Tucsni András

Európai mércével - Zalában

*„ma már nemcsak az országnak van egy jó zalaegerszegi színháza,
hanem Zalaegerszegnek is van egy országos rangú színháza”*

A színház előcsarnokában lassan gyülekeznek a születésnapot ünneplők.

Körütekintvén csupa ismerős arc, kellemes és széppé színeződött kellemetlen emlékek egyaránt felidéződnek láttukon.

A hiányzók emléke fájdalmasan szorítja össze a lelket azokban, akik most rájuk gondolnak.

Családiasnak ígérkezik az együttlét és ez is a színházalapítás „pionír” időszakát idézi.

Persze tudjuk, az ünnepek kiszabta percekben lehetünk csak így együtt, az indulás hőskorát visszaidézendő alapítók, az alapítás körül bábáskodók és szinte már alapítónak számító, hosszú évek óta hűséges társulati tagok.

A pillanat rituális és emlékezésre készlet.

Az együttlévők halk moraja tölti be a színház előcsarnokát, ahol Árendás József, a színház eddigi életét végigkísérő plakátjai láthatók kiállításként is.

Beszédek, röviddek, hosszabbak, köszöntések, méltatások, ajándékok.

És emlékezések.

Minden 1978-ban, az akkori kulturális miniszter zalaegerszegi látogatásán kezdődött:

- Miniszter Elvtárs! Vidéki viszonylatban 1000 lakosra jutó színházi nézők száma 1974-ben 182 volt/országosan 122/. 1976-ban pedig 203 /országosan 100/. Ilyenek a mutatóink, pedig nincs is állandó színházunk.

(Miniszter) - És lehetne?...

Rövid időn belül levél ment a minisztérium színházi osztályának, majd 1978. augusztus 31-i keltezéssel előterjesztés a Kulturális Minisztérium miniszterhelyettesi értekezlete elé. Az alapos dokumentum tárgya: „Javaslat az önálló zalaegerszegi színházi társulat és működés létrehozására.” Az előterjesztés aláírója: „Bögel József, a színházi osztály munkatársa”, a név alatt zárójelben: „Újvári Sándor elnök, Koplár Lajos elnökhelyettes, Kovács Lajos osztályvezető és Varga Zoltán osztályvezető-helyettes elvtársakkal konzultálva”, zárójel bezárva.

A zalaiai, hasonlóan az ország nyilvánosságához, hivatalosan 1979 nyarán, MTI közleményből értesülhettek a színház-alapítási szándékról.

1980 őszén kezdődtek meg a színházépület színházzá történő átépítésének munkálatai.

1981 őszén került átadásra a Landerhegyi Városi Művelődési Központ, az Állandó Színház későbbi otthona.

Ruszt József 1981 decemberében látogatott el Zalaegerszegre, hogy találkozzon a megye és a város vezetőivel, megismerendő a leendő színházi helyszíneket.

1982. március 1. Állandó Színház elnevezéssel a Zala megyei Tanács megalapítja a színházat.

1983. október 13. A Hevesi Sándor Színház, színházavató előadásában bemutatja Madách Imre: Az ember tragédiája című drámai műalkotást, Ruszt József rendezésében és Gábor Miklós főszereplésével.

Nem ünnepontásként, hanem a reformkor zalai hagyományai iránti tisztelet okán jegyzem meg, 1830. augusztus 9-i keltezésű feliratát a füredi színház létrehozásának tervével terjeszti Kisfaludy Sándor Zala Vármegye gyűlése elé, és 1831 júliusában már nyitólőadást tartanak a Dunántúl első kőszínházában!

Minden bizonnyal e hagyományok továbbélése is motiválhatta a város és a megye akkori vezetőit, hogy a miniszteri elszólást felelős tettek kövessék és a dinamikusan növekvő megyeszékhely belátható időn belül önálló, saját színházal, társulattal rendelkezék.

Talán érdemes felvillantani néhány akkori politikai és nem politikai eseményt, melyek talán érzékeltetik, hogy a 70-es évek végén és a 80-as évek elején milyen kulturális és politikai közegben kellett az akkori vezetőknek érvényesíteni elhatározásukat.

1978. októberében választják meg a lengyel bíborost, Wojtylát pápává.

1979. júniusában mutatják be Bacsó Péter Tanú című filmjét, 10 évvel a film elkészülte után.
 1979. július. Kongresszusi munkaversenyt hirdet az MSZMP. Cél a népgazdaság egyensúlyi helyzetének javítása.
 1979. december, szovjet katonák vonulnak be Afganisztánba.
 1980. január, Andrej Szaharov szovjet ellenzéki Gorkijba számúzik.
 1980. február, a „másodlagos gazdaságról” határoz a MSZMP Központi Bizottsága.
 1980. május 4-én meghal Tito jugoszláv államelnök.
 1980. június 8-án parlamenti „választások” Magyarországon. Miniszterelnök ismét Lázár György lesz. A parlament elnöke Apró Antal.
 1980. augusztus. Lengyel kormányküldöttség Gdanskban tárgyalásokba bocsátkozik a Lech Walesa vezette sztrájkolókkal.
 1980. november. Pekingben megkezdődik a „négyek bandájának” pere, köztük Mao özvegye ellen.
 Amerikában Ronald Reagant választják elnöknek.
 1981. január, újabb jelentős áremelkedés Magyarországon.
 Pekingben halálra ítélik Mao özvegyét.
 1981. március 1. Zalaegerszegen új intézményt alapítanak, az *Állandó Színházat*.
 1981. április. Az Elnöki Tanács döntése: a heti munkaidő Magyarországon 42 óra.
 1981. május. II. János Pál pápát súlyosan megsebesíti egy török merénylő.
 1981. október, Vörösmarty: Csongor és Tünde című művével nyitja meg kapuit a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház.
 Megjelenik a Beszélő, ellenzéki szamizdat folyóirat.
 1981. december, megnyílik Budapesten a Katona József Színház.
 Lengyelországban rendkívüli állapotot hirdet ki Jaruzelski kormányfő.
 1982. április, 25%-kal emelkedik Magyarországon a háztartási energiahordozók ára.
 1982. június, Pozsgai Imre a Hazafias Népfront főtitkára lesz.
 1982. október, megtartja az *Előevad* nyitó társulati ülését az Állandó Színház Zalaegerszegen.
 1982. november, letartóztatják Csehszlovákiában Duray Miklós ellenzéki magyar politikust.
 Meghal Leonid Brezsnyev.
 Katonai szolgálatát tölti a zalaegerszegi Petőfi laktanyában: Bagó Bertalan, Deutsch Tamás, Orbán Viktor, Simicskó István.
 Megszűnik Lech Walesa házi őrzete.
 Újabb 20%-os benzináremelés Magyarországon.
 1983. március, megjelenik az 1000 forintos címletű bankjegy.
 1983. június, II. János Pál pápa Lengyelországba látogat.
 1983. szeptember, felmentik Kulin Ferencet, a Mozgó Világ főszerkesztőjét.
 1983. október, megnyílik Zalaegerszegen a Hevesi Sándor Színház.

A történések önmagukért beszélnek, és talán az így kiragadott önkényes felsorolás is jelzi, hogy az utolsó negyedébe fordult XX. század történései mögött már ott süvít a 6 év múltán bekövetkező történelmi változás előszele. De hát ki gondolta ezt akkor?

Az Életünk 1982. októberi száma terjedelmes interjút közölt Péntek Imre tollából, Ruszt Józseffel azokról az elvekről, elképzelésekről, koncepcióról melyek mentén körvonalazódott a zalaegerszegi színház alapításának gondolata:

„Miért jöttem Zalaegerszegre? Mert abszolút szűz terület. Engem ez inspirált, ez az érintetlenség, ez a kevéssé feltárt, „elrontott” terep. Félreértés ne essék, de kínálok az analógia: mint mikor Peter Brook elment Iránba megkeresni a színház végső értelmét, tartalmait, lehetőségeit, határait.

A zalaegerszegi kísérlet – tulajdonképpen a kísérlet lesz a színház profilja – abban áll, hogy lehetséges-e olyan népszínházat létrehozni, a szó történeti és funkcionális értelmében, amelyik valóban poláris, a lehető legpolárisabb sarokra épülve magát a művészt mégis szintetikus helyzetbe hozza. Ez nem jelenti azt, hogy a népszerű vagy populáris színház valamiféle szolgáltató-ház, ahol mindenki a maga tudat szintjén és szükségleti szintjén – negyed áron - beszerzi, amire éppen szüksége van.

„...Én elköteleztem magam a populáris színház gondolatának, de van egyfajta társadalmi küldetése, hivatása a színháznak – ami elől nem térhetünk ki.”

Öt év múlva, 1987. május 23-án, a színház fejlődéstörténetét összefoglaló záró tanulmányában, pedig így összegzi a színház alapításának időszakát Ruszt József:

„Úgy érzem a színház alapítása valóban befejeződött. Nyugodt lelkiismerettel állíthatom: ma már nemcsak az országnak van egy jó zalaegerszegi színháza, hanem Zalaegerszegnek is van egy országos rangú színháza. Amire vállalkoz-

tunk, elértük, megcsináltuk.

Ez a páratlan kerek öt esztendő kemény tanulságokkal szolgál mindazoknak, akik érintve voltak benne. E tanulságok mélyebb elemzése adja majd a garanciát az elkövetkezendő évek számára.”

A közönség, aki ma elmegy a zalaegerszegi színházba, természetesnek veszi, hogy jegyet vált és helyet foglal a nézőtéren, megtekintve egy előadást. És ez így van rendjén, őerte is történt mindaz, amit színházalapításnak nevezünk. De mi változott azóta?

Lényegében nem sok, csak az életünk. De az alaposan.

Vajon a színháznak, adott esetben ennek új zalaegerszegi színháznak volt szerepe ebben a változásban? Naivnak tűnik a kérdés, hiszen kívánczik az azonnali válasz: egy színháznak mennyiben lehet szerepe egy történelmi változásban? De ha belegondolunk Federico Garcia Lorca színházról tett vallomásába, miszerint:

„A színház az egyik legkifejezőbb eszköz egy ország építésére. Légsúlymérő, amely egy ország nagyságát vagy hanyatlását jelzi.

A finom érzékenyséű és minden ágában jól irányított színház néhány év alatt képes megváltoztatni egy nép fogékonyságát.

Ám a lezüllesztett színház, ahol a Pegazus szárnyait patái helyettesítik, egy egész nemzetet tud közösségessé tenni és elaltatni.”

Lorca vallomásába belegondolva és visszaemlékezve a korábban idézett interjú utolsó mondatára: „a színház demokratizálja a közéletet”, már árnyaltabban kellene megfogalmazni a színház szerepét, kisugárzását egy adott történelmi időszakban.

A közélet demokratizálására ma is hihetetlenül nagy szükség van, ezért a színházra is, „amely a társadalom testében vitamin, amely nélkül skorbutot kap.”

A színház közéleti, társadalmi szerepével újra lehet fogalmazni egy közösség kapcsolatrendszerét. Egy kisebb közösséget, mint például a színházét és egy nagyobb közösséget, mint például a városét. S ez az újrafogalmazás estéről estére értelmet nyerhet, s ha értelmet nyer a színház, betöltheti társadalmi küldetését.

Ez persze feltételes mód, mert a művészi alkotásvágy, a társadalmi, emberi problémák újrafogalmazása újabb és újabb provokatív alkotásokat hoz létre, amelyeket a nézőnek ismét meg kell érezni, be kell fogadni, tehát nincs megnyugvás. Így van a színház a társadalmi változásokkal szinkronban, illetve ezzel tartja mozgásban a közösség szellemi érzékenységét.

Az alapítás óta eltelt történelmi idő következményeként az Unió tagja lett Magyarország és ennek tükrében tekintünk horizontjait is magasabbra kell emelnünk. E horizont emelésével tekintünk Európára mi, színháziak is, és úgy látjuk, hogy onnan érdeklődő, kíváncsi, tekintetek viszonzozzák kapcsolatépítési törekvéseinket: ismerjük meg egymást, lépünk ki bezártságunkból.

25 évvel ezelőtt még „szigorúan bizalmas” megjelöléssel, jelentést kellett írni a Pártbizottság részére az Állandó Színház Arezzói Színházi Fesztiválon való vendégszerepléséről. A jelentésben a büszkeségre okot adó hat díjról és a Csodálatos mandarin című előadás sikeréről történő beszámoló mellett helyet kapott azoknak az európai színházaknak a meghívása is, amelyről akkor mit sem tudtunk és természetesen válasz nélkül maradtak.

25 évvel a színház alapítása után örülnénk, ha elmondhatnánk, hogy nemcsak az Uniónak van egy zalaegerszegi színháza, hanem Zalaegerszegnek is van egy Unió színháza.

A színház épülete akkor...

és most.

Pápes Éva

Keretek között szabadon

- Színházi beszélgetés Bagó Bertalannal,
a Hevesi Sándor Színház művészeti igazgatójával -

'97 óta vagy itt, és ez már komoly hűséget jelent! A rendező, a színész kicsit mindig világpolgár – miért éppen Zalaegerszezen állapodtál meg?

Mert olyan emberek vannak itt, akikért érdemes itt lenni. Arról nem is beszélve, hogy az országban kevés olyan hely van, ahol igazán megadják a lehetőséget arra, hogy azt csináld, amit igazán szeretnél, és azt még értékeli is. Mi itt olyan színházat alakítunk, amit az emberek szeretnek nézni – nincs ideológia, mert nem a stílusok az érdekesek, hanem a személyiségek, akik dolgoznak egy színházban – egy színházon! Ha te, mint néző bejössz a színházba, akkor a személyiséget nézed, ha sok valódi személyiség mozog a színpadon, akkor érdekes lesz számodra a színház.

Széles, sokrétű a műsor-összeállítás, Moliére-től a modernig minden megtalálható. Milyen elvek vezetnek ebben?

Vidéken népszínházat kell csinálni, nem lehet arisztokratikusnak lenni, mert akkor elidegenednek a színháztól. Nem az a lényeg, hogy a Mária főhadnagyot játsszuk-e, vagy éppen mást, hanem hogy azt milyen színvonalon tesszük. A színházban nincs könnyű meg nehéz műfaj, mindent nagyon komolyan kell venni. Ha a Mária főhadnagy elég jó, akkor bejönnek a drámára is, mert az emberek szeretik a színházat.

A Koldusoperának éppen az volt a visszhangja, hogy ez nagyon szakmai, nagyon „elit”. Tele olyan utalásokkal, jelzésekkel, amelyeket csak a szakmai közönség értett igazán.

Lehet, hogy így van, de mégis megnézték harmincháromszor! Lehet, hogy nem értették meg minden pontján, de vitatkoztak, vagy gondolkodtak rajta. Volt miről beszélni!

Az a szakmai híred, hogy nagyon pontosan és a forrásokat tisztelve dolgozol. Éppen a Koldusoperánál is az eredetihez nagyon hűen állítottad színpadra a darabot.

A szövegben volt néhány változtatás, de mindig hűen Brechthez, a zenében pedig abszolút ragaszkodtunk az eredeti partitúrához. Volt a kezünkben egy eredeti zenei tükör, amit egészen pontosan követtünk.

Mi a módszered a darabok kiválasztásában?

Erre nehéz pontosan válaszolni, talán a legerősebb a tetszés, hogy tetszik-e egy anyag. Most éppen a Tranzittal foglalkozom, mert nagyon fontosnak tartom, hogy egy színház a kortárs szerzőktől mindig játsszon. Akkor él igazán, ha benne van a kor rezgésében, vérkeringésében. Bereményi Géza is írt nagyon aktuális témákról darabokat, vagy átdolgozta Szabó Magdát. A színháznak fel kell tudni szívni azokat a nedveket, amik a világban keringenek, rá kell kapcsolódnia

környezetre. Ez mindig a kortárs darabokban van igazán benne. Ezeket a kortárs darabokat, meggyőződésem, hogy nem a stúdióban kell bemutatni, hanem a nagyszínpadon. Lehet persze stúdiózni is, de minél többen látják, annál jobb. A *Gézagyerek* például stúdiós volt, de nem ez a lényeg, hanem hogy ne akarjuk kiszorítani, mellékvágányra terelni a kortárs darabokat. Az a feltételezés, hogy a kortárs darab nem érdekli az embereket, nem igaz. Nagyon is érdekli őket! Nézzük csak meg a nagy klasszikusokat! Mindegyik a maga idejében elképesztő nézettséget ért meg – csak gondoljunk Moliére-re vagy Shakespeare-re!

Ma nincs az a színházi forrongás, mint a nagy színházi koraszakokban, úgy tűnik, kicsit elhalkult a színház. Nincs akkora jelentősége.

Talán, de én azt mondom, az emberek megunják a tévét előbb-utóbb, sőt (!), már unják a tévét. Éppen a napokban voltam egy *Bánk bán* előadáson, ahol tizenöt, tizenhat évesek ültek a játéktér körül körben, semmi díszlet, semmi különösebb jelmez, iskolaszínház volt, és úgy néztek a srácok, látszott, hogy el voltak varázsolva – mert értették, ami ott történt. Sokkal tehetségesebb a közönség, mint sokan azt gondolják, csak komolyan kellene venni! Soha nem szabad a közönséget lebecsülni!

Itt valóban nem becsülik le a közönséget, sőt éppen a legnagyobb klasszikusok vannak műsoron. A már emlegetett Shakespeare, hogy a legfrissebből is beszéljünk, de sorolhatnám Moliére nevét, Brechtől is volt már szó. Ezek tényleg nem ún. „könnyű” darabok. Éppen a III. Richárd, ami ebben a szezonban került bemutatásra, kimondottan nehéz, súlyos, veretes darab. De színen volt nemrégén a Lear király is például. S mindegyikről elmondhatjuk, hogy átütő erejű, egyéni látásmódú előadások voltak. Számomra különösen a legfrissebb darab, a III. Richárd volt provokatív azzal a fajta „érzelemmentességgel”, ahogyan te ezt színpadra állítottad.

Lehet, hogy ebben a darabban másképpen jelennek meg az emberi érzelmek, mint ahogy ezt várnánk, de érdemes elgondolkodni azon, milyen közegben játszódik ez a történet. A hatalom birtokosainak világát mutatja meg.

Igen, sőt mintha egy modern törtető menedzsert látnánk, aki éppen egy „multi” cég vezetését akarja átvenni. Nekem túlságosan érzelemmentesnek tűnt ez a figura, nem tudnám elképzelni, hogy bármilyen nő „elcsábuljon” egy ilyen Richárd által.

Gondolod, hogy nincs ilyen nő, aki elcsábítható ma a férje koporsója mellől? Talán a szenvedély körébe nem tartozik bele a hatalom iránti olthatatlan szenvedély? Azt lehet ma is elcsábítani a koporsó mellől, aki hajlamos rá! Na igen, Richárd nem elementáris, mint csábító, de mert a hatalom akkor is ugyanaz volt, él a gyönyörű Shakespeare-szöveg, csak most ez még szembetűnőbb, mert itt kisszerűbbek a figurák. Nem véletlen, hogy két Richárd mozog a színen: egy tökéletes, aki szép és méltóságteljes, a minta maga, és egy lenyalt hajú törtető fiatalember, aki a hatalmat akarja, de mindenáron!

Amíg meg nem „zabálja” egy nagyobb hatalom, ami már nem „játszmázható”, nem kijátszható. Valóban nagyon érdekes volt a főszereplő megkettőzése, ahol a szép, a mintaszerű és a törtető külön test volt, két színész játszotta, és a történet folyamatában váltak eggyé.

Itt arról az azonosulásról van szó, amire igaz a mondás: ha az ördögöt a falra fested, valóban meg is fog jelenni. Azzá válsz, amit magadból megidézél! Mert felelős vagy, még ha nem is tetszik ez mindig, még ha nem is számolsz a következményekkel.

Nagyon látványos, majdnem azt is mondhatnánk, hogy filmszerű színházat teremtessz. Sok darabodban, a Richárdban is, szinte sokkolóak az erőszakjelenetek, noha természetesen jelzésszerűek, nem naturálisak.

Ma az erőszak világa nagyon is jelen van, én ezt a magam racionális módján, a megmutatás, a jelzés szintjén építem bele a darabba. Olyan ez, mint a bűgőcsiga, amit éppen premier után kaptam ajándékba – lehet felhúzni, de egy ponton mindig megáll. Abból a pontból lehet visszanézni, nem a pörgésben, hanem a pörgést magát megmutatni. Azért mondtam azt, hogy racionális vagyok, mert szeretek világosan fogalmazni. Amit meg akarok mutatni, az nem a szenvedély szemszöge - amit hiányoltál a III. Richárdból -, hanem a dolog története, a menete, amiben ha benne vagyunk, akkor nem látjuk.

Úgy tűnik, ehhez nagyon jó eszközöd a zene is. Nagyon sok a zenés darab a színházban. Van ennek valami különös oka, vagy ez amolyan „néző-csalogató”?

A zene az olyan, mint egy jó díszlet, mert a zene maga is „kép”. Ha jó zenét választunk, ha jó zenére épül fel a darab, akkor fokozódik a megmutatás ereje. A zene – amellet, hogy maga is „kép”, egyben törvény és keret is. A kotta maga meghatároz, szabályoz, keretbe foglal. Ez a korlátok közötti szabadság, amikor az adott ritmuson belül kell megvalósítani valamit, de azt nagyon pontosan, úgy, hogy minden értelemben „szóljon”. Nekem az a dolgom, amikor rendezek, hogy az, aki a színpadon játszik, személyiség tudjon lenni. De határokon belül. Ez a legkényesebb egyensúly: egyszerre kell halálosan pontosnak és közben valóságosnak, eredetinek, személyesnek lenni. A nézőnek nem szabad észrevenni, hogy a színész milyen „satuba szorítva” egyensúlyoz, ahol nem lehet hamis hang. Ha nincs ez a „satu”, akkor nem tud a feszültség felizzani. Ennek a folytonos egyensúlynak a megteremtése, ellenőrzése a rendező dolga. Minden szituációnak van egy reakció-rendszere, nem is az a fontos, amit mond, hanem ahogy reagál. Ebből kell kiderülnie, hogy milyen ember az, aki ott a színpadon jelen van, nem a színész, hanem akit játszik, kell, hiteles legyen, ez pedig ebből a reakció-rendszerből következik. Ha a nézőben elindul egy analóg gondolat, egy ismerősség, megszólítja a helyzet, otthon érzi magát benne, mert neki is volt ilyen szituációja, és most ez megjelenik, felidéződik – akkor elhiszi, hogy aki ott a színpadon beszél, az valódi. Az igazi jó előadás az, amikor kijövök és megkérdezik: mit láttál, akkor a válasz, hogy fogalmam sincs. Mert itt már a mágia működik. Ki kell lépni abból, amit valóságosnak gondolunk, és el kell tudni hitetni, hogy az is valóság, ami a színpadon történik, mint ahogy az is! Nekem a kedvencem, amikor bejön a bűvész, és azt mondja: csak a kezemet figyeljék, mert csalok – és te nem tudod rajtakapni, hiába lesed, mert amit csinál, az működik! Neked az a dolgod, hogy figyelj, de neki meg az, hogy ne tud rajtakapni – csak akkor jó igazán a színház, ha erre képes.

Van olyan mintád, amelyet szívesen követsz, mestered, akitől tanultál?

Természetesen van több is, nagyon szeretem például Erich von Stroheimet, aki szintén fogékony volt a mágijára, és engem ez a mágia érdekel, ahogyan megteremtette a saját mítoszát a filmjeiben. Minden figurája különleges, mert mindegyikben ott a varázslat, miközben szigorúan pontos, amit csinál, mert kiváló színész volt.

Te is kipróbáltad magad filmrendezőként. Mi a különbség a film- és a színházi rendezés között?

Ez nagyon érdekes, mert látszólag nagyon hasonlít, mégis egészen másról van szó. A színház olyan, mint egy kiállítóterem, ahol képek vannak, a film meg olyan, mintha egy szoborcsarnokban lennénk, mert a kamerával körbe tudod járni a játékeret, és mindent, ami benne van. Ez technikailag is nagyon más, mert a színházban kompozíciót készítesz minden pillanatban, amíg a filmben felveszed, aztán összevágod a képet. A színházban minden kép, azaz jelenet előre tervezett kompozíció, ami ott van a fejekben, mikor elkezdünk próbálni. Nincs ugyan ez kőbe vésvé, hiszen alkotási folyamatról van szó, de ha nincs egy kiindulási alapod, akkor nem fog működni a színházad. Olyan ez, mint a jazz, ha van egy téma, akkor már lehet rá improvizálni is.

Van valami különös fogékonyságod a kötöttség, a szabályok, illetve a szabályok közötti játéktér kihasználására. Ott könnyebb szabadnak lenni, ahol megadják a szélső határokat?

Ilyen a színház. Erről szól: az tud szabad lenni, aki tudja a szabályt! Minden jó társulatban ugyanúgy megvannak a szabályok, megvan az összetartó erő, ami nélkül nem is tudna jól működni. Mi itt Zalaegerszegen társulatot akarunk építeni. Az az igazi színház, ahol ez a társulatépítés működik. Itt egy olyan csapat van, akikkel bármit elő lehet adni, mert megvan bennük az akarat, a tehetség – vagyis a lehetőség. Nekem a színház egyébként olyan, mint az oxigén, nem élvezet, hanem alap, ha nem lenne, én nem is élnék. Teret jelent, amiben létezem, de nem a hatalom izgat, hanem a lehetőség, a tér, amiben az élet zajlik.

Akkor is hatalmat jelent rendezőnek, művészeti igazgatónak lenni, még ha ez nem is érdekel.

Az én alapállásom az, hogy a cél nem szentesíti az eszközt. Bár ma egyre többen azt gondolják, hogy nem számít az eszköz, ez nem igaz, mert az eszköz mindig visszaüt rád, ha nem jól használod, eltorzít, korrodálja a lelkedet. De ezekről a kérdésekről a véleményemet megnézhetik a nézők a színházban, benne van a darabokban, amiket előadtunk. Nyilván az sem véletlen, hogy a kortárs mai szerzők, akiket színpadra állítottunk, nagyon gyakran foglalkoznak ezzel a témával. A mai világ egyik kulcskérdése a hatalom, a forrásokhoz való hozzájutás, a hatalom megélése, a hatalommal

való visszaélés, az információ, az információhoz való hozzájutás. Még az olyan marginális helyzetben játszódó darabok is ekörül zajlanak, mint a Háy János-féle Gézagyerek. Az, hogy ott éppen egy fogyatékos fiú áll a középpontban, és egy olyan környezetben zajlik, amit akár kommunikációs vákuumnak is nevezhetünk, éppen azt mutatja meg, mennyire a mélyrétegekig hatol ez a kérdés. A bolond figurája klasszikusan tükör-szerep, amiben láthatóak a torzulások, amiben megláthatjuk valódi önmagunkat, illetve a világ éppen egzisztáló működési rendjét.

Mi a véleményed: az idei évben műsorra kerülő darabok mennyire tükrözik ezt a megmutatási, felmutatási illetve a „népszínházi” koncepciót?

Az említett előadások erről szólnak: a III. Richárd a klasszikusokat képviseli, a Valahol Európában, a Villa Negra - ezt az előadást egyébként Cserhalmi György rendezte vendégként -, aztán a Mária főhadnagy zenés darabok, és ismét műsoron lesz a Gézagyerek, amelyet a televízió is felvesz. A *Tranzit* februári bemutatója pedig csak erősíti azt az elvünket, amelyet a zalaegerszegi színház vállal és már jó ideje gyakorlatként működtet: szeretjük a kortárs szerzőket, komolyan vesszük őket, és ami a legfontosabb, játszuk őket. Búcsúzóul még annyit üzennék a közönségnek: jöjjenek, nézzenek bennünket, mert ahogy Brecht írja „*olyan nagy a kísértés a jóra*”, hogy személy szerint én, de a színházunk is jót és jól akar adni mindannyiunk örömére.

Köszönöm a beszélgetést, és sok sikert kívánok a következő huszonöt évre!

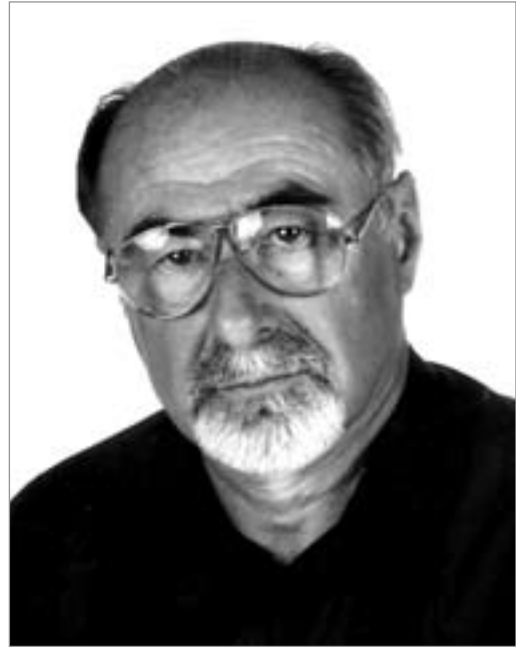
Jelenetek a Bagó Bertalan által rendezett egerszegi előadásokból

Ferencz e. Győző

A rivalda háttérben

Beszélgetés Boncz Barnabással

Az előszínpadon (rivaldán) neves színészek, színésznők állnak. Ők szerepelnek a (bulvár)lapok címlapján, ők kapják premier után a hatalmas virágcsokrokat, a tapsok is nekik, az ő alakításaiknak szólnak. Pedig a háttérben számos „láthatatlan” ember dolgozik, hogy az előadás zökkenőmentesen, a legjobb technikai megoldásokkal kerüljön a nézők elé, s a meghirdetett időpontban, a nézőtér zsongása közepette, a várakozás utolérhetetlen hangulatában felgördüljön a függöny. Köztük is a legmegfoghatatlanabb munkát a színházi titkár végzi, mégis az ő koordináló, egyeztető szervezése, érzékenysége, szimata nélkül bizony gyakran „homokszemek” kerülnek a gépezetbe. A titkárnak figyelnie kell a színészek szeszélyeire, a rendezők szinte lehetetlen kéréseire, a direktor szemvillanására, a díszletmunkások morgolódására vagy jó ízű röhögésére. Sok ilyen ember sürgölődik a színházak háza táján, köztük az egyik legrégebb „motoros”

Boncz Barnabás, aki keresztül-kasul megjárta a vidéki és a budapesti színházak világát, hogy végül részese legyen szülővárosában a színházalapítás – ma visszatekintve – kétségtelenül romantikus, néha hihetetlen eseményeinek. Erről és sok másról folyt a beszélgetés vele, mindig a „világot jelentő deszkákkal” a középpontban.

F.Gy.: - Az alapítás körüli mendemondák szerint úgy kezdődött Boncz Barnabás zalaegerszegi színházi titkárságának története, hogy a megyei tanács akkori elnökének, Újvári Sándornak – a megye mai díszpolgárának – eszébe jutott, hogy színházat kellene avatni. A szándéka megvolt, csak a színház hiányzott hozzá. Lehetséges ez? Kissé furcsa összefüggés. De így lehetett?

B.B.: - Van némi alapja ennek, de nyilván nemcsak ez motiválta a színház témaalapítási szándékokat. Régi vágya valósult meg a megye színházkedvelő közönségének, amikor a nyolcvanas évek elején ez napirendre került. Gyakorlatilag mindenki támogatta ezt az ügyet – fent és lent teljes volt az egyetértés.

F.Gy.: - No és hogyan kerültél az alakuló Hevesi Sándor Színházhoz? Kinek vagy kiknek a felkérésére?

B.B.: - Úgy, hogy visszatértem. Kezdjük az elején, mert ebből erednek a későbbiek. Ha minden sikerül, akkor kis magyar színháztörténettel fejezzük majd be a beszélgetést. Annak idején a színház elődjénél, a művelődési házban kezdtem, amikor az épületben két cég is működött: a munkásotthon a szakszervezetek keretében, és a városi művelődési ház, amelyet Palotay László színművész irányított. Hamarosan már akkor az ország első és egy darabig egyetlen integrált intézményeként összevonták mindkettőt, amelynek központi igazgatója Koplár Lajos lett, a megyei tanács későbbi szakmai elnökhelyettese.

F.Gy.: - Karnyújtásnyira a Petőfi utcai, a Hajgató-pékség melletti szülői házadtól.

B.B.: - Talán ezért is vezetett az utam éppen oda még 1966-ban. Annyit azért még hadd említsek meg, hogy kőolajbányászati és mélyfűróipari technikai tanulóként Nagykanizsán a Harkány László tanár úr által szervezett és rendezett irodalmi színpadon is előfordultam. Egyébként éppen az irodalmi színpad megvalósításáért, valamint sikereiért kapott megyei alkotói díjat. Két nevet említek: a korán elhunyt Zala Márkkal és a ma is jeleskedő Balázsovits Lajossal együtt lehettem tagja a színpadnak. Akkor kezdődött színházzal fertőzőségemet cipelem magammal a mai napig is. Így aztán könnyűszerrel kötélnek álltam, amikor főlvételizésre biztattak a Színművészeti Főiskola rendezői szakára, amely helyett később művészettörténetet hallgattam. Többször jelentkeztem, kétszer az első 10 közé kerültem, de Major Tamás – aki később is meghatározó szerepet játszott életem egy szakaszában – közölte, hogy ennyi jelentkezés éppen elég volt, több nem kellene belőle. Búbanatos voltam, de eltökélt is, hogy nekem mégis a színpadon a helyem és nem a fúrótorony forgatóasztalán. Tehát boldogan lettem a Palotay Laci bácsi szárnysegéde a művelődési házban, vagyis színházi-színpadi ügyekkel foglalkozhattam. A kaposvári, veszprémi, győri színházak szerveztem előadásokat és bérletéseket. Büszke vagyok arra, hogy én hozhattam ide Zalaegerszegre a Pécsi Balettot az akkor már világhírű Uhrik Dórával, Bretus Máriával. Furcsa ezt fölidézni, de ha éppen fröccsöztünk is a Laci bácsival a Tulipán presszóban vagy

a Bányában, ott is dolgoztunk, terveztük a következő időszakot, évadot. Így ment ez egészen 1969-ig, amikor a Somogy és Zala megye által fenntartott Kaposvári Csiky Gergely Színházhoz kerültem. Ott ismerkedtem meg Egervári Klárikával, Máriáss Jozsó bácsival, akik aztán a zalaegerszegi állandó társulat jeles tagjaivá váltak. Nekem pedig még az is meghatározó élményt jelentett, hogy együtt dolgozhattam a kiváló fiatal Zsámbéki Gábor főrendezővel, aki egy időre átvette a színház igazgatását is. Nagy időszak, nagy iskola volt ez. Pécs, Kaposvár, Szeged színháza rendezte meg akkor a nem budapesti színházak ünnepség-sorozatát, amelynek azonban részese volt a budapesti Nemzeti Színház is, éppen Major Tamás igazgatásával. Majdnem leestem a székről, amikor elhangzott a kérdése, nem volna-e kedvem a Nemzetiben folytatni. Az ország első színházában, a budapesti művészvilágban és a politikában is meghatározó erejű Major Tamás keze alatt!! Kaposvárról tehát másfél év után utam a budapesti albérletbe vezetett. A kor furcsaságai közé tartozott, hogy az lbusztól kaptam a fizetésemet, s boldogan vettem, hogy elfogadta meghívásomat egy italtra Bessenyei Ferenc, Kálmán György, Sinkovits Imre. Ők nemcsak a színpadon voltak óriások, amúgy sem a hétköznapi emberek életét élték. Talán nem sértem meg az igazgatóként és színészként is egyaránt kiváló Major Tamás emlékét, ha elmondom, hogy én voltam a napi és személyi italbeszerzője. Egyszer aztán valami nemzetközi miniszteri összejövetelt hívtak össze, amelyen meg kellett jelennie Tamás bácsinak is, akit azonban kissé elnyomott a bódulat, de úgy, hogy lehetetlen volt fölrázni. Nemzetközi botrány lett belőle, engem pedig rövid úton kirúgott, mihelyt magához tért. Munkánélküli lettem, de nem fizetés híján.

F.Gy.: - Volt hát alkalmad búsulni. Hol is?

B.B.: - Az Egerszegről származó Tuboly bácsi, a Kéményseprőhöz címzett kocsmájában, az akkori Lenin körút egyik sarkán. Kocsmatörténeti érdekesség, hogy ő üzemeltette akkor a Baletticipő és az Opera című műintézményt is. Így aztán a kor legnagyobbjaival találkozhattam.

F.Gy.: - Remek előképzettséget, de inkább „beavatást” szerezve a következő évekhez.

B.B.: - Azzal kezdődött, hogy a Kéményseprőbeli napi búsulásom közepette valaki irtózatost csapott a hátamra, de úgy, hogy a padlóra fröccsent a fröccsöm. Nem más volt a tettes, mint Palotay László, aki akkor már a soproni színház igazgatójaként tette tisztét a Tuboly-féle búfelejtőben, s azonnal meg is hívott.

F.Gy.: - Egy italtra?

B.B.: - Is. Valamint a helyettesének. Kérdeztem, mi lesz a dolgom. 'Az. Te majd dolgozol, én meg csak aláírok.' – vázolta a munkamegosztás lényegét. Ez a meglepetés egyébként éppen a vőlegénységem hajnalán ért. Alig tudtam mindezt megbeszélni ifjú arámmal, máris a Sándor Gyurival utaztunk együtt Sopronba, ő éppen az előadóestjére készült. Csak arra nem, hogy bizony határsáv belépési engedélyre lesz szüksége. Nekem volt, leendő színházam időben elküldte, de neki bizony hiányzott az igazolványából és éppen az osztrák határ mentén! Ha nincs a városi tanács elnöke, dr. Erdélyi Sándor, akkor még mindig letartóztatásban csücsülnénk. Nos, hát így kerültem én 1975-ben a kékfrankos hazájába, mert, ugye, nem csak a színházzal ismerkedtem folyamatosan 1982-ig. Gyönyörű időszak volt, rengeteget tanultam a színház-szervezésből, működtetésből. Az is szóba került, hogy 1983-ban a Katona József Színház lesz a következő állomásom Budapesten, s ez a kis asszonykámnak is nagyon tetszett, hiszen pesti volt.

F.Gy.: - ...de aztán mégis fölcserélted a nemes kékfrankost az egerszegi otellóval, a soproni teátrumot pedig...

B.B.: - ...a frissen indult szülővárosi színházzal. Ugyanis az édesapámmal (dr. Boncz Imre kiváló bíróval és a ZTE-meccsek szenvedélyes fényképezőjével – F.Gy.) együtt megjelentek a lakásomon számottevő egerszegi személyek. Az volt a bevezető szöveg, hogy eljöttek megnézni a frissen Egerszegre igazolt Kerekit, ám hamar előjött az illetékes vezető személyiség a lényeggel: szükség volna egy olyan megbízható szakemberre, aki ismeri a színházi dürgést, s ez senki más sem lehet, csakis én. Mindezt megerősítette Koplár Lajos, aki akkor már a megyei tanács szakirányú elnökhelyettese volt. Így aztán éppen március 15-én elkezdtem a munkát a harmadik, és most már tudom, hogy az utolsó munkahelyemen. A virágboltban kötöttük meg a szerződést...

F.Gy.: - ...fordítsuk le mai nyelvre: a Tulipán ház földszintjét elfoglaló presszóban és bárban.

B.B.: - ...úgy van, s ezzel végérvényesen a szülővárosomhoz kötődtem, valamint egy akkor még nem is létező színházhoz. Ruszt József, a szememben félisten rendező, volt a kérdező fél, Merő Bélával, a színház egyik alapítójával arról faggattak, mennyit kérnék, ha leszerződtenek. A mindenki által csodált Mancini néni hozott egy számoló cédulát, s arra írogattuk a számokat, míg meg nem egyeztünk. Mit mondjak, így tudtam 75 forinttal többet kiküzdeni... Június elsejétől lett érvényes a szerződés, addig visszamentem Sopronba, illetve beutaltattam magam szakszervezeti úton Hajdúszoboszlóra. Meglepetésképpen közben megérkezett a kikérom, s az igazgatóm elképedve kérdezte, hogy vajon miért. Mondtam neki, mert Liszt-érzékeny vagyok. Ez, ugye, kimondva betegség, leírva pedig az akkori művelődési ház neve volt.

Így lettem az egerszegi színház harmadik vagy negyedik megalapítója, társulati tagként.

Azóta eltelt egy negyed század.

F.Gy.: - Ennek a tartalmáról kellene beszélgetnünk. Különösen érdekes, hogy milyen munka folyt a rivalda háttérben. Mi minden múltott azon, amit te végeztél, hogy a színészek minden este meghajolhassanak a közönség előtt.

Színházavató (1983. szeptember 13.)

B.B.: - Éppen 1982. szeptember 3-án költözött Állandó Színház néven ide, ahol most beszélgetünk, a városi művelődési házba a társulat művészeti részlege: a tízvalahány színész, a rendezők csapata. A gazdaságiak, vagyis a műszakiak, a könyvelők a tv-híradó épületében vertek tanyát. Így csináltuk végig egy évadot, a legelsőt. Ugyancsak a különlegességekhez tartozik, hogy az ország első szép magyar beszédű Kazinczy-díjasát, Borbás Gyöngyit sikerült fölvennem sűgónak. Amúgy olyanok kerültek hozzánk dolgozni, akik életükben sohasem jártak színházba. Sokukból vált valódi színházi ember, ma a nagy idők nagy tanúi. Ugyancsak különleges apróság, hogy jegypénztárunk sem volt a belvárosban, az Ady moziban kaptunk egy kulipintyót. Csak éppen lakója nem volt még. Az utcán sétáltam, amikor megpillantottam egy szőke szépséget. Estére már ő árulta a jegyeket, s utána hosszú éveken át. Így állt össze a társulat egésze, s a szükséges ismereteket menet közben szerezte meg szinte mindenki. A tanfolyami idő gyakran napi tizenöt-húsz óra volt, vagyis jőszerint a színházban éltünk. Az volt a lakásunk, a munkahelyünk, a szenvedélyünk, mindenünk.

F.Gy.: - No de ehhez emberek is kellettek, s nem csak darabszámra. Itt van előttünk az első, bemutatkozó füzet, Böhm György és Boncz Barnabás szerkesztésében, Árendás József grafikai tervezésével, Keleti Éva és Cservenka György képeivel. Kiadta dr. Varga Zoltán igazgató. Már akkor, 1983-ban működött a házi színpad, a kamaraszínház itt, a Landorhegyen, a stúdiószínház a Móricz Művelődési Házban és a beavató színház a most éppen megszűnőben lévő MMIK-ban. Összesen 65 fényképen mutatkoznak be a színművészek és a különböző vezetők, s hozzájuk 91 ember a szervező titkártól a díszletezőn át a fűtőig és portásig, a szabótól a kellékesig. Gondoljunk csak vissza a nyitóelőadásra, amelyben a teljes színpadi kiszolgáláshoz szokott Gábor Miklósi volt a főszerep.

B.B.: - Pedig mindenféle pályázatás, előzetes oktatás, kiválogatás nélkül sikerült összehoznunk a társulatot. Időnk sem volt a válogatásra, sőt, örültünk, ha sikerült kapnunk valakit. Valahogyan mindenkinek természetes volt a színházalapításhoz szükséges áldozatvállalás. Sokat segített, hogy fiatalok voltunk, s bár nem létezett a mai színészklub, de el-eljártunk a Zalai Hírlap székházának pincéjében működő újságíróklubba. Így aztán a toll embereihez is közel kerültünk, ők meg hozzánk, s ennek csak hozadéka volt, kára csöppnyi sem. Ha ma visszapillantok, mondhatom, hogy majdnem belegebedtünk a színházi hétköznapiakba, de a lényeg az volt, hogy akartuk, szerettük, magunknak és a közönségnek csináltuk meg a színházat.

F.Gy.: - Ráadásul legalább két olyan újításotok is volt, amire az országos szakma fölkapta a fejét. A beavató színház és a Zalai Páholy.

B.B.: - Az első valóban a mi ötletünk volt, Ruszt Jóska találmánya. A másikat a miskolci színházról vettük át a Körtvélyesi Erzséék - a föltalálók - lelkes közreműködésével. Később erről majd többet is mondom. De a legcsodálatosabb az volt, hogy a Csodálatos mandarin című Bartók-mű mozgásszínházi változatát mi állítottuk színre. Alig dolgoztunk együtt egy bő félévet, s máris kimentünk Arezzóba, igen, sikerült kijutnunk. A ruhatár mindenkit megajándékozott egy méretre szabott öltönnyel. Igaz, hogy vissza kellett adnunk, de akkor is óriási élmény volt fessen kiöltözve menni a színpadra, hogy átvegyük az első díjat. Azt hittük, rosszul hallunk, s a tolmácsnak kétszer is le kellett fordítania, mire fölfogtuk a váratlan sikert. Ezután már szinte magától értetődött, hogy például az *Ördögök*et három éven át játszottuk, vagy a *Húsvétot*. Közöm volt minden kis mozzanathoz. Hogy mást ne mondjak, a nagyapám csillárja többször „szerepelt” a díszletben, meg a Hevesi sarokban is ez fénylett, amikor állandó helyünkre költöztünk.

F.Gy.: - Ha már a társulat megalakulásánál tartunk, ne feledjük, hogy már az első plakátok is Árendás József művei voltak. Ha pedig valaki a mai szervezési osztály szobájába lép, jobbra a falon külön kis állandó kiállítást láthat a kiváló, zalaegerszegi színháznak elkötelezett képzőművész korai műveiből.

B.B.: - Sőt, kissé előbb vált zalai művésszé: az Egervári Estéket is ő tette közhírré. Igen, így lettünk olyan csapat, amely egymás ötleteiből élt. Akkor nem létezett lézertechnika, meg számítógépes vezérlés. Millió apró ötlet származott a műszaktól, a szabóktól-varróktól, a ma is kiváló Laczó Henriette ruhatervező pedig nem hajtotta el őket gögösen, hanem velük együtt dolgozott. Ha pedig a színházi előzményekről beszélünk, nem hagyhatom ki a Reflex Színpadot, amely ebben a kezdeményezésben – hogy stílszerű legyenek - úttörő szerepet játszott.

F.Gy.: - Boncz Barnabás pedig abban, hogy egyre színvonalasabb tartalmú és igényesebb nyomdai kivitelű műsorfüzetek, később pedig évkönyv jellegű kiadványok, plakátok kerültek ki a keze alól. Újabb háttér munka ahhoz, hogy közismertté váljanak azok, akik meghajolnak a közönség előtt.

B.B.: - Nem állítom, hogy előzmények nélkül, mert már Kaposvárott is foglalkoztam ilyesmivel, a Győri Balettnek is szerkesztettem műsorfüzeteket, meg Sopronban is hordtam a nyomdába a kiadványterveket. De itt valahogyan másról volt szó. A premierre meg kellett jelennie a műsorfüzetnek, szórólapnak. Mert Ruszt Jóska alapelve szerint nekünk láttatnunk kell magunkat, állandóan a közönség tudatában kell lennünk. Sokak által ismert, hogy *Az ember tragédiájával* nyílt meg a színház máig tartó előadás-sorozata. Fekete Gizi, Szalma Tamás és a többi színész, maga Gábor Miklós is izgatottan várta, hogy viszontlássza magát a színlapon, a műsorfüzetben. Nos, ez utóbbit egy taxis hordta a nyomdából. Tízpercenként, ahogyan a sajtóból kikerültek, tapadósan, ragadósan, de friss nyomdaillattal. Mondták is néhányan: íme, az egerszegi frissen sült műsor. Nem tagadom, nekem is jólesett az elismerés ott, a háttérben. Az pedig már majdnem az előadás tragédiája lett, hogy *Az ember tragédiája* előtti napon még folyt be az eső a zsinórpadról. Giccsesen szólva másnap viszont ránk mosolygott onnan, fölülről a siker napja szárazan, de könnyesen. Még a kissé kimért modorú Böhm Gyuri is könnyezett örömeiben, s két okból is. Ő volt a dramaturg, de előtte napokban be volt deszkázva az óberhén (magyarra fordítva: a rendőrségi fogdában – F.Gy.), mert valaki jóakarója odaszólt. Egy másik, valódi jóakarója közbenjárására, 3 nappal a színházavató díszelőadás előtt kiengedték. Nem akármilyen fölhajtás volt ám akkor. A főszereplő Gábor Miklósról kiadvány jelent meg, főképp a filmes múltjáról, hiszen köztudomású, hogy az édesapja az Ady mozi elődjét működtette. Színháztudományi konferencia zajlott a Technika Házában, a mai Dísz-téren, Hevesi Sándor-kiállítás nyílt a névadó tiszteletére, amelynek az anyagát, képeket, iratokat, okmányokat, színlapokat, az írásait úgy kellett összekórosznunk innen-onnan, baráti szívesség révén és hivatalos úton vegyesen, az előcsarnokban a kiváló színházi fotóművész, Keleti Éve képeit csodálhatta meg a közönség. A mai szervezési osztály helyén zalai színház történet volt látható, a ruhatári előcsarnokban jelmezkiállítással fogadtuk a látogatókat, minden idők legelsőjével ebben a műfajban. A fő karmestere mindennek a rendszerbe foglalt kavalkádnak Ruszt József volt, aki, emlékszem, ennyiben foglalta össze törekvéseink lényegét: 'Olyan művészi intézményt kell megalapoznunk, amely a kultúra, a művészetek, az irodalom valamennyi műfajának minden hívét előadóként és hasznónévező nézőként folyamatosan becsábítja ide. Ráadásul olyannak kell lennie, amelyben velünk együtt mindenki jól érzi magát. Ennek a színháznak fazonja kell, hogy legyen, elűtő a többtől.' Ennek szellemében Árendás Jóska a levélpapírtól az utcai tábláig mindent megtervezett. Hétköznapi nyelven: pofás lett minden, amihez hozzányúlt. Ennek megteremtésében, elkészítésében és elkészíttetésében a magam területén szabadkezet kaptam. Mindezeket azért mesélem el, mert a háttérdolgokra vagy kíváncsi, és mert, ugye, a fennkölt beszélgetésekben, értékelésekben minderről szó sem esik. A díszelőadás időszakában három napig folyamatosan talpon kellett lennünk, de a végén boldogan roskadtunk össze.

F.Gy.: - Hogy fölkészülhessenek a főemelő, újdonságokat szülő megpróbáltatásokra a következő 25 évben.

B.B.: - Sejttem, hogy mire gondolsz. Például a már kezdetek kezdetén megrendezett fiatal magyar dráma Nyílt fórumaira, Egervárott. Itt cafatokra szedték a felolvasott, részben színpadra állított műveket a résztvevők, írók, rendezők, színházi emberek, hogy aztán a legjobbnak ítéltből szinte nyomban premier legyen a színházban, s ez is a Ruszt és Merő Béla ötlete alapján. Lezsák Sándor, Parti Nagy Lajos, Pozsgai Zsolt és mások itt kaptak kivételes bemutatkozási lehetőséget, s

ezzel még nem volt vége, mert a darabjaik a vitafórum anyagát közreadó kötetben rendre meg is jelentek, s ez ugyancsak országos föltűnést keltett. A kiállításokon a Helikon Vonósnégyes lett állandó közreműködőnk, a zenetanár Serfőző Jóska vezetésével. Nem a művészetekhez tartozik, de neki volt először Volkswagen Polo kocsija Egerszegen. Ugyancsak alig ismert, s már a színház működésének lényegéhez tartozik, hogy alapvető feladatunknak szabták meg, akiknek ehhez megfelelő ollójuk volt, hogy segítenünk kell a lendvavidéki magyar nyelvű művészeti élet kibontakozását. Megesett, hogy 3 napig kiállítást rendeztem, képeket akasztottam, posztamenseket festettem.

F.Gy.: - Meglehetősen sokoldalú kibontakozásra kaptál lehetőséget. Hallhatnánk még néhány háttér-aprótságot a lendvavidéki előadásokról?

B.B.: - Talán ezért is tudtam végig itt maradni, mert egyre jobban éreztem magam. A lendvaiakkal mindjárt az első évben sikerült munkatársi kapcsolatba kerülni, s nyomban ki is vittünk oda egy gyerekdarabot, s utána sok más is követte a bemutatkozást az INA-Nafta Lendava, azaz a kőolajfeldolgozó vállalat kultúrtermében, de bejártuk a vidéket is. Fölléptünk Őrihodoson, Dobronakon. Olyan helyekre vittük el például *A kertész kutyáját*, ahol soha sem fordult meg színész, magyar pedig főképpen nem, s akkora volt a színpad, hogy az összes díszletből egyedül a trón fért föl, a sarokban lévő vaskályhába pedig úgy került fa, hogy a díszletező kért egy fejszét és kivágta a ház melletti legközelebbit. Ilyen körülmények között tapsolta végig az előadást a közönség, amely hirtelen eltűnt, s nem tudtuk mire vélni a dolgot. Pár perc múlva aztán kitarult a szomszéd szoba ajtaja, s kiderült, hogy miért jött mindenki ilyen-olyan batyukkal, meg befőttes üvegbe dugott gyertyákkal. Olyan terített asztal várt minket, hogy elállt a szemünk-szánk, a Nemcsák Karcsi pedig sírva fakadt. Ez volt a mi ekhós időszakunk.

F.Gy.: - Idehaza is. Hiszen kétirányú utcát épített ki a Hevesi Sándor Színház: ország- és megyeszerte ment tájolni a társulat, amelyet a megye minden sarkából jöttek megcsodálni az egerszegi színpadon.

B.B.: - Ez így volt, s ma sincs másként. Ezért is lehetett olyan előadásunk, amelyet 35-40 ezren láttak! Akik ide, az állandó kőszínházba jöttek, rendszerint a darabhoz kapcsolódó kiállítás látványával is gazdagabban térhettek haza, zsebükben a tartalmas színlappal, amely több fényképes oldalból állt.

F.Gy.: - A megyei, a városi gazdasági, művészeti, politikai elit pedig az 1994-ben indult Zalai Páholy rendezvényein mulathatta tartalmasan az időt, ismerkedhetett meg egymással.

B.B.: - Valóban. Ilyen jellegű együttlét annak előtte nem volt soha. A páholytulajdonosok székét külön tábla jelölte, az előcsarnokban a hálafalon tábla hirdette a bőkezű támogatókat, akik a darab megtekintése után akár hajnalig szórakozhattak, ülhettek át egymás asztalához. Tapasztalataim szerint eleinte jobbra ismerkedtek, később már össze is barátkoztak egymással, valamint neves helyi és fővárosi művészekkel Farkas Ignáctól Kabos Lászlóig és Éles Istvántól Balogh Tamásig, Pécsi Ildikótól Zalányi Gyuláig, Varnus Xavértól Borhy Gergelyig, akinek a verseit – sajnos, csak posztumusz – közölte a Pannon Tükör. A páholytagok, ahogyan a többi sok ezer kedves néző, olyan előadások élményeivel térhettek haza, mint a *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról*, a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*, a *tizenhetedik baba nyara*, a *Kakukkfészek*, a *Liliom*, a *Csárdáskirálynő*, a *nyulak Margitja*, a *Lear király*, az akkor Zalaegerszegen alkotó Bereményi Géza *Az arany ára* című színműve, a *Hegedűs a háztőn*, a *Caligula helytartója* és a többi.

Amelyek révén nem budapesti színházhoz viszonyítva feltűnően gyarapodott az itteni Jászai-díjasok száma: Farkas Ignác, Halasi Imre, Ilyés Róbert, de hadd említsem meg a frissen, 2007. novemberében nemzetközi elismerést, díjat kapott Bagó Bertalan rendezőnk, a színházalapító, ma már Fehér Rózsa-díjas Merő Bélát. Itt kapott Kossuth-díjat Bereményi Géza, Soós Imre-díjat Kiss Ernő. Számos itt kezdő közül ma országos hírvé-tévé-sorozatok szereplői. Tehát kiválóságok nevelőjévé is vált Göcsej színháza, amelynek színészei közül 1 kiváló, 2 pedig érdemes művész címet kapott. Sőt, befogadóvá is váltunk. Erdélyből például Czegő Teri, Zalányi Gyula, Wellmann György, a Vajdaságból Szőke Zoli és a felesége erősítette a társulatot. Az itteni színvonalról és közönségtámogatottságról pedig annyit, hogy ha régebben a kaposvári színház vendéggjátékai közül négy-öt alkalommal lement egy-egy előadás, majdnem elégedettek voltunk, itt ma pedig a 35-40-es sorozatok kezdtek elkényeztetni minket. Talán azért is, mert jól működik ma is a beszélgetésünk elején említett, legtöbbszörözött színház: a nagyszínház mellett a beavató, a gyerekeknek szóló, a kamara. Tulajdonképpen a gyerekeknek már óvodás korukban alapélményévé válik a színház, s vele az irodalom, a zene, az igényes látvány, az értelmezés, a véleménycsera a darabok előadóival. Emlékszem, a 16-17 éves suhancok és csitrik ott sírtak a Rómeó és Júlia előadásán, meg honnan van a zenéje és hogyan lehetne azt megszerezni, pedig nem beat volt, hanem Aran Juez Concertója.... A Zrínyi gimiben rituáléja lett a kölcsönös hangszalag-másolásoknak. Ők már a mi törzsbérleteseink a városban és megyeszerte, sőt, Lendva környékén is. Az, hogy ország csodájára nálunk mindig telt ház van, az előbbiekből következik. A határ lebontása pedig új távlatokat nyit meg előttünk, amire negyedszázada gondolni sem mertünk. Nem kis büszkeséggel mondhatjuk, hogy a kezdő határlebontók közé tartozunk mi, akik a Lendvára látogató első „kultúrunkások” közül ma is működünk.

F.Gy.: - A színházban?

B.B.: - Ott is, hiszen képtelen vagyok tőle elszakadni. Az életformámmá vált, a gyerekeknek tekintem, elsőszülöttömnek. De már nyugdíjasként némileg visszafogottabban próbálok úgy közreműködni, hogy ne törjek össze magam körül

minden ép cserépedényt. Ma is élmény nekem el-elbeszélgetni abban a színészklubban, amely megalakulásakor, esküszöm, hogy az ország legdemokratikusabb intézménye volt. Talán ez is szerepet játszott abban, hogy olyan remek társulat kovácsolódott itt össze, amelybe ma is boldogan járok vissza, amilyen örömmel dolgoztam itt mindig is huszonöt éven át. S az a megtiszteltetés ért, hogy olyan emberek között lehetek a színház örökös tagja, mint Ruszt József, Bereményi Géza, Egervári Klára. Színházi pályám legszebb elismerése ez.

Grafikusművész és múzsája
(Életkép Árendás Józseffel)

Péntek Imre

Zenés darabok dicsérete

Valahol Európában – Villa Negra, zalai változatban

A premierok a színház ünnepnapjai, ám az élet megy tovább, és a klubban spontán kialakult társulati pezsgős összebörülés, részben megérdemelt, részben érdemtelen gratulációk után jönnek a „dolgos hétköznapiak”, az előadásnak helyt kell állnia a bérletek szériájában, a kevésbé bennfentes közönség előtt is. Ekkor már a rendező, dramaturg és más fennkölt lelkek semmit sem tehetnek, a darabnak önjáróan, elsősorban a színészek játéka nyomán kell életre kelnie, estéről-estére, ha esik, ha fúj. Ez az igazi próbája a darabnak, útban a tervezett, vágyott, megcélzott előadásszám felé... Hisz minden premierben nem csak a siker, a bukás lehetősége is benne rejlik. S mindnyájan ismerjük a pillanatot, amikor érdeklődés és unalom lengi be a foghíjas nézőteret, és a második felvonást meg sem várva, a messzebb lakók már a szünetben útra kelnek, hátha elérik az utolsó buszt, s nem kell taxizniuk.

A Hevesi Sándor Színházban sincs ez másként. Ezen morfondírozok, amikor a sötét, fényekkel lyuggatott januári estén a szocreál épület kivilágított oszlopcsarnoka felé igyekszem, hogy megtekintsem az évad műsorának közönségcsalogató csemegéjét – a jelenleg műsoron levő két zenés darab egyikét - a *Valahol Európában* című musical-t. Örömmel látom, vagyunk szép számmal, kiöltözött urak és hölgyek töltik be az előcsarnokot, és a ruhatáros néni sem unatkoznak, miközben a „bérletesek” nagykabátjaiktól próbálnak megszabadulni. Minden korosztály képviselve van, egészen fiatal tini fiúk és lányok éppúgy a látókörömbé kerülnek, mint az idősebb generáció megállapodott képviselői. S persze nem hiányzik az életerős középnezedék sem, aki a nagy hajtás után megérdemel egy kis „kikapcsolódást”. Senki sem siet, senki sem ideges, szemmel láthatóan otthonosan mozognak itt, ebben a kissé rideg térben, ahol a színészek és színésznők felnagyított fotói tekintenek biztatóan a nézőtér felé ballagókra: ma is érdemes lesz eljönni hozzánk. A lépcsőn felhaladva érünk a foájéba, ahol rendszerint kiállítás fogadja az érdeklődőket, ám az év elején még üres a tágas ablakokkal megvilágított csarnok, A Magyar Kultúra Napján nyílik az első tárlat, a városi-megyei művészek „új” munkáiból. De nem ez a lényeg: a darab. Az előadás, amelyet azért is fokozott érdeklődés övez, mert – megszámloltam – harminc gyerekszereplő gyarapítja „Hosszú” bandáját, főként az alsós korosztályból.

A filmet nagyon sokan látták: a közönség szavazata alapján bekerült a 10 legjobb magyar mű közé. Ahogy utána-néztem: Radványi Géza filmjét 1947-ben forgatta a Kommunista Párt (MKP) tulajdonát képező filmgyártó-forgalmazó vállalatnál, a MAFIRt-nél, ám a film elkészítésének költségeit a párt nem tudta kifizetni, Radványi igen, így az teljes egészében az ő tulajdonába került, ami megalapozta világhírét. A musical-változatot több név is jegyzi – köztük Horváth Péter író-rendezőt régóta ismerem, talán barátomnak is mondhatom, a Pannon Tükörben is több írása megjelent – ezért nagyobb az „affinitásom” a darab iránt. Az 1995-ös ősbemutató óta számos színházban került színre, játszóházak már Erdélyben is. A fehérvári előadást láttam 96-ban, de azóta sok minden történt. Nézzük hát, mit tud kihozni belőle az egerszegi társulat, Kelemen József rendező vezényletével.

Nos, az első benyomások igen kedvezőek, nagyon hatásos a díszlet, a légópince boltívei kitágítják a nem túl nagy színpadot.

S felhangzik Dész László fülbemászó zenéje, a háborús zajeffektek, megjelennek a filmből ismerős szereplők. Ám míg a film folytonos cselekvéssor, különböző nézőpontok váltakozása, hatásos premier plánok beusztatása, a látvány optimalizálása, a színpadi adaptációnak be kell érnie bizonyos, jól kiválasztott jelenetekkel, érzelmi egységekkel, melyeket a zene emel fel/meg, jelképes (nem valóságghű) tárgyakkal (kellékekkel), egy szimbolikus közeggel. Ezt az egészet kizárólag a színészi játék, az elhíhetés teszi a közönség előtt elfogadhatóvá. Régi benyomásom, rögtön az elején eldől: megtörténik a csoda, a metamorfózis, vagy sem? Én úgy éreztem, sikerült a varázslat. A fiatal szereplők lenyűgözték a nézőteret, teljes odaadással játszottak, egyetlen hamis gesztus nélkül. Lukács Levente Kuksija olyan volt, amilyennek lennie kellett. Ártatlan, kiszolgáltatott, szeretetre és védelemre vágyó kisgyerek. Akinek egyszerűen nem lehet ellenállni. A felvezető képek és jelenetek (a nyilasok nevetségesen félelmes fellépése, a Duna-partra terelt zsidók kivégzése, csomagjaik „begyűjtése”, a bombatámadások, halottak) jól előkészítették azt a helyzetet, ami az utcára került gyerekeket összeterelette, bandává alakította. S már lenyűgözve figyeltük a színpadi képek és alakítások sorát, Hosszú szerepében Deák Gábort, aki el tudta hitetni a maga vezérségét. Az érthetően visszafogott, de a bandához ragaszkodó Suhancot (Tánczos Adrienn játszotta, több ponton az előadás csúcscsúcsaira jutva fel), vagy a szertelen, vad Szeplóst (Fritz Attila adja neki féktelen energiáit). S megleptek a felhangzó kórusok, a többszólamú zene, a tömegjelenetek látványos koreográfiája. (Olykor (nekem) ez kissé soknak tűnt, mintha egy háborús (divat) revüt adtak volna elő a táncos lábak, a ritmikusan hullámzó kezek.) De el kellett ismernem: mindig vissza tudtak térni a darab fővonulatához, magas hőfokra izzítva a

kulminációs pontokat. Az Egyenruhás szerepében Wellmann György kellően gonosznak bizonyult, rendről szajkózva kábítja el a jobb érzésű falusiak csapatát. Ő az, aki fegyveres hajtóvadászatot indít a mind inkább közösséggé váló gyermekbanda ellen. A második rész – a darab logikájából is következően – sokkal koncentráltabb, erőteljesebb. Az elhagyatottnak látszó vár, Simon Péter, visszavonult karmester otthona olyan belső tér, amelyben képesek felizzani a konfliktusok. S ebben még egy tényező lép „színré”: Farkas Ignác Simon Péter szerepében. Olyan bölcs, humánus, mégis erőteljes karaktert formál, akinek elhisszük: képes megbabolázni, megszelídíteni ezt az elvadult gyermekcsordát. Énekhangja kissé rekedtes, reszelős, ami még hitelesebbé teszi alakítását. S mind meghatározóbb a Suhanc „titka”, átváltozása nővé, s a Hosszúval való veszekedéséből egy valódi nagy szerelem körvonalai bontakoznak ki. (Ahogy az kell is.) A befejező részben Kuksi halálos sebe valódi katartikus pillanatokat teremt, a jóság és a gonoszság csatájában az ártatlan áldozat halála megrendítően hat. A színpadon és nézőtérén egyaránt. Felhangzik a kórus: „Odakint még szörnyek járnak/ Nem akarnak tűnni az árnyak/Téged most a csillagok várnak.../Nem szabad félni./Nem szabad félni...” A finálé oldja fel a drámát, a remény szövegeivel: „Valahol - Európában,/Valahol – gyönyörű nyár van...”, mert: „Játszani kell!”

És legördül a függöny. Néhány perc múlva felhangzik a taps, a színészek (és gyerekek) kijönnek meghajolni. És egymás után hagyják el a színpadot, a tapsrend koreográfiája szerint. Ám a nézők hálás ünneplése nem csillapul: a taps vastapossá válik. Háromszor telik meg és ürül ki a színpad, már-már zavarba ejtő ez a nem csillapuló elismerés. Aztán mégis véget ér a taps, felpattannak a székek, lassan ürülni kezd a nézőtér. Az élmény azonban sokakban megmarad. Talán sikernek is nevezhetjük, ami a Hevesi Sándor Színházban, ezen a „hétköznapi” estén történt.

A klub felé veszem az irányt, hogy gratuláljak az ismerősöknek. Mindenek előtt Farkas Ignácnak. De nem találom. Egy kis időzés után, kifelé menet a művészbejáratnál látom: a szülők várják csemetéiket. (Akiket ugyancsak a legnagyobb elismerés illet.) S egyszerre Farkas Ignác is feltűnik, szemmel láthatóan fáradt, siet. Kézfogás, pár szó. Neki egymás után kell a két zenés darab főszerepét játszania. Nagy felelősség ez. Megérdemli a pihenést.

Hát igen, a *Villa Negra* Tamburását alakítani sem kis feladat. S míg a Valahol Európában „csak” a második részben kell színen lennie, e másik alapján készült adaptációban kezdtől fogva, az első perctől az utolsó pillanatig, teljes erőbedobással, intenzív jelenléttel kell bejátszania a színpadot.

Hogyan sikerül ez? A másik estén erre voltam kíváncsi.

A film, mely a darab alapja, a Hattyúdal ez esetben is széles körben ismert. Keleti Márton a magyar filmes szakma nagy varázslója és túlélője volt: kiszorgálta a diktatúrát, hogy kiszorgálhassa a közönséget. Örök kérdés ez: Szabó István Mefisztója is erről a feloldhatatlannak látszó dilemmáról szól. Persze, mégis fel lehet oldani, például úgy, ahogy Keleti Márton tette. Pályája nem egy morális példa, de a két-három (elkészült!) filmje a szakma fanyalgása ellenére maradó értéknek látszik. A Hattyúdal esetében is a sematikus élethelyzetet - az öreg, szimpatikus csavargó és „tanítványai”, illetve az új (szocialista) életforma csábítása – túlnötte az idő, helyesebben, új értelmet adott a ma nagyon is létező konfliktusnak. A hajléktalanság, a lecsúszás, mélyszegénység bugyraiban élők tehetetlensége és a fel/kiemelkedés vágya, lehetősége – íme, a magyar újkapitalizmus „kitermelte” képlet. Ami az 1960-as években kivétel volt, egyedi eset, az mára általános társadalmi problémává vált. (Az író, Dobozy Imre a jövőbe látott.) Cserhalmi György jó érzéssel nyúlt ehhez a témához, a sístergő aktualitás mellett retro-érzéseket is képes a darab felkelteni. (Érdemes megjegyezni: a Hevesi Sándor Színház műhelye biztosította a kiváló színész számára, hogy rendezőként is kipróbálhassa magát. A Pillantás a hídról drámája után ezúttal egy vígjátékot állította színré.)

A Valahol Európában esetében a sztori „váltotta” ki a zenét, a dalokat, a Villa Negra (Hattyúdal) átdolgozásakor másként volt: a népszerű dalokhoz kellett egy elfogadható sztorit, színpadi forgatókönyvet, cselekményt kitalálni. (Ránki György zenéje ma is hatásos.) Bár a Vajda Anikó és Katalin szerzőpáros elkészített egy színpadi adaptációt, Cserhalmi György ezzel nem érte be. Maga is jó néhány ponton belenyúlt a szövegbe, jelentősen „felgazdagítva” azt. Szándékosan nem használtam a dráma szót: nem drámát írt, hanem nagyszerű helyzeteket teremtett a színészi játékok számára.

A darab kavalkádszerű piaci jelenetei – a kezdet kezdetén magával ragadják a nézőt. A káposzták fel és lerakása – a vagányság „bizonyítása” -, a káposztafejekkel való dobálózás, „focizás” érzékelteti: nincs alku, Tamburásékkal nem lehet lacafacázni. S a hazatérés a már legendás Villa Negrába, alkalmat teremt, hogy jobban megismerjük lakóit. A Diákot (Horváth Illés játssza bájosan romlott naivitással), Noteszt (Nagy Péter villódzó alakításában) és persze magát Tamburást, aki letéteményese, őre, apostola, fenntartója ennek a törvényesség mezsgyéjén egyensúlyozó életformának. Az összeszokott (összekopott) „hármast” hihetetlen teljesítményre képes: a szedett-vedett berendezéssel telehordott bódébelsőt az utolsó zugig, szögletig „bejátszák”. A Diák és Notesz „kettősei” magával ragadóak. A Villa Negra otthonosságának csúcspontja a felhangzó, népszerűvé vált dal: a Villa Negra románca. Farkas Ignác ismét remekel: természetességével könnyedén elkerüli a szövegben rejlő érzelmes felhangokat. És persze ott a nő, Mara, aki zsúfolt munkásszállóról talál itt menedéket. (Meisitz Fáni egyszerre kedves, csábító, kiszolgáltatott és talpraesett.) S nem beszéltünk még a környék legszimpatikusabb rendőréről, a gyakran betérő Dárdásról. (Szakács László elemében

Kuksi halála (Valahol Európában)

Jelenetek a Villa Negrából

van, minden színét /és visszáját/ ki tudja bontani ellentmondásos szerepének.) Ám ez az idill is megbomlik egyszer. Felbukkan a börtönből szabadult Doktor (Szegezdi Róbert imponáló, démonikus figurája), és célratörő gonoszságával felborítja a megszokott játékszabályokat. De nem csak a gonoszság fenyeget: nagy a csábítás a jóra. Noteszt – a gázolásba keveredett, valaha élmunkást, Ikarusz-díjas sofőrt – a tsz-be hívja hajdani kollégája. A Diák énekes tehetségét pedig a népművelő Piroska fedezi fel, s szerelme által akarja kimenteni ebből a „fertőből”. (Piroska igazi retro-lény, Kovács Olga megformálásában „brosúra ízű” népművelő, érzékeny lelkű andragógus, valamint szerelmes nő egyszerre.) S ezeken a mellékszálakon tágul ki a kép: bepillantást nyerünk a művelődési ház életébe, amint a Komszomol küldöttségét várják. Kiderül: a bukott Diák tud még legtöbbit oroszul (legalábbis el tudja mondani az Anyegin néhány kezdeti sorát). S az Igazgató (Úrházy Gábor László szerencsétlen, röhögésre kész tető figurát karikíroz túlzó gesztusai-
val) reakciói, a készülődés láza ismét felidézi, ember-test közelbe hozza (ha néhányan feledni is szeretnék) a közelmúlt szerialis bornírtóságát. (Egyébként Marx szerint az emberiség nevetve válik meg a múltjától. A tragédiából komédia lesz. Lehet, hogy már itt tartunk?) Kiderül a rejtőzködő Tamburás titka is: tolókcosis apját látogatja rendszeresen, szeretetteljes fiúként, a szociális otthonban. És eljátssza – játék a játékban – a messzi tengereket járó dúsgazdag kapitányt. A nagy akció – a cserép hamis szállítólevéllel történő elcsaklítása - ugyan sikerül, de a Villa Negra lakói szétrebbennek, s Tamburás egyedül marad. Záródala, a „Rám vár a föld minden tája...”, tolókcosisban, a vörös szőnyegen - hiába próbálja szépíteni - a vereség, a kudarc beismerése. Még egy derűs epizóddal bővül a kör, a Diák bemutatkozásával Csordáséknál, Piroska szüleinél. Igazi szocialista zsánerképet kapunk, kikupálódott káder apukával, s Magyarországon ragadt, kissé már idős, orosz balett-táncos nővel. Mester Edit és Balogh Tamás bensőséges eszközökkel hozza színre a két groteszk figurát, finom utalásokkal érzékeltetve a házaspár eltéphetetlen összetartozását is.

A Villa Negra-ban egy igazi melodráma rejlik, ha valaki (egyszer) megírja. Ámbár lehet, hogy akkor elveszítené azt a vonzerejét, amivel jelenleg rendelkezik: olyan hatásos szituációkat kínál, felvonultató szövegthalmaz, nyersanyag, amely nagyszerű lehetőségeket teremt a színészi játékra. Amit lehet szűkíteni, bővíteni, a rendelkezésre álló szereplőgárda szerint. Lehet, hogy ez nem „versailles-i”, csak zalaegerszegi rögtönzés, de annak nagyszerű. S a közönség ezt a szándékot szinte minden ponton visszaigazolta. A dalok után és az előadás végén felcsattanó tapsok egy másik sikerszéria jelzései. S kezdem jobban megérteni, miért szereti a „Hevesit” a közönség: mert úgy képes ráhangolódni a közönség ízléshullámhosszára, hogy jottányit sem enged a művészi színvonalból. S ezt értékelik a rendszeres látogatók. Két hétköznapi januári est, két zenés darab. Egy tanulság. Ez sem kevés.

Hír-Tükör

Az „Építész” halálára

2006 decemberében súlyos, hosszan tartó betegség után elment az „Építész”. Zalaegerszegen ő volt AZ építész, az első komoly szakember a hatvanas években. Aki tervezéseivel jelentősen hozzájárult a város modern arculatának kialakításához. Az ő munkája az első fedett uszoda, az első tízzintes lakóépület (a Tulipán-ház), a ZALATERV székháza, s nem utolsó sorban a régi városi tanács, a mai polgármesteri hivatal. Gyakran panaszkodott a napi feladatok rutinszerű voltára, pedig azokat is igényesen oldotta meg. A szíve, belső hajalma a kis, meghitt építményekhez húzta, ahogy a vele készült (ma már elmondhatjuk, utolsó) interjúban mondta: „...engem a kis formák érdekeltek”. Vonzódott a népi építészet örökségéhez, az organikus építészet formavilágához. Ám ezt a tehetségét jórészt a magánépítkezések épületén élhette ki. Szerette a felújításokat, a romos épületek újjávarázsolását. Az ő tervei nyomán született újjá a vonyarcvashegyi Szent Mihály dombi ravatalozó, nyert új funkciót a vasvári felszabadulási emlékmű – mint kilátó. De volt egy terület, amelyen kiélhette művészi hajlamait, számos településünk közterén ő tervezte barátjának, Németh Jánosnak kerámia szobraihoz az építészeti keretet, a méltó piedesztált. Az utolsó években pedig néhány gyönyörű templomot. Marcaliban, Alsónemesapátiban, Kilimánon. De nemcsak építész volt, az építész társadalom megbecsült, elismert tagja, Zalaegerszeg főépítésze, hanem a zalai szellemi élet meghatározó alakja. Ezernyi szállal kötődött ahhoz a képzőművészeti-irodalmi baráti körhöz, amely a város szépítésén fáradozott. A fiatal Szerdahelyi Károly a hatvanas években verseivel komoly figyelmet keltett, a Zalai Hírlap kulturális mellékletében gyakran találkozhattak az olvasók műveivel. (Tervezgette, hogy kötetbe gyűjti őket... Ám ez elmaradt.) Ám egy másik terve megvalósult, rendkívül szép, igényes albumba sikerült összegezni pályájának legszebb terveit, alkotásait, amelyben néhány jellegzetes költeménye is helyet kapott. Megtiszteltetés, hogy a Pannon Tükör Művészeti Könyvek sorozatában jelenhetett meg, 2005-ben. Ebben találtam egy verset, egy szomorú verset: *Temetésen*. Ebből néhány sor: „alak és arc nélkül állt,/ arcát/ felitta a dombon túli nap/ csak/ fénytelen, ovális kép maradt/ fehér háttér előtt...”. Alakja, az „Építész” alakja immár örökké ott áll gyönyörű építményeinek vakító, hófehér háttere előtt...

P. I.

Szerzőinkről

- Bence Lajos (1956; Göntérháza) Költő, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Hazatérítő, versek, MNMI-Pannon Tükör Könyvek, 2006.
- Demény Péter (1972; Kolozsvár) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: Visszaforgatás, Koinónia, 2006.
- Ferencz e. Győző (1936; Zalaegerszeg) Kritikus, helytörténeti szakíró.
- Gömöri György (1934; Cambridge) Költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: Ez és nem más, válogatott és új versek.(Argumentum Kiadó, 2007)
- Gülch Csaba (1959; Enese) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Túl a nosztalgián, Interjúk, esszék a magyar emigrációról (Hazánk Kiadó-Radnóti Társaság, 2006)
- Gyenes Imre (1960; Zalaegerszeg) Prózaíró, szövegei a Pannon Tükörben jelentek meg.
- Halász Albert (Lendva) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Mindenszó(l), MNMI, 2005.
- Kabdebó Tamás (1934; Newcastle, Írország) Költő, író, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi kötetei: Életút, Argumentum Kiadó, 2007., Blackwell és a magyarok, Irodalmi Jelen Könyvek, 2007.
- Kardos Ferenc (1955; Nagykanizsa) Költő, szerkesztő. Megjelent kötete: Nézz rám, Pannon Tükör Könyvek, 2006.
- Király László (1954; Budapest) Zeneszerző, zenei szakíró.
- Kutszegi Csaba (1957; Budapest) Táncos-koreográfus, színházi szakíró. Prózát is ír, első kötete 2007-ben jelent meg a Pont Kiadó gondozásában, Titkosügynök pirszingfényben címmel.
- Ludvig Károly(1960; Biatorbágy) Pszichiáter, szervezeti tanácsadó.
- Marafkó László (1944; Budapest) Író, publicista. Legutóbbi kötete: Búcsúregény, Széphalom Könyvműhely, 2006.
- Márkus Ferenc (Nagykanizsa) Tanár, kritikus.
- Molnár Gábor (Lenti) Költő, versei a Pannon Tükörben jelentek meg.
- Molnár Márta (Győr) Tanár.
- Pápes Éva (1954; Szatta) Költő, kritikus, filmes szakíró.
- Pék Pál (1939; Nagykanizsa) Költő, legutóbbi verskötete: Szélcsőnd és újra szél, Pro Pannónia Kiadó, 2006.
- Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
- Pomogáts Béla (1934; Budapest) Kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: Az erdélyi magyar irodalom története, I-III., Alexandra Kiadó, 2007.
- Soós József (1953; Lenti) Költő, első kötete: Kincs a fűben, Zalai Írók Egyesülete, 2006.
- Szoliva János (Nagykanizsa) Költő, legutóbbi kötete: Szétkarcolt szavak, verses napló, 2007.
- Szúnyogh Sándor (Alsólakos, 1942. márc.3. – Lendva, 1998. jan. 9.) Költő, publicista, műfordító, szerkesztő. Válogatott verseit az újvidéki Fórum Kiadó jelentett meg 1991-ben, Halicanumi rapszódia címmel.
- Tari István (1953; Óbecse) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete:
- Tóth Imre (Zalaegerszeg) Költő, első kötete: Nostradamus menyegzője, Pannon Tükör Könyvek, 2004.
- Tucsni András (1950; Zalaegerszeg) Dramaturg, rendező.
- Utassy József (1941; Rédcics) Költő, legutóbbi kötete: Farkasordító, Széphalom Könyvműhely, 2006.

Következő számaink tartalmából:

Kerék Imre, Széki Patka László, Bakos Ferenc, Szabó Ferenc, L. Simon László, Németh Péter Mikola, Pusztai Zoltán, Bajnóczy Zoltán, Horváth Tamás, Áldozó Krisztián, Fa Ede versei; Tóth Livia, Horváth Péter, Kilián László, Somogyi Zoltán, Tömöry Péter novellája; Hubay Miklós, Alföldy Jenő, Szepes Erika, Széles Klára, Varga Virág, Csepregi János tanulmánya, kritikája; Feledy Balázs, Kostyál László, Révész Emese, Nagy Miklós Kund, Péntek Imre, Lehota M. János képzőművészeti írásai.

E lapszámunk Szépirodalmi és Tanulmány-kritika rovatát a Pannon Tükörhöz kötődő képzőművészek munkáival illusztráltuk.